

audit

FINANCIAR

9/2013

- **Analiza relației auditor-client și efectul asupra independenței auditorului**

- **Perspectivile și expectativele legate de raportul de audit în România**
- **Calculul rezultatului global în conformitate cu IFRS: Risc ridicat de audit pentru auditorii din România**
- **Studiu privind factorii determinanți ai reorganizării prin fuziune**
- **Recunoașterea și evaluarea capitalului uman: o reflecție asupra literaturii de specialitate**

Impactul încrederii asupra raționamentului profesional al auditorilor

64226571000013

Examen de **competență profesională** pentru atribuirea calității de **auditor financiar**

- 23 noiembrie 2013,
proba scrisă
- 24 noiembrie 2013,
proba practică
- 30 noiembrie 2013,
proba grilă

Pentru mai multe informații vă rugăm să contactați
Departamentul de învățământ sau să accesați site-ul Camerei:
www.cafr.ro

„Audit Financiar”, revistă editată de Camera Auditorilor Financiari din România, este concepută ca o platformă de promovare a rezultatelor cercetărilor științifice din țară și străinătate, precum și a noutăților legislative din domeniul auditului financiar și al profesiei contabile în general, pentru a oferi cititorilor săi informații cât mai prompte și utile.

În acest sens, ne-am preocupat permanent de îmbunătățirea atât a conținutului, cât și a formei grafice a revistei pe care, începând cu acest număr, o aducem în fața dumneavoastră într-o nouă înfățișare, sperăm mai accesibilă și atractivă.

Studiile publicate în „Audit Financiar” nr. 9/2013 au drept țintă independența auditorilor, raționamentul profesional, raportul de audit, reorganizarea prin fuziune și implicațiile calculului rezultatului global pentru auditul din România.

Anul XI
Nr. 105
9/2013

Sumar Contents

audit
FINANCIAR

9/2013

- 3** George Silviu CORDOȘ & Melinda Timea FÜLÖP
Analiza relației auditor-client și efectul asupra independenței auditorului
Auditor-Client Tenure Analysis and Its Effect on Auditor Independence
- 12** Liliana FELEAGĂ, Nicolae FELEAGĂ & Mihaela DUMITRAȘCU
Studiu privind impactul încrederii asupra raționamentului profesional al auditorilor
Study on the Impact that the Trust Has on the Auditor's Professional Judgement
- 17** Ioana Iuliana POP (GRIGORESCU)
Studiu empiric asupra perspectivelor și expectatelor legate de raportul de audit în România
An Empiric Study on the Perspectives and Expectances on the Audit Report in Romania
- 28** Alan HODGSON & Elena NECHITA
Calculul rezultatului global în conformitate cu IFRS:
Risc ridicat de audit pentru auditorii din România
Comprehensive Income Calculation under IFRS: Increasing Audit Risk for Romanian Auditors
- 37** Iuliana Eugenia GEORGESCU, Irina CHIRIAC
Studiu privind factorii determinanți ai reorganizării prin fuziune
Study on the Determining Factors in Reorganization through Merger
- 46** Nicoleta Maria IENCIU
Recunoașterea și evaluarea capitalului uman: o reflecție asupra literaturii de specialitate
Recognition and Evaluation of Human Capital: A Literature Perspective

Colegiul editorial științific

- DINU AIRINEI** – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
VERONEL AVRAM – Universitatea din Craiova
SORIN BRICIU – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
ALAIN BURLAUD – Institut National des Techniques Economiques et Comptables, Paris
TATIANA DĂNESCU – Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș
ROBIN JARVIS – director pentru IMM-ACCA, Universitatea Brunel, Marea Britanie
DAVID HILLIER – Leeds University Business School, Marea Britanie
ALLAN HODGSON – The University of Queensland, Australia
EMIL HOROMNEA – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
DUMITRU MATIȘ – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
MARIA MANOLESCU – ASE, București
ION MIHĂILESCU – Universitatea „Constantin Brâncoveanu”, Pitești
ANA MORARIU – ASE, București
VASILE RĂILEANU – ASE, București
DONNA STREET – Universitatea Dayton, SUA
IOAN TALPOȘ – Universitatea de Vest din Timișoara
EUGENIU ȚURLEA – ASE, București
IULIAN VĂCĂREL – academician

Director științific: *prof. univ. dr.* **Pavel NĂSTASE**

Director editorial: *dr.* **Corneliu CÂRLAN**

Redactor șef: **Cristiana RUS**

Secretar de redacție: *Cristina RADU*

Prezentare grafică și tehnoredactare: *Nicolae LOGIN*

Colegiul editorial științific și colectivul redacțional nu își asumă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate în revistă.

B.D.I.: <http://www.ulrichsweb.com>; <http://www.proquest.com>; www.ebscohost.com, www.cabells.com

Revista este inclusă în platforma editorială română SCIPIO: www.scipio.ro

Revista este indexată în trei baze de date recunoscute

de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)

Marcă înregistrată la OSIM, sub nr. M2010 07387

Telefon: **(021) 410.74.43 interior 120**; Fax: **(021) 410.03.48**;

E-mail: revista@cafr.ro; <http://revista.cafr.ro>

ISSN: 1583 - 5812, ISSN on-line: 1844 - 8801

Tipar: Print Group S.R.L., Șoseaua Fundeni nr. 50B, București, tel: 0744.638.772

Analiza relației **auditor-client** și efectul asupra independenței auditorului

Abstract

Auditor-Client Tenure Analysis and Its Effect on Auditor Independence

This study examines how auditor-client tenure, or the length of the auditor-client relation, affects auditor independence. The main reason for this investigation is the importance of the audit mission and audit report. By reviewing the literature on this subject the authors have found a series of studies concerning auditor responsibilities and auditor rotation. In this article the authors present the results of a quantitative study which focuses on auditor rotation at listed companies. The results show that even though Romania is still an emergent market, Category 1 listed companies on Bucharest Stock Exchange (BVB) tend to choose a Big 4 auditor as their audit partner. Also, the authors consider that most suppositions from previous studies, which state that auditor change/rotation conveys marginal assurances regarding independence while bringing mostly negative effects in other areas, are confirmed in the present study as well.

Key words: external audit, BSE, FTSE 100, audit quality, auditor rotation

Clasificarea JEL: M 42

Cuvinte cheie: audit extern, BVB, FTSE 100, calitatea auditului, rotația auditorului

George Silviu CORDOȘ*
& Melinda Timea FÜLÖP**

Introducere

Elementul central al studiului nostru vizează durata relației auditor - client și efectul asupra independenței auditorului. Una dintre ideile des întâlnite în literatura de specialitate susține preferința entităților mari de a fi auditate de către cele mai mari firme de audit. Argumentul cel mai des utilizat vizează calitatea acestui audit. În acest sens am considerat a fi utilă analiza acestei relații atât prin prisma literaturii de specialitate, cât și a unui studiu de caz. În urma analizei literaturii de specialitate am realizat un studiu de caz comparativ

* Masterand, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, email: george.cordos@gmail.com

** Asist. univ.dr., Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, Catedra de Contabilitate și Audit, email: fulop_melinda@yahoo.de

al entităților cotate la BVB din categoria I și FTSE 100. În urma analizei efectuate concluzionăm că entitățile românești cotate la BVB manifestă aceeași preferință ca acelea cotate pe piețele internaționale. De asemenea, am concluzionat că rotația auditorului nu aduce îmbunătățiri în ceea ce privește independența auditorului și determină efecte negative asupra calității misiunii de audit. În încheierea demersului nostru științific prezentăm principalele concluzii ce punctează rezultatele cercetărilor întreprinse.

Metodologia cercetării

Având în vedere realizarea obiectivelor propuse în cadrul cercetării, demersul nostru științific se bazează pe o abordare deductivă de la general la particular ce îmbină studiile cantitative cu cele calitative. Aspectele privind durata relației auditor - client și efectul asupra independenței auditorului au fost analizate prin prisma literaturii de specialitate. Încadrându-se în domeniul de studiu am realizat o analiză a entităților cotate pe BVB și FTSE 100 pentru a evidenția durata relației auditor - client și efectul asupra independenței auditorului, pe baza unei analize de conținut a rapoartelor de audit pentru perioada 2008-2012 postate public, colectate de pe site-urile lor, fiind de fapt o observație neparticipativă.

Stadiului actual al cunoașterii privind durata relației auditor - client și efectul asupra independenței auditorului

Conform standardelor ISA, auditorul este responsabil pentru redactarea și

exprimarea unei opinii asupra situațiilor financiare evaluate (reglementat prin *ISA 700*), nu înainte însă de a fi stabilit modul în care va realiza misiunea: etapa de planificare (*ISA 300 – Planificarea misiunii de audit*). Pe parcursul întregii misiuni de audit, auditorul va trebui să respecte cerințele etice stabilite de Codul etic al profesioniștilor contabili elaborat de IFAC, dar și cerințele standardului *ISA 220 – Controlul calității pentru audit* (Munteanu, 2003: 499). În primul rând, auditorul va stabili, conform *ISA 210*, condițiile în care va avea loc misiunea de audit, prin elaborarea unei scrisori de misiuni de audit. Se vor obține astfel informații de context despre client. Mai departe, auditorul va elabora documentația de audit (*ISA 230*), va stabili pragul de semnificație în planificarea și desfășurarea auditului (*ISA 320*) și va stabili modul în care va răspunde la riscurile evaluate – de exemplu riscul de control (*ISA 330*). Urmează etapa de colectare a probelor de audit (Standardele *ISA 500, 501, 505* și *ISA 510-580*), prin efectuarea: • testelor mecanismelor de control și testelor operațiunilor și • a procedurilor analitice și a testelor detaliilor soldurilor.

La finalul misiunii de audit auditorul va colecta probele finale, va evalua rezultatele obținute și va elabora raportul de audit ce conține opinia sa în privința situațiilor financiare analizate, favorabilă – fără rezerve (*ISA 700 – Formarea unei opinii și raportarea cu privire la situațiile financiare*), respectiv cu paragrafe explicative, cu rezerve sau opinie contrară (*ISA 705*). Ulterior, această decizie va fi comunicată managementului și comitetului de audit.

Un studiu mixt realizat de Geiger și Raghunandan (2002) analizează legătura între durata relației auditor-companie și probabilitatea companiei de a intra în faliment fără ca auditorul să își exprime îngrijorarea în acest sens. Deși SEC consideră că este foarte importantă rotația auditorilor externi pentru a men-

ține un grad de obiectivitate și independență în misiunile de audit, autorii, pe baza unui studiu, constată că există o relație inversă: cu cât o companie apelează pentru o durată mai mare la același auditor cu atât temerile că auditorul nu descoperă potențiale probleme în principiul continuității sunt mai reduse. De asemenea, se consideră că rotația auditorilor externi nu este necesară pentru sporirea calității auditului.

Examinarea efectului obligativității rotației auditorului asupra calității auditului este analizată și de Nagy (2005) în studiul calitativ. Deoarece în majoritatea țărilor încă nu există o reglementare privind rotația auditorului, doar recomandări, autorul se raportează, asemenea altor studii, la schimbarea obligată realizată de companiile care apelau la serviciile Arthur Andersen (AA). Se ajunge la concluzia că dispariția AA a ajutat în reducerea scepticismului asupra calității misiunilor de audit; de asemenea, cel puțin în privința companiilor mici, calitatea auditului a crescut datorită schimbării auditorului. Sunt aduse în discuție și aspectele privind puterea de negociere a părților și se consideră că prin instituirea rotației obligatorii puterea firmelor de audit ar crește.

Kaplan și Mauldin (2008) realizează o cercetare mixtă, în care analizează opinia investitorilor în privința rotației auditorului, ca firmă versus partenerul din firma de audit, în contextul unui comitet de audit puternic versus slab. Studiul arată că în cazul unui comitet de audit eficient și puternic investitorii nu consideră atât de importantă rotația auditorului, neconferind o percepție mai ridicată privind gradul de independență și obiectivitate a acestuia. În cazul unui comitet de audit mai puțin eficient, autorii constată o temere în rândul investitorilor în ceea ce privește independența auditorului, dar chiar și așa nu consideră că scurtarea mandatelor prin rotația auditorilor ar aduce efecte favorabile, ci mai degrabă marginale.

Jackson et al. (2008) analizează efectul duratei îndelungate a relației cu același auditor în cadrul studiului cantitativ. Plecând de la studiile realizate, autorii folosesc un model empiric în care pleacă de la ipoteza că rotația auditorilor nu ar avea nici un efect asupra calității misiunilor de audit. Rezultatele studiului confirmă această ipoteză și ajung la concluzia că un auditor are înclinația de a da o opinie cu rezerve mai degrabă când își cunoaște clientul mai bine, aspect ce poate fi realizat doar printr-o relație mai îndelungată. Din datele statistice, autorii concluzionează că schimbarea auditorului are un efect neutru, neafectând calitatea percepută de utilizatori asupra misiunilor și în fapt ar produce firmelor costuri suplimentare.

Harinderjit (2012) analizează costurile generate de o obligativitate a rotației firmelor de audit. Autorul consemnează că această prevedere nu ar favoriza creșterea calității auditului, dovadă fiind faptul că majoritatea țărilor care au adoptat o asemenea măsură au renunțat ulterior la ea. Se consideră că un specialist cunoaște mult mai bine un client direct proporțional cu durata perioadei în care îi este auditor.

De asemenea, impunerea obligativității schimbării auditorului ar restricționa libertatea de alegere a auditorului de

către investitori, în funcție de nevoile lor și de cele ale companiei.

Lin și Tepalagul (2012) realizează o cercetare calitativă în ceea ce privește relația dintre independența auditorului și calitatea misiunii de audit. Pornind de la două ipoteze (cu cât mandatul auditorului este mai îndelungat cu atât independența și calitatea raportului va avea de suferit și cu cât mandatul este mai îndelungat cu atât auditorul va înțelege mai bine compania, va avea o mai bună expertiză și va elabora un raport mai concludent), se constată că mandatul auditorului, atât din perspectiva firmei de audit, dar mai ales din perspectiva auditorului propriu-zis, are o influență notabilă asupra calității rapoartelor de audit, astfel că rotația auditorului (fie el auditor partener sau firmă de audit) este justificabilă.

Obligativitatea rotației auditorilor este analizată de Daugherty et al. (2013) în cadrul studiului calitativ, care aduce în discuție o prevedere tot mai întâlnită în legislațiile internaționale, începând cu Sarbanes-Oxley Act și PCAOB. Autorii consideră că o asemenea măsură ar avea impact negativ asupra eficienței misiunii de audit, asupra performanței auditului și asupra firmei de audit din cauza fluctuației clienților. Un alt impact negativ ar fi costuri mai mari, asemenea celor

La finalul misiunii de audit auditorul va colecta probele finale, va evalua rezultatele obținute și va elabora raportul de audit ce conține opinia sa în privința situațiilor financiare analizate, favorabilă – fără rezerve, respectiv cu paragrafe explicative, cu rezerve sau opinie contrară.

plătite de fostele companii auditate de Arthur Andersen atunci când au fost nevoite să își schimbe auditorul (creșteri de 88%). Totuși, efectul pozitiv a putut fi observat după implementarea SOX, când, din cauza companiilor care și-au schimbat auditorii, a putut fi observată o creștere a situațiilor financiare republicate, cu remedierea erorilor găsite. Nu în ultimul rând, se poate observa o preferință a companiilor pentru auditori din grupul Big 4, datorită experienței acestora pe anumite domenii – o obligativitate a rotației ar dăuna companiilor deoarece ar fi forțate să aleagă specialiști mai puțin pregătiți, cu efect imediat asupra opiniei din raport.

Aschauer et al. (2013) examinează efectul familiarității dintre auditori și clienți asupra independenței și calității misiunii de audit. Autorii consideră că, pe baza rezultatelor din cercetarea empirică, încrederea auditorului în clienți este invers proporțională cu percepția clienților în scepticismul auditorului. De asemenea, tot încrederea acordată clienților îl pune pe auditor într-o poziție vulnerabilă, însă autorii concluzionează că, în contextul auditului, încrederea nu echivalează cu familiaritatea.

Cameran et al. (2013) examinează relația dintre obligativitatea rotației audito-

rului, costul misiunii de audit și independența auditorului. Studiul relevă faptul că în Italia, unde rotația auditorilor este obligatorie din 1975, se observă că în ultimii ani înainte de rotație costurile auditului cresc fără motiv, în timp ce ulterior schimbării auditorului costurile scad în primii ani (ulterior crescând), chiar dacă efortul depus de noul auditor este mai mare. Stewart et al. (2013) analizează aceleași aspecte. În ambele studii autorii ajung la concluzia că rotația auditorilor nu se justifică, întrucât calitatea misiunilor nu crește, iar costurile cresc nejustificat.

Tyler et al. (2013) aduc dovezi suplimentare care nu sprijină inițiativa privind obligativitatea rotației auditorilor. În această cercetare autorii ajung la concluzia că durata mandatului auditorului (relației auditor-client) îmbunătățește calitatea misiunii de audit.

Kato (2013) realizează o cercetare mixtă în care tratează subiectul rotației firmelor de audit și cel al respingerii unor clienți, cu scopul îmbunătățirii independenței misiunii de audit.

Spre deosebire de alte studii, autorul concluzionează că rotația obligatorie a auditorului ar aduce un plus de independență misiunilor, iar legislația din domeniu ar trebui să impună această procedură.

Tanyi și Litt (2013) realizează o analiză a efectului pe care schimbarea firmei de audit – fie că e vorba de o firmă din grupului „Big 4” sau nu – îl are asupra calității raportului de audit. Studiul confirmă faptul că există o depreciere în nivelul de calitate al auditului în primul an ulterior schimbării auditorului, impact ce poate fi pus pe seama faptului că auditorul nu își cunoaște clientul. Impactul este cu atât mai însemnat dacă este vorba despre o firmă de audit din afara grupului „Big 4”, unde se constată o depreciere mai mare, pusă pe seama experienței mai reduse și a resurselor limitate.

Cercetare privind durata relației auditor - client

ASPECTE METODOLOGICE PRIVIND STUDIUL DE CAZ

Prin intermediul acestui studiu de caz analizăm durata relației dintre auditor și client, precum și efectul asupra raportării în audit, pentru cele 25 de companii listate pe Bursa de Valori București (Categorია I) și pentru primele 25 de companii listate pe London Stock Exchange – FTSE 100. În acest mod vom testa ipoteza conform căreia o relație îndelungată între auditor și client are mai degrabă efecte pozitive asupra calității în raportare și asupra opiniei auditorului, având în vedere argumentele prezentate în literatura de specialitate.

Pentru realizarea acestui studiu am ales să ne raportăm la entități listate la bursă, în primul rând pe piața internă, pe Categoria I, Bursa de Valori București, deoarece am dorit să realizăm o analiză a raportării în audit în România. Am ales BVB Categoria I deoarece am considerat că aceste companii sunt cei mai importanți actori pe piața de capital. Am ales de asemenea și primele 25 de companii de pe FTSE 100 (London Stock Exchange) pentru a putea realiza o comparație cu datele obținute de pe piața din România. De asemenea, am considerat că piața de capital din Marea Britanie ar putea oferi indicii relevante pentru obiectivele acestei cercetări, fiind un etalon datorită reglementărilor riguroase.

În analiza noastră ne-am raportat la aceeași perioadă; astfel, pentru fiecare entitate am examinat rapoartele anuale și rapoartele de audit din perioada 2008-2012 atât în cazul BVB Cat I, cât și FTSE 100. Ca surse de informare am examinat rapoartele anuale sau rapoartele de audit ale companiilor din eșan-

ANALIZA ȘI PREZENTAREA REZULTATELOR

Înainte de a prezenta rezultatele analizei considerăm că este necesar să fixăm un context legislativ. În ambele piețe de capital, pentru societățile listate la bursă există obligativitatea întocmirii de rapoarte trimestriale, semestriale și anuale și a transmiterii lor către autoritățile de reglementare a pieței de capital. Trebuie să consemnăm însă diferențele între modalitatea de raportare în România și Marea Britanie. Dacă în România nu există nicio obligație suplimentară în afară de respectarea standardelor internaționale de raportare în audit (întărite de către Comisia Europeană) în Marea Britanie auditorii au obligații suplimentare, fixate prin Companies Act 2006.

a) Descrierea eșantionului

Eșantionul de companii alese este format din companiile listate pe Bursa de Valori București la Categoria I, respectiv primele 25 de companii listate pe London Stock Exchange, FTSE100, după capitalizarea bursieră. Am realizat o sinteză pe piața de capital din România (Tabelul 1) și pe piața de capital din Marea Britanie (Tabelul 2).

Așa cum se poate observa în Tabelul 1, în anii 2008 și 2009 nu toate companiile au avut publicate rapoartele anuale și rapoartele de audit. Acest lucru se datorează faptului că aceste companii au început listarea pe bursă doar în anul 2008/2009. Începând cu anul 2010 toate companiile din eșantion au avut publicate datele. Dorim să menționăm faptul că datele se găsesc mult mai dificil în cazul companiilor listate pe BVB decât în cazul companiilor listate pe LSE. În ultimii ani și în cazul României se elaborează rapoarte anuale cuprinzând toate informațiile, inclusiv raportul de audit, lucru care pentru companiile listate pe LSE se întâmplă încă din 2008.

Tabelul 1. **Detalierea auditorilor și a opiniei pentru cele 25 de entități listate pe BVB Cat. I****SINTEZĂ PRIVIND AUDITORII ȘI OPINIA EMISĂ**

Denumire entitate		2008		2009		2010		2011		
1	ALRO S.A.	Deloitte	-	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte
2	ANTIBIOTICE IAȘI	Altele	fără rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	fără rezerve	Altele
3	BANCA COMERCIALĂ CARPATICĂ	Ernst&Young	fără rezerve	Ernst&Young	fără rezerve	Ernst&Young	fără rezerve	Ernst&Young	fără rezerve	Ernst&Young
4	BANCA TRANSILVANIA SA	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG
5	BIOFARM	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele
6	BRD Groupe Societe Generale	Ernst&Young	fără rezerve	Ernst&Young	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte
7	TRANSELECTRICA	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG
8	CONCEFA S.A. SIBIU	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele
9	ELECTROMAGNETICA S.A.	-	-	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele
10	IMPACT S.A. BUCUREȘTI	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele
11	OIL TERMINAL S.A.	Altele	fără rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele
12	OLTCHIM SA RAMNICU-VALCEA	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	Deloitte
13	OMV PETROM S.A	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Ernst&Young	fără rezerve	Ernst&Young
14	PREFAB S.A.	-	-	-	-	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele
15	ROPHARMA S.A.	-	-	-	-	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele
16	S.N.T.G.N. TRANSGAZ	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC
17	SSIF BROKER	Altele	cu rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele
18	FONDUL PROPRIETATEA S.A.	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte
19	SIF BANAT CRIȘANA	Deloitte	cu rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG
20	SIF MOLDOVA	Deloitte	cu rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte
21	SIF MUNTENIA	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG
22	SIF OLTENIA	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele
23	SIF TRANSILVANIA	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC
24	SOCEP S.A. CONSTANȚA	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele
25	TURBOMECANICA	Deloitte	cu rezerve	Deloitte	cu rezerve	Deloitte	cu rezerve	Deloitte	cu rezerve	Deloitte

Sursă: Proiecție realizată de autori

Tabelul 2. **Detalierea auditorilor și a opiniei pentru cele 25 de entități listate pe FTSE100**

SINTEZĂ PRIVIND AUDITORII ȘI OPINIA EMISĂ											
	Denumire entitate	2008		2009		2010		2011		2012	
1	Royal Dutch Shell	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
2	HSBC Holdings	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve
3	Vodafone Group	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve
4	British Petroleum	Ernst& Young	fără rezerve	Ernst& Young	fără rezerve	Ernst& Young	fără rezerve	Ernst& Young	fără rezerve	Ernst& Young	fără rezerve
5	GlaxoSmithKlein	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
6	British American Tobacco	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
7	SABMiller	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
8	Diageo	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve
9	Lloyds Banking Group	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
10	AstraZeneca	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve
11	BG Group	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
12	Glencore Xstrata	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve
13	Barclays	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
14	Rio Tinto	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
15	BHP Billiton	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve
16	Standard Chartered	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve
17	Unilever	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
18	Reckitt Benckiser Group	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
19	TESCO	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
20	National Grid	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
21	Prudential	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
22	BT Group	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
23	Imperial Tobacco Group	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve	PwC	fără rezerve
24	Rolls-Royce Group	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve
25	Royal Bank of Scotland	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve

Sursă: Proiecție realizată de autori

b) Relația dintre opinia exprimată de auditor și relația auditor-client

În cele ce urmează vom analiza dacă există o legătură între opiniile emise de auditori și relația dintre auditor și client. În acest sens, pornim de la ipoteza că opinia poate fi influențată atât ca urmare a unei relații îndelungate, cât și a schimbării firmei de audit.

În primul rând, în cazul a 15 companii auditorul a avut aceeași opinie fără rezerve pe toată perioada de analiză 2008-2012. Astfel, ALRO, BCR, BT, Biofarm, Concefa, Electromagnetica, Oil Terminal, OMV Petrom, Prefab, Ropharma, Transgaz, Fondul Proprietatea, SIF Oltenia și SIF Transilvania și-au menținut auditorul, iar auditorul și-a menținut opinia fără rezerve. În cazul BRD Groupe Societe Generale, compania a colaborat cu Ernst&Young până în 2009 – opinie fără rezerve, respectiv cu Deloitte din 2010 – opinie fără rezerve. Așadar, compania și-a schimbat auditorul, iar

opinia nu a fost schimbată. Compania nu a precizat de ce recurs la schimbarea auditorului.

Pe baza Tabelului 1 am alcătuit o situație separată, prezentată în Tabelul 3, a companiilor listate pe BVB pentru care auditorii au emis fie o opinie cu rezervă, fie imposibilitatea exprimării opiniei (10 la număr).

Pentru această situație se disting următoarele cazuri:

- Același auditor, dar consemnează opinii diferite: Antibiotice Iași – alt auditor, opinie fără rezerve în 2008 și 2011, opinie cu rezerve în 2009, 2010 și 2012; SSIF Broker – alt auditor, opinie cu rezerve în 2008, fără rezerve în 2009, respectiv opinie fără rezerve în 2011, cu rezerve în 2012; SIF Moldova – Deloitte, opinie cu rezerve în 2008, opinie fără rezerve în 2009;
- Același auditor care consemnează aceeași opinie cu rezerve: Transelectrica – KPMG, opinie cu

rezerve pe toată perioada 2008-2012; Impact București – alt auditor, opinie cu rezerve pe toată perioada 2008-2012; SIF Muntenia – KPMG, opinie cu rezerve pe toată perioada 2008-2012; Socep Constanța – alt auditor, opinie cu rezerve pe toată perioada 2008-2012; Turbomecanica – Deloitte, opinie cu rezerve pe toată perioada 2008-2012;

- Auditor diferit, opinie diferită: Oltchim – KPMG, opinie fără rezerve în 2011, Deloitte, imposibilitatea exprimării unei opinii în 2012; SIF Banat Crișana – Deloitte, opinie cu rezerve în 2008, KPMG, opinie fără rezerve în 2009.

În cazul S.C. Antibiotice S.A., opinia auditorului din anul 2008 a fost opinie fără rezerve. În anul 2009 același auditor exprimă o opinie cu rezerve din cauza supraevaluării rezultatului exercițiului cu 2,3 milioane RON prin înregistrarea la venituri a unei sume din venituri

Tabelul 3. **Companiile listate pe BVB pentru care a fost emisă o opinie, alta decât fără rezerve**

2	ANTIBIOTICE IAȘI	2008		2009		2010		2011		2012	
		Altele	fără rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	cu rezerve
7	TRANSELECTRICA	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve
10	IMPACT S.A. BUCUREȘTI	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	Cu rezerve
12	OLTCHIM SA RAMNICU-VALCEA	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	Deloitte	Imposibilitatea exprimării unei opinii
17	SSIF BROKER	Altele	cu rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	fără rezerve	Altele	cu rezerve
19	SIF BANAT CRIȘANA	Deloitte	cu rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve	KPMG	fără rezerve
20	SIF MOLDOVA	Deloitte	cu rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve	Deloitte	fără rezerve
21	SIF MUNTENIA	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve	KPMG	cu rezerve
24	SOCEP S.A. CONSTANȚA	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve	Altele	cu rezerve
25	TURBOMECANICA	Deloitte	cu rezerve	Deloitte	cu rezerve	Deloitte	cu rezerve	Deloitte	cu rezerve	Deloitte	cu rezerve

Sursă: Proiecție realizată de autori

produse finite pentru care livrarea s-a efectuat în 2010. Aceeași operațiune este cauza opiniei cu rezerve și din 2010, de data aceasta datorită subevaluării rezultatului cu 2,3 milioane RON. În anul 2010 aceeași firmă de audit exprimă o opinie fără rezerve, în timp ce în 2012 opinia este cu rezerve din cauza includerii în situațiile financiare a unor costuri cu servicii achiziționate de la distribuitori, fără a putea fi cuantificate reducerile comerciale incluse.

Pentru Transelectrica S.A., KPMG a exprimat doar opinii cu rezervă în perioada de analiză din cauza unor împrumuturi pe termen lung contractate de la Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare și Banca Europeană de Investiții pentru care societatea nu îndeplinește anumiți indicatori, astfel că ar putea fi forțată să ramburseze anticipat aceste împrumuturi. Astfel, ele ar trebui reflectate la datorii pe termen scurt, însă conducerea companiei consideră că posibilitatea rambursării anticipate este redusă.

În cazul Impact S.A. auditorul BDO Conti Audit și-a exprimat în anul 2008 opinia cu rezerve datorită unor diferențe în recunoașterea veniturilor față de cele stabilite prin OMFP și a recunoașterii unor venituri în avans, supraevaluând rezultatul perioadei cu peste 1 milion de lei. În 2009 opinia consemnată de un alt auditor este tot cu rezerve datorită unor creanțe de peste 11 milioane lei ce nu au putut fi confirmate la terți. În 2010 compania a fost verificată de organele de stat pentru neplata unor datorii la buget aferente impozitelor pe clădiri și proprietăți, iar auditorul nu a putut garanta la momentul întocmirii raportului că sumele din situațiile financiare aferente acestor datorii sunt corecte, astfel că opinia a fost una cu rezerve. În 2010 firma de audit exprima tot o opinie cu rezerve, deoarece Impact S.A. virează 26,9 milioane lei unei subsidiare, dar aceasta nu înregistrează valoarea realizabilă netă a investiției imobiliare, astfel că auditorul nu

poate stabili impactul acestei operațiuni asupra contului de profit și pierdere. Aceeași problemă apare și în 2012, astfel că opinia rămâne neschimbată.

Rapoartele de audit ale Oltchim S.A. au consemnat o opinie fără rezerve până în anul 2012 când, odată cu schimbarea auditorului, s-a consemnat imposibilitatea exprimării unei opinii. Deși până în anul 2011 KPMG consemna o opinie fără rezerve, întotdeauna era evidențiat faptul că entitatea are datorii curente care depășesc activele societății cu peste 714.876 lei în 2008, 626.192 lei în 2009, 764.040 lei în 2010, respectiv 1.245.098 lei în 2011. În anul 2012 Deloitte devine auditorul grupului și consemnează faptul că nu au întâmpinat prea multe aspecte semnificative și nu au putut colecta probe suficiente, astfel că a fost imposibil să exprime o opinie. Oltchim S.A. a avut în anul 2012 performanțe dezastruoase, iar Deloitte consemnează faptul că nu au putut certifica bilanțul de deschidere al anului 2012 întrucât au fost numiți auditori după 31 decembrie 2012. Oltchim a înregistrat în 2012 capitaluri proprii negative în valoare de 1.532.289 lei, pierderi de 567.525 lei și datorii de 3.131.542 lei, iar în 30 ianuarie 2013 societatea a intrat în insolvență. Deoarece grupul nu avea la data raportului un plan de reorganizare votat, principiul continuității activității nu este respectat, astfel că imposibilitatea exprimării unei opinii de către auditor este justificabilă.

SSIF Broker S.A. a avut în anul 2008 consemnată o opinie cu rezerve de către firma G5 Consulting SRL din cauza unor neconcordanțe la inventariere: auditorul a fost contractat ulterior inventarierii, iar la una din sucursale inventarierea nu s-a putut realiza faptic, doar scriptic. În anul 2012, entitatea schimbă firma de audit cu BDO Auditors & Accountants SRL care, din cauza revizuirilor politicilor contabile efectuate de SSIF Broker (cu diminuarea rezultatului reportat cu 11.926.786 lei), exprimă o opinie cu rezerve deter-

minată de imposibilitatea comparabilității informațiilor aferente perioadelor curente cu cele ale perioadelor anterioare.

În cazul SIF Banat și Crișana, în anul 2008 auditorul Deloitte a consemnat o opinie cu rezerve din cauza tratamentelor necorespunzătoare în ceea ce privește ajustarea pierderilor la imobilizările financiare, prin aplicarea unor proceduri neconforme cu regulamentele CNVM. Ulterior, compania apelează la serviciile KPMG pentru audit și sunt exprimate doar opinii fără rezerve. SIF Muntenia colaborează cu KPMG și ca urmare a aplicării Regulamentului nr. 15/2004 emis de CNVM și nu a Ordinului CNVM nr. 75/2006. Din cauza diferenței de reevaluare de 898.051,950 lei, opinia este una cu rezerve. Aceași neconformitate este consemnată și în 2009, 2010, 2011 și 2012.

Pentru SOCEP S.A. opiniile aferente anilor 2008-2012 au fost opinii cu rezervă, consemnate de firma S.C. Audit S.R.L. și de auditorul financiar Săcărin Marian; această opinie este exprimată datorită încorporării la capitalul social în anul 2003 a unor diferențe din reevaluarea mijloacelor fixe în valoare de 13.874.888 lei, la acea dată aceste rezerve nefiind un surplus de reevaluare realizat.

În cazul Turbomecanica S.A., din cauza unor reevaluări ale imobilizărilor corporale în anul 2006 pentru care nu a fost folosit un evaluator extern, auditorul Deloitte a considerat că această valoare ar fi putut fi diferită și nu se poate determina efectul acestui aspect asupra situațiilor financiare, astfel că a exprimat o opinie cu rezerve. În 2009 se efectuează o reevaluare asemănătoare, astfel că auditorul exprimă din nou o opinie cu rezerve. În 2010, din cauza nerespectării unor indicatori luați ca angajament pentru un credit de la BRD și BT, auditorul consideră că întreaga valoare a creditului 62.533.190 RON ar trebui prezentată la împrumuturi pe termen scurt, având în vedere posibilitatea rambursării anticipate. De asemenea,

tot în 2010, compania a modificat modalitatea de descărcare din gestiune a stocurilor, trecând de la FIFO la CMP, fără a preciza în notele explicative motivul acestei schimbări. Astfel, opinia exprimată pe 2010 a fost cu rezerve. În 2011 motivația opiniei cu rezerve a fost prezentarea creditului doar la împrumuturi pe termen scurt, având în vedere neîndeplinirea indicatorilor economico-financiari. În 2012, pe lângă nerespectarea indicatorilor economico-financiari, Turbomecanica S.A. a aplicat incorect IAS 16 în procedura de reevaluare a imobilizărilor corporale și nu a consemnat corespunzător procedura de inventariere rezultată după incendiul care a afectat depozitul central al companiei și a adus pagube de 1.490.415 lei.

Concluzii

Raportarea în audit constituie o activitate complexă, iar opinia exprimată de auditor are un aport important în deciziile investitorilor. Astfel, am considerat a fi oportună analiza relației dintre durata relației auditor - client și efectul asupra independenței auditorului atât

din punct de vedere teoretic, cât și practic. Una dintre ideile des întâlnite în literatura de specialitate susține preferința entităților mari pentru a fi auditate de către cele mai mari firme de audit; argumentul cel mai des utilizat pentru susținerea acestei preferințe vizează calitatea acestui audit. Mai mult de atât, se consideră că rotația auditorilor externi nu este necesară pentru sporirea calității auditului. Se consideră că un specialist cunoaște mult mai bine un client direct proporțional cu durata perioadei în care îi este auditor. De asemenea, impunerea obligativității schimbării auditorului ar restricționa libertatea de alegere a auditorului de către investitori, în funcție de nevoile lor și de cele ale companiei.

Cât despre relația dintre opinia auditorului și durata mandatului acestuia la același client, concluziile sunt mixte. În cazul eșantionului de pe FTSE, concluzia ar fi că relația este una favorabilă, astfel că, datorită faptului că aceste entități nu și-au schimbat auditorul în perioada de analiză, am putea trage concluzia că auditul este unul de calitate, iar o strânsă relație între auditor și client pentru o perioadă mai lungă aduce

beneficii. În ceea ce privește eșantionul de companii listate pe BVB, concluziile nu sunt la fel de clare, deoarece putem observa că misiunile de audit au opinii exprimate diferite, însă: a) nu putem consemna că schimbarea auditorului aduce un efect nefavorabil asupra calității raportului și, b) nu putem nici susține ideea conform căreia schimbarea auditorului ar aduce un efect pozitiv, prin reîntărirea independenței auditorului. Considerăm că auditorii și-au demonstrat independența în condițiile unor diferențe apărute în opinia exprimată de către același auditor, în cazul aceleiași companii, dar în ani diferiți.

Per ansamblu, considerăm că se confirmă ipotezele din literatura de specialitate conform cărora schimbarea/ rotația auditorului este o măsură cu efecte preponderent negative, aducând asigurări marginale în ceea ce privește independența auditorului.

Ipotezele se confirmă în contextul probelor colectate de pe eșantionul FTSE, unde această afirmație s-a respectat în totalitate, dar și de pe eșantionul BVB, unde s-a respectat într-o proporție mare.

Bibliografie

- Aschauer, E. (2013), *Familiarity Threat Argument Revisited: Confidence, Trust and Professional Skepticism*, European Accounting Association 2013 Doctoral Colloquium, http://www.eaa2013.org/userfiles/file/AU%20abstracts%20-%202017_04_13.pdf
- Cameran, M. (2013), *Mandatory Auditor Rotation Evidence from the Italian Experience*, European Accounting Association 2013 Doctoral Colloquium, http://www.eaa2013.org/userfiles/file/AU%20abstracts%20-%202017_04_13.pdf
- Daugherty, B., Dickins, D., Higgs, J., Tatum, K. (2013), *The Question of Mandatory Audit Firm Rotation: Would Investors Benefit?*, The CPA Journal, Vol. 83, No. 1, pp. 28-33
- Geiger, M., Raghunandan, K. (2002), *Auditor Tenure and Audit Reporting Failures*, Auditing: A Journal of Practice and Theory Vol. 21, No. 1, pp. 67-78
- Harinderjit, S. (2012), *A 360-degree view of audit firm rotation*, Businessline 23 Sept 2012
- Jackson, A., Moldrich, M., Roebuck, P. (2008), *Mandatory audit firm rotation and audit quality*, Managerial Auditing Journal, Vol. 23, No. 5, pp. 420-437
- Kaplan, G., Mauldin, E. (2008), *Audit rotation and the appearance of independence: Evidence from non-professional investors*, Journal of Accounting and Public Policy Volume 27, Issue 2, pp. 177-192
- Kato, T. (2013), *The Effect of Mandatory Audit Firm Rotation and Client Rejection on Auditor Independence: An Experimental Investigation*, European Accounting Association 2013 Doctoral Colloquium, http://www.eaa2013.org/userfiles/file/AU%20abstracts%20-%202017_04_13.pdf
- Lin, L., Tepalagul, N. (2012), *Auditor Independence and Audit Quality: A Literature Review*, Rutgers University
- Nagy, A. (2005), *Mandatory Audit Firm Turnover, Financial Reporting Quality, and Client Bargaining Power: The Case of Arthur Andersen*, American Accounting Association: Accounting Horizons 2005, Vol 19, No. 2, pp 51-68
- Tanyi, P., Litt, B., Simpsons, T. (2013), *Audit Partner Rotation and Financial Reporting Quality: Evidence from the US*, European Accounting Association 2013 Doctoral Colloquium, http://www.eaa2013.org/userfiles/file/AU%20abstracts%20-%202017_04_13.pdf
- Tyler, J., Ball, F., Wells, P. (2013), *The Impact of Different Measures of Audit Tenure on Audit Quality*, European Accounting Association 2013 Doctoral Colloquium, http://www.eaa2013.org/userfiles/file/AU%20abstracts%20-%202017_04_13.pdf

Studiu privind impactul încrederii asupra raționamentului profesional al auditorilor

Liliana FELEAGĂ*, Niculae FELEAGĂ**
& Mihaela DUMITRAȘCU***

Abstract

Study on the Impact that the Trust Has on the Auditors' Professional Judgment

The objective of this paper is to examine the impact that the trust has on the auditor's professional judgment. To achieve this objective, were analyzed four audit files. Results showed that auditors spend increasingly less time to undertake the audit missions at senior customers and at those with whom they have established relationships based on trust. Instead, for the customers in their first year in office, the number of hours remains constant, regardless of the degree of confidence. Moreover, it was observed that the confidence in some customers leads to a lack of comments within the report on certain facts established on the field.

Key words: trust, auditor, professional judgment, audit report

Clasificarea JEL: M 42

Cuvinte cheie: încredere, auditor, raționament profesional, raport de audit

* Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: Liliana.Feleaga@ase.ro

** Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: nfeleaga@yahoo.com

*** Dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: red_mille_ro@yahoo.com

Introducere

Teoria agenției presupune că indivizii acționează în scopul maximizării utilității propriilor acțiuni. Din cauza oportunistului manifestat de către agenți și al asimetriei informaționale, relația între contractanți este caracterizată de existența unui risc: hazardul moral.

Hazardul moral se naște din faptul că acela care încredințează altei persoane o sarcină nu îi poate acorda încredere totală, deoarece acesta va încerca să-și maximizeze propria utilitate. Totuși, încrederea poate fi văzută ca un mecanism de luptă contra oportunistului. Cum recursul la contracte complexe este costisitor și poate genera uneori blocaje, încrederea apare ca un lubrifiant al sistemului care, acompaniindu-se de mecanisme precum contractul și reputația, asigură protecție contra riscului de oportunist (Mangematin, 1999).

Obiectivul prezentei lucrări este centrat pe analiza încrederii în cadrul misiunilor de audit. O astfel de analiză prezintă interes deoarece auditorul, considerat drept „gardian al încrederii” (Shapiro, 1987), este obligat să își păstreze independența și obiectivitatea în relațiile cu clientul. În același timp el este însă o persoană care de-a lungul misiunii sale stabilește relații interpersonale cu clientul, ceea ce presupune implicarea unor sentimente, emoții, dar și încredere. Ca urmare, cercetarea și-a propus să urmărească impactul încrederii asupra raționamentului profesional al auditorului.

În acest sens, au fost analizate o serie de dosare de audit din perspectiva timpului petrecut de către echipa de audit pentru misiunea respectivă. În plus, s-a urmărit dacă încrederea în anumiți

clienți duce la absența în raport a observațiilor privind anumite fapte constatate pe teren. Pentru a permite o analiză obiectivă a rezultatelor, numele societății de audit și numele clienților selectați nu vor fi făcute publice.

Aspecte conceptuale privind încrederea

Conceptul de încredere își are originile în psihologie, dar este utilizat astăzi în majoritatea disciplinelor din sfera științelor umaniste și chiar în economie. Varietatea abordărilor face ca o definiție unică să fie insuficientă pentru a reda întreaga esență a conceptului de încredere.

Multe dintre definiții rețin însă ca element principal noțiunea de incertitudine. Astfel, Lorenz (1988) definește încrederea drept acceptul cuiva de a se situa în poziție de vulnerabilitate vizavi de un terț. Pentru Meyer et al. (1995) încrederea reprezintă acceptarea vulnerabilității în fața acțiunilor unei alte persoane, bazată pe speranța că aceasta va duce la bun sfârșit un fapt important pentru persoana care acordă încrederea, fără a fi supusă unui control sau unei verificări. La rândul lor, Sheppard și Sherman (1998) subliniază că natura riscului și a încrederii variază în funcție de gradul de dependență într-o anumită relație.

Conform cu Breton și Wintrobe (1986), încrederea poate fi orizontală sau verticală. Încrederea orizontală apare între persoane care aparțin aceluiași nivel ierarhic, iar încrederea verticală între persoane situate la niveluri ierarhice diferite. În cel de-al doilea caz, relațiile sunt fie ascendente (de la subordonat către superior), fie descendente (de la superior către subordonat). Conform cu Mc Allister (1995) încrederea poate fi cognitivă și afectivă.

Încrederea cognitivă este o relație fundamentată pe elemente obiective, raționale, referitoare în principal la competențe. Relația se bazează pe elemente tangibile. Încrederea afectivă este fondată pe elemente subiective, vizând în principal compatibilitatea caracterului. În acest caz, relația este bazată pe elemente mai puțin tangibile, aparținând laturii emoționale.

La rândul său, Zucker (1986) distinge trei forme de încredere: încrederea *intuitu personae*, încrederea relațională și încrederea instituțională. Încrederea *intuitu personae* își are sursele în caracteristicile personale ale fiecărui individ și poate fi considerată exogenă unei relații.

Încrederea relațională este privită ca o credință în acțiunile și rezultatul acțiunilor întreprinse de o terță parte. Încrederea instituțională poate fi privită ca un tip de încredere independent de o situație dată, dar aparținând unui cadru comun, obiectiv care poate fi aplicabil și altor persoane, indiferent de acțiunile efectuate de fiecare dintre ele.

În activitatea de audit încrederea este un rezultat al relațiilor interpersonale în interiorul și în exteriorul organizației, deoarece auditorul trebuie să stabilească relații bazate pe încredere atât cu membrii echipei din care face parte, cât și cu clientul pe care îl verifică.

Relația auditorului cu clientul poate fi privită dintr-o dublă perspectivă: o relație de tip profesional, dar și una de tip personal. Mecanisme complexe economice și sociale se completează reciproc și formează bazele unei încrederi hibride (Williamson, 1993). Această încredere se dezvoltă cu fiecare nouă misiune de audit pentru același client, trecând de la o încredere bazată pe reputația partenerului la o încredere fundamentată pe empatie, ceea ce conduce la reducerea asimetriei informaționale printr-o partajare a cunoștințelor deținute de fiecare parte implicată.

Simon (1960) distinge relații de rutină și relații spontane. În primul caz, ne confruntăm cu situații și soluții predefinite, în timp ce al doilea tip de relație generează întrebări și răspunsuri unice. Conform lui Richard (2000), încrederea interpersonală este construită de către părțile implicate pe durata interacțiunii dintre ele, ca rezultat al obișnuinței, rutinei și schimburilor de cunoștințe. În condițiile în care se trece de la faza de cooperare (conform principiilor general acceptate de părți), la o muncă de echipă, indivizii lucrează pentru atingerea unui obiectiv comun. Ca urmare, contractul joacă doar rolul unei garanții poziționate adesea în plan secundar, pentru a face loc unui mediu de lucru informal bazat pe rutină și activități comune (Mangematin, 1996). Altfel spus, încrederea nu se bazează pe o forță instituțională, exterioară persoanelor, ci se construiește într-un cadru bilateral. Mai mult, este necesar să se țină cont și de sistemul de rețele, ceea ce presupune că unei persoane i se acordă încredere datorită apartenenței sale la aceleași norme culturale și profesionale.

Teoretic, prezența unui auditor extern în aceeași entitate pentru o perioadă mare de timp va degaja o situație de rutină, cu efecte benefice asupra relației dintre auditor și client, prin obținerea cu ușurință a informațiilor financiar-contabile necesare.

Este evident însă că o durată de colaborare îndelungată între auditor și client poate genera și riscuri. Astfel, o relație prea apropiată poate crea o încredere dusă la extrem sau o lipsă de profesionalism, prin aplicarea unor proceduri mai puțin riguroase.

Deși supusă unor abordări variate, încrederea reprezintă un concept gradual, care pleacă de la neîncredere până la încredere absolută, se manifestă orizontal sau vertical, cognitiv sau afectiv și ajunge în final la o încredere construită în favoarea uneia de tip ex-ante.

Auditorii petrec din ce în ce mai puțin timp pentru realizarea misiunilor la clienții cu vechime și cu care au stabilit relații bazate pe încredere.

În schimb, pentru clienții aflați în primul an de mandat, numărul de ore rămâne constant indiferent de gradul de încredere acordat. În plus, s-a observat că încrederea în anumiți clienți duce la absența în raport a observațiilor privind anumite fapte constatate pe teren.

Aspecte metodologice: alegerea eșantionului și rezultate

METODOLOGIA DE CERCETARE

Obiectivul prezentei lucrări este acela de a studia impactul pe care îl are încrederea asupra raționamentului profesional al auditorului. Din punct de vedere al metodologiei de cercetare, lucrarea se înscrie în abordarea interpretivistă. O asemenea abordare presupune o înțelegere a sensului pe care îl dau actorii realității. Pentru culegerea datelor au fost combinate mai multe metode, astfel încât să se obțină o perspectivă globală asupra interacțiunilor dintre auditori și clienți. Astfel, s-a făcut apel atât la interviuri non-direcive, care au permis auditorilor să prezinte experiențele relaționale cu anumiți clienți, cât și la analiza unor surse de documentare interne (dosare de lucru și rapoarte de audit). Pentru analiza datelor a fost utilizată metoda abducției, care constă în extragerea din cadrul observării a unor conjuncturi ce vor fi ulterior testate și discutate. S-a procedat la o analiză tematică a interviurilor pentru a con-

strui grile de grupare transversale și a elabora posibile interpretări.

ALEGEREA EȘANTIONULUI

Eșantionul este format din patru clienți, similari ca mărime, ai unei societăți de audit. Pentru a exclude din analiză o eventuală influență a negocierii onorariilor în relațiile auditori-clienți, în selectarea eșantionului s-a urmărit ca onorariile percepute de societatea de audit de la fiecare client să nu fie semnificative în raport cu cifra sa de afaceri. Primul criteriu de care s-a ținut cont în alegerea clienților a fost vechimea mandatului de audit. În funcție de acest criteriu, au fost aleși doi clienți aflați în primul an de mandat (Clientul 1 și Clientul 2) și doi clienți cu o vechime mai mare de un an (Clientul 3 și Clientul 4). Al doilea criteriu de selecție a clienților a fost încrederea auditorului în echipa contabilă a clientului. Pentru aplicarea acestui criteriu s-au utilizat informațiile culese de la șefii de misiune în timpul interviului. Clientul 1 are un contabil șef cu experiență pe care șeful misiunii de audit îl cunoaște, deoarece au fost colegi timp de patru ani într-un Big Four. Acest lucru creează un climat de încredere chiar de la

începutul misiunii. Clientul 2 a schimbat de trei ori în ultimul an contabilul șef, fapt care îl determină pe auditor să verifice cu atenție o mare parte din tranzacțiile înregistrate și documentele aferente, fiind de așteptat să existe probleme de organizare. Clientul 3 se află la al patrulea an de mandat. Șeful de misiune îi cunoaște bine pe directorul și contabilul șef ai clientului și au avut o colaborare bună în mandatele precedente. Clientul 4 este considerat unul cu probleme. În fiecare dintre cele trei mandate anterioare au fost constatate nereguli și este de așteptat ca experiența să se repete. Ținând cont de elementele precizate, profilul clienților reținuți pentru studiu este prezentat în Tabelul 1.

COLECTAREA ȘI ANALIZA DATELOR

Pentru a observa impactul relațiilor de încredere asupra auditării situațiilor financiare, au fost analizate notele de sinteză prin prisma duratei lucrărilor de audit. Această analiză a evidențiat că pentru desfășurarea misiunii la clienții noi (Clientul 1 și Clientul 2) auditorii petrec un număr similar de ore. Altfel spus, faptul că auditorul îl cunoaște pe contabilul șef al clientului și are încredere în el nu are un impact semnificativ asupra timpului alocat unui dosar. Așa cum mărturisește auditorul respectiv, „... primul mandat este mai dificil, deoarece trebuie să investim mai mult timp pentru a constitui dosarul permanent, a cunoaște interlocutorii, a colecta documentele justificative și a certifica situațiile financiare.”

În principiu, timpul alocat clienților mai vechi ar trebui să scadă de la un exercițiu la altul. În studiul nostru, această ipoteză se confirmă doar în cazul Clientului 3. „Începând cu al doilea exercițiu financiar, clientul cunoaște documentele care ne sunt necesare și ni le furnizează prompt, iar noi avem deja zone de risc stabilite și știm pe ce segmente ne vom concentra controlul”, explică șeful misiunii de audit. În cazul Clientului 4 însă, s-a observat că numă-

rul de ore a rămas neschimbat, deși auditorul se află la al patrulea mandat. Altfel spus, între auditor și client nu s-a putut instaura un climat de încredere. Unul dintre auditori confirmă: „Comunicarea greoaie cu contabilul șef și furnizarea cu întârziere a documentelor cerute ne-au făcut să avem în fiecare an întârzieri în realizarea misiunii”.

Observațiile desprinse în urma analizei raportului dintre încredere și numărul de ore petrecute pentru a realiza fiecare misiune de audit sunt sintetizate în Tabelul 2.

Tabelul 1. **Profilul clienților**

Vechimea mandatului/Gradul de încredere	Ridicat	Scăzut
Un an	Client 1	Client 2
Mai mare de un an	Client 3	Client 4

Sursă: Prelucrare proprie

Tabelul 2. **Raportul dintre încredere și numărul de ore alocate fiecărei misiuni de audit**

Denumire client	Observații desprinse în urma analizei
Clientul 1 și Clientul 2	În primul an de mandat, numărul de ore necesare realizării unei misiuni de audit nu este influențat de aspectul relațional. Nu se identifică o legătură directă între încredere și timpul alocat lucrărilor de audit.
Clientul 3	Numărul de ore necesare realizării misiunii de audit scade în raport cu primul an de mandat. Există o legătură invers proporțională între încredere și timpul alocat lucrărilor de audit.
Clientul 4	Numărul de ore necesare realizării misiunii de audit rămâne neschimbat în raport cu primul an de mandat. Există o legătură directă între lipsa încrederii și timpul alocat lucrărilor de audit.

Sursă: Prelucrare proprie

Tabelul 3. **Raportul dintre încredere și prezența în raport a observațiilor privind ajustările ne semnificative**

Relația cu clientul	Ajustări propuse
Încredere prezentă (Client 1 și Client 3)	Raportul de audit este fără rezerve. În el sunt menționate doar ajustările semnificative.
Încredere absentă (Client 2 și Client 4)	Raportul de audit este fără rezerve. În el sunt menționate atât ajustările semnificative, cât și cele ne semnificative.

Sursă: Prelucrare proprie

în raportul anual, menționăm punctele cele mai importante, fără prea multe detalii. Dimpotrivă, în cazul clienților cu probleme, în care nu avem încredere, în raport se menționează punctual erorile constatate”. Declarația auditorului este confirmată de rezultatele identificate prin compararea informațiilor din raport cu cele din notele de sinteză pentru clienții din eșantion (Tabelul 3).

Astfel, în cazul Clientului 1 și Clientului 3 s-a observat că, deși în notele de sinteză sunt înscrise ajustări (nesemnificative) pe care aceștia ar trebui să le realizeze, raportul final nu conține observații particulare. Pentru Clientul 2 și pentru Clientul 4 însă, deși rapoartele de audit sunt fără rezerve, ele cuprind anumite observații privind problemele întâmpinate. Altfel spus, decizia auditorului de a prezenta în raport observații referitoare la prezența unor ajustări nesemnificative depinde de relaționarea sa cu clientul respectiv și de încrederea sa în acesta.

Concluzii și direcții viitoare de cercetare

Activitatea de audit se caracterizează printr-un nivel ridicat de conceptualizare. Acesta este rezultatul mai multor decenii de normalizare și stă la baza construirii raționamentului profesional al auditorului, raționament asociat unei asimilări progresive a elementelor de raționalitate (Herrbach, 1999). Dincolo de aspectul rațional însă, colaborarea dintre auditor și client trebuie să fie fondată și pe o latură emoțională, care să faciliteze instalarea încrederii încă din preambulul misiunii de audit. Este ceea ce numește Krebs „a menține relația de audit înainte, în timpul și după momentul auditului”.

Obiectivul prezentei lucrări a fost acela de a studia impactul pe care îl are încrederea asupra raționamentului profesio-

nal al auditorului. În acest sens, au fost analizate patru dosare de audit, în raport cu timpul petrecut de către echipa de audit pentru respectiva misiune în anul curent, comparativ cu anul precedent. Alegerea clienților a fost realizată în funcție de vechimea mandatului și de încrederea auditorului în contabilii acestora. Rezultatele au evidențiat faptul că auditorii petrec din ce în ce mai puțin timp pentru realizarea misiunilor la clienții cu vechime și cu care au stabilit relații bazate pe încredere. În schimb, pentru clienții aflați în primul an de mandat, numărul de ore rămâne constant, indiferent de gradul de încredere acordat. În plus, s-a observat că încrederea în anumiți clienți duce la absența în raport a observațiilor privind anumite fapte constatate pe teren. Discuțiile cu șefii de misiune au confirmat concluziile anterioare și au subliniat poziția

auditorului între rațional și afectiv. În ciuda independenței impuse prin codul etic, auditorul încearcă să găsească un echilibru între respectarea normelor profesionale, pe de o parte, și nevoia de a satisface clientul, de a răspunde așteptărilor din ce în ce mai mari ale diverselor categorii de stakeholderi și a face față pieței concurențiale, pe de altă parte. Altfel spus, el trebuie să îmbine în mod optim raționalitatea impusă de reguli profesionale cu afectivitatea caracteristic umană, exprimată prin încrederea în relațiile de audit.

Există încă numeroase piste de cercetare în acest domeniu. Astfel, eșantionul ar putea fi extins la un număr mai mare de clienți ai unei firme de audit sau ar putea fi format din clienți ai unor firme diferite. În plus, s-ar putea extinde perioada de observare a evoluției relațiilor cu un anumit client.

Bibliografie

- Breton A. et Wintrobe R., 1986, *Organizational Structure and Productivity*, American Economic Review, vol. 76, n° 3, p. 530-538
- Herrbach O., 2000, *Le comportement au travail des collaborateurs des cabinets d'audit financier: une approche par le contrat psychologique*, Teză de Doctorat în Științe ale gestiunii, Universitatea Toulouse 1.
- Lorenz E. H., *Neither friends nor strangers: Informal networks of subcontracting in French industry*, Trust: making and breaking cooperative relations, D. Gambetta (ed), London, Basil Blackwell, p. 194- 210, 1988
- Krebs G., 2009, *La relation auditeur – audité. 100 Questions pour comprendre et agir*, ed. AFNOR
- Mangematin V., 1999, *La confiance: un mode de coordination dont l'utilisation dépend de ses conditions de production*, în lucrarea „La confiance : approche économique et sociologique”, coord. Thuderoz C., Mangematin V. et Harrisson D., Gaëtan Morin Europe, Boucherville (Québec)
- Mayer, R.C., Davis, J.H. & Schoorman, F.D., 1995, *An integrative model of organizational trust*, The Academy of Management Review, 20, 709-734
- McAllister D., 1995, *Affect and Cognition Based Trust as Foundations for Interpersonal Cooperation in Organizations*, Academy of Management Journal, vol. 38, n° 1, p. 24-59
- Richard C., 2000, *Contribution à l'analyse de la qualité des processus d'audit: le rôle de la relation entre le directeur financier et le commissaire aux comptes*, Teză de Doctorat, Université de Montpellier
- Shapiro S., 1987, *The social control of impersonal trust*, American Journal of Sociology, vol. 93, p. 623-658
- Sheppard B. H., Sherman D. M., *The grammars of trust: A model and general implications*, Academy of Management Review, 23, 1998, p. 422-438
- Simon H., 1960, *The new science of management*, Harper and Row
- Williamson O. E., *Transactions costs Economics Organization Theory, Industrial and Corporate Change*, vol. 2, n° 2, 1993, p. 107-156
- Zucker L. G., *Production of trust: Institutional sources of economic structure*, Research in organizational behavior, M. Staw et L. L. Cummings (Eds.), 8, Greenwich, JAI Press, 1986, p. 53-111

Studiu empiric

Perspectivile și expectativele legate de raportul de audit **în România**

Abstract

An Empiric Study on the Perspectives and Expectances on the Audit Report in Romania

The present article shows the results of an empiric study on the perspectives and expectances on the Audit Report in România. The statistic population is mainly formed of three groups: financial auditors, financial managers of the audited firms and the users of the audited accounting information in Romania.

The objectives of the research have been determining the significance of the differences of perspectives and expectances between the three groups and interpreting the obtained results.

The answers to the questionnaire have been analyzed by the Kruskal Wallis Test, which has shown for every statement if the differences are significant or not. Then the results have been synthesized and comprised into tables in order to be globally analyzed.

In the last part of the research are being presented the conclusions that came out of this research. There has been demonstrated the fact that from the perspective of Kruskal Wallis Test between the financial auditors, financial managers and the users of the audited financial information from Romania there are significant differences as regards the perspectives and expectations of the form and content of the Audit Report. The group that has expressed the most critical opinions was that of the users of the audited financial information.

Key words: empiric study, audit report, differences of perspectives, differences of expectances, Kruskal Wallis Test

Clasificarea JEL: M 42

Cuvinte cheie: studiu empiric, raportul de audit, diferențe de perspective, diferențe de expectative, Testul Kruskal Wallis

Ioana Iuliana POP
(GRIGORESCU)*

audit
FINANCIAR

9/2013

*Drd., Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia, România, în cotutelă cu Universitatea Lleida, Spania, e-mail: ioanaiuliana69@yahoo.es

Introducere

Ipoteza de la care pleacă această cercetare este faptul că există diferențe de perspective și expectative între auditorii financiari, directorii financiari ai firmelor auditate și utilizatorii informațiilor financiare auditate din România în ce privește forma și conținutul raportului de audit. Scopul principal al acestei cercetări este analiza acestor diferențe. Pentru aceasta ne-am propus următoarele obiective specifice:

- Demonstrarea existenței și semnificației diferențelor de perspective și expectative existente între cele trei grupuri specificate;
- Analizarea și interpretarea rezultatelor obținute.

Pentru atingerea acestor obiective am procedat la aplicarea unui chestionar care cuprinde întrebări legate de forma și conținutul raportului de audit.

Stadiul actual al cercetării

Se spune că perioadele de criză economică intensifică activitatea de realizare a studiilor empirice cu privire la percep-

țiile și expectativele utilizatorilor de informații financiare auditate. În ultimii ani, la nivel internațional s-au realizat multe studii empirice în materie de audit financiar. În primul rând trebuie să amintim faptul că Comisia Europeană a inițiat un amplu proces de consultare¹ în rândul țărilor membre U.E. pe teme legate de rolul auditului financiar, de independența auditorilor, de informațiile furnizate în cadrul raportului de audit, de concentrarea pieței de audit în cadrul Big Four sau în probleme legate de governanța corporativă.

În ce privește raportul de audit există studii care susțin că mărimea firmei de audit (Becker et al, 1998²; Francis & Krishnan, 1999³) sau managementul firmei de audit (De Fond et al, 2000⁴; Krishnan, 2005⁵) pot să influențeze calitatea serviciilor oferite de către auditori.

Alte studii se referă la faptul că piața de capital își bazează deciziile de investiții pe informațiile oferite de auditorii financiari, iar întârzierea sau slaba calitate a informațiilor financiare auditate pot influența decisiv aceste decizii (Citron et al, 2008⁶; Phillips & Freeman, 2003⁷). Alte studii demonstrează că prezentarea la timp a raportului de

audit contribuie la creșterea încrederii investitorilor (Owusu Ansah & Leventis, 2006⁸).

De asemenea, există studii care susțin că o perioadă mai scurtă a mandatului auditorilor în aceeași firmă determină o calitate mai slabă a serviciilor oferite, din cauza necunoașterii în profunzime a problemelor specifice ale firmei client (PricewaterhouseCoopers, 2002), iar un studiu mai recent susține că nu există nici o legătură între durata mandatului și calitatea serviciilor oferite de auditor⁹. În contradicție cu studiile precizate anterior, există studii care susțin un nivel scăzut de folosire a informațiilor conținute de către raportul de audit (Lee, 2009¹⁰).

Astfel de studii empirice au apărut și în revistele de specialitate din România. Unul dintre aceste studii analizează rolul auditului extern și al guvernantei corporative în credibilizarea raportărilor financiare ale firmelor (Dobroțeanu et al, 2011¹¹), altul studiază degradarea percepțiilor unui grup de studenți asupra problematicii „audit expectation gap” înainte de începerea crizei financiare și după izbucnirea acesteia (Dobroțeanu et al, 2011¹²), iar un alt exemplu de studiu empiric se referă la determinarea gradului de apreciere a

1 European Commission, oct. 2010, *Green Paper – Audit policy: lessons from the crisis*, http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/market/consultation2008/summary_report_en.pdf

2 Becker, C.L., Dechow, J.J. & Subramanyam K.R. (1998), *The effect of audit quality on earnings management*, Contemporary Accounting Research, nr. 15, pag. 1-24

3 Francis J.R. & Krishnan J. (1999), *Accounting accruals and auditor reporting conservatism*, Contemporary Accounting Research, 16(1), pag. 135-165

4 DeFond, M.L., Francis, J. R. & Wong, T. J., 2000, *Auditor Industry Specialization and Market Segmentation: Evidence from Hong Kong*, Auditing, Spring (19) (1), pag. 49-66

5 Krishnan, J. (2005), *Audit Committee Quality and Internal Control: An Empirical Analysis*, The Accounting Review, 80(2) pag. 649-678

6 Citron, D.B., Taffler R.J., Uyang J.Z., 2008, *Delays in reporting price – sensitive information: The case of going concern*, Journal of Accounting and Public Policy, nr. 27, pag. 19-37

7 Phillips R., Freeman R.E., Wicks A.C., 2003, *What stakeholder theory is not*, Business Ethics Quarterly, 13(4), pag. 479-502

8 Owusu Ansah S., Leventis S., 2006, *Timeliness of corporate annual financial reporting in Greece*, European Accounting Review, nr. 15, pag. 273-287

9 Jamer N. Myers, *University of Illinois at Urbana-Champaign Mandatory Auditor Rotation: Evidence from Restatements*

10 Lee R.D., Johnson R.W., Joyce P.D., 2009, *Bugetarea sistemelor publice*, Editura Jones & Bartlett Learning, Sudbury, Massachusetts, USA

11 L. Dobroțeanu, N. Coman, C.L. Dobroțeanu, *Auditorii externi și governanța corporativă sub impactul crizei financiare*, Revista „Audit Financiar”, martie 2011, pag. 16-26

12 L. Dobroțeanu, D. Manea, C.L. Dobroțeanu, *Dinamica percepțiilor privind auditul extern sub impactul crizei financiare*, Revista „Audit Financiar”, februarie 2011, pag. 18-27

informațiilor furnizate de raportul de audit de către utilizatori (Cernea&Ștefănescu, 2012¹³).

Metodologia de cercetare

Cercetarea teoretică, oricât de importantă ar fi, considerăm că nu este suficientă în actualul context economic. Astăzi mai mult ca oricând este necesară apropierea de realitatea economică, de aceea studiile empirice au căpătat o extindere tot mai mare.

Pentru demonstrarea ipotezei și atingerea obiectivelor cercetării am întreprins o cercetare empirică, cantitativă.

În primul rând am realizat o serioasă activitate de documentare, în sensul stabilirii populației statistice care a intrat în studiu.

Astfel am stabilit cele trei grupuri interesate de munca auditorului financiar cărora li se adresează chestionarul - auditorii financiari, directorii financiari ai firmelor auditate și utilizatorii informațiilor contabile auditate din România. În funcție de caracteristicile populației statistice am stabilit componența eșantionului pentru fiecare dintre cele trei grupuri, astfel încât rezultatele obținute să poată fi extrapolate la nivelul întregului grup și să aibă relevanță națională. Structura eșantionului este prezentată în tabelul 1.

Chestionarul este anonim și conține întrebări în format închis, cu formulări pozitive. Pentru a ușura munca celui care completează chestionarul și pentru a putea cuantifica răspunsurile am delimitat posibilitățile de răspunsuri la 5 variante, pe o scală de valori de la 1 la 5, în conformitate cu Scala Likert, unde 1 reprezintă nivelul maxim de acord, 5 - nivelul maxim de dezacord, 3 reprezintă

Tabelul 1. Structura eșantioanelor

	ROMÂNIA				
	Chestionare trimise	Chestionare primite		Media de vârstă	Media anilor de experiență
		Valoare absolută	Procent ¹		
Auditori ²	600	211	35,17%	47 ani	22 ani
Firme auditate ³	504	133	26,39%	46 ani	19 ani
Utilizatori ⁴	492	157	32,30%	36 ani	12 ani
Total	1596	501	31,28%	-	-

Sursă: Procesare proprie

- 1 Studiile de specialitate arată că la o rată de răspuns de minim 5% din totalul eșantionului stabilit inițial, rezultatele sunt considerate relevante și ele pot fi extinse pentru toată populația statistică.
- 2 Populația statistică a auditorilor din România a fost selectată consultând Registrul Oficial al Auditorilor din România, de pe site-ul Camerei Auditorilor Financiari din România, iar eșantionul a fost stratificat în mod proporțional pe județe, pentru ca studiul să aibă relevanță națională.
- 3 Deoarece nu am putut stabili totalul populației statistice, am procedat la stabilirea unui eșantion neomogen, format din diferite tipuri de firme care beneficiază de serviciile auditorilor: firmele care intră în Topul Celor mai mari 50 de companii din România, publicat de Ziarul Financiar; 40 de întreprinderi mici și mijlocii care fac parte din Topul IMM-urilor din România; băncile acreditate de Banca Națională a României; instituții financiare nebankare care apar în lista de pe site-ul BNR; societăți de asigurări recunoscute de Comisia de Supraveghere a Asigurărilor din România; societăți care desfășoară activități în statele membre UE din Registrul de pe site-ul Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare.
- 4 Deoarece nu am putut stabili totalul populației statistice, el fiind format din multe categorii de utilizatori, am procedat la stabilirea unui eșantion neomogen, format din categoriile cele mai reprezentative ale utilizatorilor: profesori universitari de contabilitate și audit din universitățile românești; elevi de master, anul II, specialitatea Contabilitate și audit, an școlar 2011-2012; analiștii financiari care apar în lista oferită de Asociația analiștilor financiari bancari din România; societățile de administrare a investițiilor, consultanții de investiții - persoane fizice și juridice, evaluatorii independenți de întreprinderi (persoane fizice și juridice) care apar în Registrul Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare; băncile acreditate de Banca Națională a României; instituții financiare nebankare care apar în lista de pe site-ul BNR; firme din domeniul servicii de investiții financiare și consiliere în investiții; ziare și reviste cu caracter economic din România.

valoarea neutră, iar 2 și 4 sunt nivele intermediare de acord sau dezacord. Se putea alege o singură variantă de răspuns.

Procesul de trimitere și primire a chestionarelor s-a făcut prin e-mail, în perioada februarie - decembrie 2012. Răspunsurile au fost centralizate cu ajutorul unui program informatic în Excel special conceput în acest scop și interpretate cu ajutorul modelului economice-

tric Kruskal Wallis, care a arătat dacă diferențele pentru fiecare dintre afirmațiile chestionarului, între cele trei categorii participante, sunt semnificative sau nu.

De asemenea, rezultatele testelor au fost cuprinse în cadrul unor tabele centralizatoare, care au stat la baza analizei descriptive a rezultatelor chestionarului.

13 O. Cernea, C.Al. Ștefănescu, *Importanța informațiilor oferite de auditul financiar pentru directori, investitori și analiștii financiari*, Revista „Audit Financiar”, ianuarie 2012, pag.42-50

Analiza econometrică a rezultatelor obținute

Testul Kruskal Wallis este unul dintre cele mai puternice teste neparametrice și se utilizează atunci când avem de comparat mai mult de 2 grupe independente. Pentru analiza datelor, acestea au fost transformate în ranguri. Testul s-a utilizat pentru a evalua dacă diferențele la nivel de ranguri sunt semnificative. Calculele s-au efectuat pentru fiecare afirmație a chestionarului în parte.

Ipotezele asociate Testului Kruskal Wallis sunt:

H_1 - NU există diferență semnificativă statistic între medianele grupurilor analizate

H_2 - Medianele grupurilor investigate diferă în mod semnificativ

Ipotezele sunt acceptate sau respinse în funcție de valoarea coeficientului K , asociat testului.

Formula pentru Testul Kruskal Wallis este următoarea:

$$K = (N-1) \frac{\sum_{j=0}^J N_j (\bar{R}_j - \bar{R})^2}{\sum_{i=0}^J \sum_{k=0}^{N_j} (\bar{R}_{jk} - \bar{R})^2} \quad (1)$$

Prima formulă este echivalentă cu următoarea (2) și se folosește atunci când toate rangurile R_{jk} sunt diferite și iau valori între 1 și N .

$$K = \frac{12}{N(N+1)} \sum_{j=1}^J N_j \bar{R}_j^2 - 3(N+1) = \frac{12}{N(N+1)} \sum_{j=1}^J \frac{R_j^2}{N_j} - 3(N+1) \quad (2)$$

unde,

j = numărul de grupe

N_j = numărul de observații din cadrul fiecărui grup

N = numărul total de observații

R_{jk} = numărul observației k în interiorul grupului j

Tabelul 2. Diferențe semnificative între auditorii financiari, directorii financiari și utilizatorii informațiilor contabile auditate din România în conformitate cu rezultatele Testului Kruskal Wallis

	Total afirmații	Diferențe niv. semnif. 5%	Diferențe niv. semnif. 1%	Total diferențe
Raportul de audit	14	5	7	12

Sursă: Procesare proprie

R_{jk} = media rangurilor observațiilor grupului j

R = media tuturor rangurilor și observațiilor

K = valoarea calculată de Testul Kruskal Wallis

Corecția lui K este dată de formula:

$$1 - \frac{\sum_{j=1}^g (t_j^3 - t_j)}{N^3 - N}$$

unde:

g - este numărul de grupe de repetiții;
 t_j - este numărul de repetiții în grupul j .

Interpretarea teoretică a Testului Kruskal Wallis se bazează pe valorile tabelare ale Testului χ^2 , pentru $c = j - 1$ grade de libertate și o probabilitate de garantare a rezultatelor de α . Cu cât sumele grupurilor sunt mai diferite între ele cu atât valoarea testului este mai mare și are mai multe șanse la o variație semnificativă. Cu cât diferențele între rangurile grupurilor sunt mai mici, tind spre 0, variația este ne semnificativă.

Scorul critic pentru:

$\alpha = 0,01$ nivel de încredere și $c = j - 1 = 3 - 1 = 2$ grade de libertate este 9,210, iar pentru

$\alpha = 0,05$ nivel de încredere și $c = j - 1 = 3 - 1 = 2$ grade de libertate este 5,991.

Rezultatul K obținut pentru fiecare afirmație a chestionarului a fost comparat cu valoarea lui χ^2 din Tabel.

Atunci când :

- $K \leq \chi^2$ am acceptat ipoteza nulă H_1 , diferențele între grupe fiind considerate ne semnificative;
- $K > \chi^2$ am acceptat ipoteza alternativă H_2 , diferențele între grupuri fiind considerate semnificative.

Unul dintre obiectivele acestei cercetări a fost determinarea semnificației diferențelor de perspective și expectative care există între cele trei grupuri din România.

Astfel, în conformitate cu rezultatele obținute în urma aplicării Testului Kruskal Wallis din totalul de 14 întrebări ale chestionarului care se refereau la Raportul de audit, pentru 12 dintre ele diferențele de perspective și expectative au rezultat semnificative, pentru un nivel de semnificație de 1% sau 5% (Tabelul 2).

Interpretarea rezultatelor

Raportul de audit reprezintă rezultatul final al muncii auditorului financiar. În Anexa nr. 1 sunt prezentate rezultatele obținute în urma aplicării Testului Kruskal Wallis.

Compararea răspunsurilor individuale ale celor trei grupuri și identificarea diferențelor semnificative dintre acestea se poate face prin simpla observare a tabelului din Anexa 1, dar intenția noastră este ca această cercetare să meargă mai departe de înțelesul propriu al valorilor obținute ca răspuns la afirmațiile

stabilite în cadrul chestionarului și să scoată în evidență perspective și expectative noi asupra profesiei de audit financiar în România.

Primele întrebări se referă la anumite caracteristici care au fost atribuite în timp Raportului de audit și care au generat multe polemici. Ele se referă la caracterul standardizat excesiv al raportului de audit sau la utilizarea unui limbaj ambiguu sau prea tehnic în cadrul acestuia. ISA prevăd în acest sens următoarele:

Legat de standardizarea excesivă, putem spune că ISA 700 în articolele 20-45 prezintă forma și conținutul minim obligatoriu pe care trebuie să le respecte auditorii la întocmirea raportului de audit. În cadrul ISA 700, 705 sau 706 se prevăd o serie de termeni și expresii pe care auditorii trebuie să le folosească în redactarea raportului de audit.

De asemenea, Standardele Internaționale prevăd utilizarea în cadrul raportului de audit a unui limbaj „uniform și clar”.

În legătură cu opinia comprehensibilă, în ISA 700 la art. 13.e. se precizează că auditorul trebuie să se asigure „că situațiile financiare furnizează prezentări adecvate, care le permit utilizatorilor vizați să înțeleagă efectul tranzacțiilor și evenimentelor semnificative” pe care le cuprind. Opinia auditorului este exprimată la sfârșitul fiecărui raport de audit. În cazul în care opinia este modificată, ea va fi explicată într-un paragraf numit „Bază pentru opinia modificată”.

Analizând răspunsurile legate de temele expuse anterior, observăm că din perspectiva Testului Kruskal Wallis există diferențe semnificative între cele trei grupuri care au intrat în studiu, cu excepția afirmației nr. 2. Am remarca însă faptul că valorile medii ale răspunsurilor se situează în jurul valorii nule 3, ceea ce demonstrează faptul că nu există o polarizare puternică între grupuri, ci părerile sunt împărțite chiar în interiorul fiecărui grup. Dacă analizăm procentual răspunsurile primite:

Tabelul 3. Extras din rezultatele chestionarului privind raportul de audit

Raportul de audit:	Auditori	Utilizatori	Dir. fin.
Este standardizat excesiv	39% NU	38% NU 25% DA	50% NU
Utilizează un limbaj foarte tehnic	49% NU	42% NU 23% DA	40% NU
Utilizează un limbaj ambiguu	66% NU	44% NU 20% DA	55% NU
Exprimă o opinie inteligibilă	79% DA	44% DA	70% DA
Exprimă foarte clar obiectivele auditului	84% DA	58% DA	74% DA

Sursă: Procesare proprie

- 12% dintre directorii financiari și 25% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate consideră că raportul de audit este standardizat excesiv, iar 50% dintre directorii financiari și 38% dintre utilizatori nu cred acest lucru;
 - 17% dintre directorii financiari și 23% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate cred că limbajul pe care auditorii îl folosesc în cadrul raportului este foarte tehnic, iar 40% dintre directorii financiari și 42% dintre utilizatori nu sunt de acord cu această afirmație;
 - 26% dintre directorii financiari și 19% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate declară chiar că limbajul folosit în cadrul raportului de audit este ambiguu, pe când 55% dintre directorii financiari și 44% dintre utilizatori nu sunt de acord.
 - 66% dintre auditorii financiari nu consideră că în cadrul raportului de audit se utilizează un limbaj ambiguu.
- Dacă observăm răspunsurile la afirmațiile următoare:
- 16% dintre directorii financiari și 16% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate consideră că opinia exprimată în cadrul raportului de audit NU este inteligibilă, pe când 70% dintre directorii și 44% dintre utilizatori nu sunt de acord cu acest lucru;
 - 8% dintre directorii financiari și 18% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate opinează că obiectivele auditului NU sunt foarte clar exprimate în cadrul raportului de audit, iar 74% dintre directorii financiari și 58% dintre utilizatori cred că obiectivele auditului sunt clar exprimate în cadrul Raportului de audit.
 - 79% dintre auditorii financiari cred că opinia exprimată de ei este inteligibilă și 84% consideră că obiectivele auditului sunt clar exprimate în cadrul raportului de audit, iar 16% dintre aceștia acceptă că nu întotdeauna opinia exprimată de ei este inteligibilă.
- Dacă observăm cu atenție răspunsurile auditorilor financiari, toate procentele

prezentate până acum demonstrează că, deși majoritatea acestora nu acceptă noi atribuții sau consideră raportul de audit un mijloc adecvat de comunicare cu utilizatorii, există tot mai multe voci care, din cauza noului context economic, înțeleg necesitățile reale ale utilizatorilor și le acceptă expectativele.

Observăm că utilizatorii informațiilor financiare auditate sunt mai puțin mulțumiți de forma și conținutul raportului de audit decât celelalte două grupuri. De remarcat însă că poziția lor nu este radicală, vehementă, deoarece nu întâlnim valori medii apropiate de valoarea 5, ci mai degrabă de valorile 3 și 4.

În cazul afirmațiilor următoare referitoare la raportul de audit, poziția utilizatorilor de informații contabile auditate se demonstrează în continuare mai critică decât a celorlalte două grupuri din România (Tabelul nr. 4).

Pentru ambele întrebări, din perspectiva Testului Kruskal Wallis diferențele între grupuri sunt semnificative pentru un nivel de semnificație de 5%, respectiv 1%, manifestându-se în continuare și diferențe în interiorul fiecărui grup. Procentual:

- 66% dintre directorii financiari și 57% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate consideră că raportul de audit este un mijloc adecvat de comunicare cu utilizatorii, pe când 11% dintre directori și 22% dintre utilizatorii consideră că raportul de audit NU este un mijloc adecvat de comunicare cu utilizatorii,
- 71% dintre auditorii financiari consideră raportul de audit un mijloc adecvat de comunicare cu utilizatorii, dar, surprinzător, 16% dintre ei nu sunt de acord cu această afirmație.
- 41% dintre utilizatori recunosc că rezervele formulate în cadrul raportului de audit le generează o percepție negativă, în timp ce 27%

Tabelul 4. Extras din rezultatele chestionarului privind raportul de audit

	AUDITORI	UTILIZATORI	DIR.FIN.
Raportul de audit reprezintă un mijloc adecvat de comunicare cu utilizatorii.	71% DA 16% NU	57% DA 22% NU	66% DA 11% NU
Rezervele formulate în raportul de audit generează o percepție negativă.	57% DA	41% DA 27% NU 32% NUL	68% DA

Sursă: Procesare proprie

opineză că nu neapărat se creează această percepție, dacă ele sunt bine justificate în cadrul raportului. Acest fapt reprezintă una dintre problemele actuale din acest domeniu. S-a perpetuat o paradigmă „totul sau nimic”, în care „rezervele” din raportul de audit reprezintă un tabu atât pentru clienți, cât și pentru auditori. Întrebarea este dacă ar trebui revizuită această percepție sau dacă acționarii și alți utilizatori ai informațiilor contabile ar trebui să fie în mod real preocupați de acest aspect.

În tabelul 5 analizăm nivelul de cunoaștere a reglementărilor legale în vigoare referitoare la raportul de audit din partea celor trei grupuri.

Potrivit reglementărilor legale în domeniu, ISA 700, în art. 6, prevede că obiectivul auditului legat de raportul de audit este „formularea unei opinii cu

privire la situațiile financiare”, iar în art. 8 clarifică ce înseamnă „situații financiare”, adică „un set complet de situații financiare cu scop general, inclusiv notele aferente”, care „includ de obicei un sumar al politicilor contabile semnificative și alte informații explicative”.

Tot ISA specifică faptul că auditorul financiar nu trebuie să consemneze în cadrul raportului de audit orice tip de iregularitate observată în timpul misiunii. ISA 200 precizează clar că unul dintre obiectivele auditului este „să obțină asigurări rezonabile cu privire la măsura în care situațiile financiare ca întreg nu conțin denaturări semnificative”, iar ISA 700 adaugă „cauzate fie de fraudă, fie de eroare”. ISA 200 definește asigurarea rezonabilă ca fiind „un nivel de asigurare ridicat, dar nu absolut”.

În Tabelul nr. 6 observăm că 70-80% din participanții la studiu au demonstrat faptul că sunt la curent cu reglementări-

Tabelul 5. Extras din rezultatele chestionarului privind raportul de audit

	Auditori	Utilizatori	Dir. fin.
Auditorul trebuie să exprime în raportul de audit orice tip de iregularitate observată de-a lungul desfășurării misiunii de audit.	52% NU	63% DA	62% NU
Auditorul se pronunță în raportul său numai asupra situațiilor financiare anuale.	69% DA	59% DA	71% DA
Raportul auditorului prezintă o opinie rezonabilă și nu o certificare de absolută garanție asupra situațiilor financiare anuale.	87% DA	76% DA	83% DA

Sursă: Procesare proprie

le legale, exprimându-și acordul cu faptul că auditorul financiar se pronunță în cadrul raportului său numai asupra situațiilor financiare anuale sau că raportul auditorului prezintă o opinie rezonabilă și nu o certificare de absolută garanție asupra situațiilor financiare anuale. De asemenea, și-au exprimat dezacordul cu faptul că auditorul trebuie să exprime în cadrul raportului de audit orice tip de iregularitate observată în timpul misiunii. Excepție fac 28% dintre directorii financiari și 63% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate, care au exprimat contrariul.

Ultimele patru întrebări se referă la expectativele celor trei grupuri în ceea ce privește conținutul raportului de audit. Diferențele între grupuri sunt semnificative din perspectiva Testului Kruskal Wallis pentru un nivel de semnificație de 1%, respectiv 5%. Diferența este marcată în special de grupul utilizatorilor, care își exprimă în acest fel **dezacordul cu normele legale** care stabilesc atribuțiile auditorilor în exercitarea profesiei. Astfel:

- 56% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate declară că ar extinde munca auditorului financiar, astfel încât să-i permită acestuia să se pronunțe în cadrul raportului de audit asupra eficacității modului de gestionare a firmei auditate.
- 67% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate declară că ar extinde munca auditorului financiar, astfel încât să-i permită acestuia să se pronunțe în cadrul raportului de audit asupra evoluției viitoare a firmei auditate.

41% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate declară că ar extinde

munca auditorului financiar, astfel încât să-i permită acestuia să se pronunțe în cadrul raportului de audit asupra rentabilității firmei auditate.

- 64% dintre utilizatorii informațiilor contabile auditate din România declară că ar extinde munca auditorului financiar, astfel încât să-i permită acestuia să se pronunțe în cadrul raportului de audit asupra solvenței firmei auditate.

Dezacordul cu normele legale se referă la faptul că standardele de audit nu sunt destul de bine adaptate nevoilor actuale ale utilizatorilor. Observăm cum diferențele de perspective ale celor trei grupuri chestionate au dus la apariția a două tipuri de expectative: realiste sau nerealiste.

Expectativele realiste sunt acele „așteptări” în concordanță cu reglementările legale în vigoare, dar și acele „așteptări necesare” datorită schimbărilor care s-au produs în contextul economic. Așteptările „necesare” ale utilizatorilor se referă la pronunțarea auditorului în cadrul raportului de audit asupra „evoluției viitoare a firmei auditate” sau asupra „solvenței firmei auditate”, iar expectativele nerealiste se referă de exemplu la „exprimarea în cadrul Raportului de audit a oricărui tip de iregularitate observată de-a lungul desfășurării misiunii”.

La nivel internațional există studii care au pus în evidență efectele crizei economice asupra percepțiilor utilizatorilor de informații contabile auditate. Un astfel de studiu este cel al firmei PricewaterhouseCoopers, din anul 2011¹⁴, care s-a adresat investitorilor din Anglia. Rezultatele studiului au pus în evidență faptul că **investitorii au nevoie de un nivel mai înalt de asi-**

gurare din partea auditorilor, de informații mai clare despre companiile pe care auditorii le auditează și de informații suplimentare legate de continuitatea activității, de performanțele financiare cantitative, de guvernanța corporativă și chestiuni strategice ale firmei auditate. Se vorbește chiar despre o redefinire a profesiei de audit, dându-se anumite soluții precum: posibilitatea ca utilizatorii informațiilor contabile auditate să intre în contact direct cu auditorii pentru a putea cere lămuriri în legătură cu situațiile financiare auditate, posibilitatea ca auditorii financiari să se întâlnească repetat cu acționarii firmei și cu comitetul de audit pe durata misiunii și există propuneri legate de modul de raportare a rezultatelor misiunii într-o formă mai puțin rigidă, impusă sau chiar sub formă de calificative, la fel ca și în cazul agențiilor de rating. De asemenea, este nevoie de o atenție sporită în fața noilor produse financiare mai complexe și de o mai bună transparență a operațiunilor.

Un alt bun exemplu îl constituie studiul „A Framework for Extend Audit Reporting - Final report”¹⁵, care se referă la opiniile utilizatorilor cu privire la **valorificarea informațiilor din raportul de audit și la cum ar putea fi acesta îmbunătățit**. În concluziile acestui studiu se arată că s-a descoperit „un conflict informațional profund” și că nu este vorba de sloganul „cu cât mai multe informații cu atât mai bine”. Studiul concluzionează că utilizatorii nu sunt foarte interesați de informații cu privire la metodologia folosită de auditor sau de componența echipei de audit. Pentru ei este importantă încrederea în reputația firmei de audit și sunt interesați de informații financiare și ne-financiare cu privire la: calitatea sistemului de

14 Studiul „Audit Today and Tomorrow”, PricewaterhouseCoopers UK, iulie 2011, accesat la <http://www.pwc.uk/eng/publications/audit-today-tomorrow-investor-survey.html>

15 Proiect de cercetare realizat de către Maastricht Accounting, Auditing and Information Management Research Center (MARC) of Maastricht University, la cererea Association of Chartered Certified Accountants (ACCA), http://www.acca.co.uk/pubs/general/activities/library/audit/audit_pubs/extended_audit_reporting.pdf, iulie 2011

control intern, zone cheie de risc, politici și practici contabile (de exemplu, dacă se practică o contabilitate agresivă sau una conservatoare), estimări contabile, judecăți manageriale, obiective strategice sau modele de afaceri.

Concluzii

În urma cercetării realizate au rezultat următoarele concluzii:

1. Din perspectiva Testului Kruskal Wallis există diferențe semnificative de perspective și expectative referitoare la raportul de audit între cele trei grupuri care au intrat în studiu. Din totalul de 14 întrebări, 12 au prezentat diferențe semnificative pentru un nivel semnificație de 1% sau 5%;
2. Ca o caracteristică generală, putem afirma că utilizatorii informațiilor financiare auditate sunt mai puțin mulțumiți de forma și conținutul Raportului de audit decât celelalte două grupuri;
3. O parte dintre utilizatorii informațiilor financiare auditate ar extinde munca auditorilor financiari, astfel încât aceștia să se pronunțe în cadrul raportului de audit asupra eficacității modului de gestionare a firmei auditate, evoluției viitoare a firmei, rentabilității și solvenței acesteia.
4. Dacă analizăm nivelul de cunoaștere al reglementărilor legale în vigoare referitoare la raportul de audit din partea celor trei grupuri din România, putem aprecia că acestea indică un nivel destul de bun, cu excepția a 63% dintre utilizatorii din România care consideră că auditorul trebuie să exprime în raportul de audit orice tip de iregularitate obser-

- vă de-a lungul desfășurării misiunii de audit.
5. Majoritatea valorilor medii obținute ca răspuns se află în apropierea valorii 3, ceea ce demonstrează că:
 - Polarizarea răspunsurilor între grupuri nu este foarte mare, deoarece valorile medii ale răspunsurilor nu sunt apropiate nici de valoarea 1, nici de valoarea 5;
 - O analiză mai amănunțită a acestor valori medii a demonstrat faptul că există diferențe de opinii chiar în interiorul fiecărui grup, ceea ce demonstrează că analiza Raportului de audit este o temă polemică, iar criza economică actuală a generat modificări continue ale perspectivelor auditorilor, utilizatorilor sau directorilor financiari în acest sens;

- Utilizatorii informațiilor financiare auditate din România sunt mai puțin vehemenți în răspunsuri decât utilizatorii din alte țări europene unde s-au realizat studii empirice asemănătoare¹⁶;
- Răspunsurile auditorilor financiari nu se află într-o opoziție categorică cu răspunsurile utilizatorilor de informații financiare auditate, ceea ce demonstrează că aceștia sunt pregătiți pentru acceptarea de noi responsabilități, datorită faptului că înțeleg exigențele noului context economic și rolul social al auditului financiar.

Considerăm că, deși este evidentă existența diferențelor de perspective și expectative între cele trei grupuri din România care au intrat în studiu, acestea nu sunt atât de puternice ca și în alte țări europene. De aceea, credem că

¹⁶ Acest chestionar a fost aplicat simultan și în Spania, dar diferențele de perspective și expectative între auditorii și utilizatorii spanioli sunt mult mai mari. La fel a rezultat și din Studiul „Audit Today and Tomorrow” realizat de PricewaterhouseCoopers UK în 2011 sau din Proiectul MARC de la Maastricht University, realizat tot în 2011.

Încheiere

Se cuvine să ținem seama de faptul că în curând Comisia Europeană va prezenta o nouă Directivă pentru reglementarea activității de audit, ca o consecvență a consultării realizate prin intermediul „Cărții Verzi”. Ne găsim într-un moment în care utilizatorii sunt interesați să cunoască nu numai situația financiară a firmei, ci și strategia firmei, politicile față de risc, impactul acesteia asupra mediului și societății etc. Aceste informații economico-financiare și mai ales nefinanciare de orice tip, dar care pot fi utile diferitelor grupuri de utilizatori, vor trebui înglobate într-un raport integrat.

Condițiile de bază vor fi ca informațiile prezentate să fie tot mai relevante, comparabile, accesibile, mai bine structurate și bineînțeles verificabile – ceea ce corespunde direct noilor obiective care se deschid profesiei de audit.

Nu trebuie uitat rolul „social” al auditului financiar. Obiectivele polemicilor și a cercetărilor pe tema „audit expectation gap” sunt chiar acelea de „a conduce la o evoluție a rolului auditorului și a sarcinilor sale concrete” (Țurlea, Mocanu, 2012).

Auditul financiar a progresat și s-a perfecționat în pas cu dezvoltarea economică, ca răspuns la provocările societății. A progresat din punct de vedere istoric, fiind prezent într-o formă oarecare în toate perioadele, din punct de vedere al conceptului și mai ales din punct de vedere al obiectivelor.

De aceea, credem că auditorii și firmele de audit nu ar trebui să treacă cu vederea importanța socială care se dă azi auditului financiar, poziția obținută azi în societate după eforturi de sute de ani și eventual să-și lărgescă aria de responsabilități, să caute noi metode sau proceduri compatibile cu nevoile actuale, care să vină în sprijinul muncii lor.

este important să se acționeze pentru menținerea și îmbunătățirea acestei situații, pentru o apropiere și mai puternică a perspectivelor și expectativelor actorilor din mediul economic.

Limitele cercetării

În contextul economic actual cercetarea empirică este foarte necesară, deoarece ea apropie lumea academică de problemele economice reale. Totuși, metodele și instrumentele cercetării empirice au determinat apariția următoarelor limite ale cercetării:

- nu au putut fi abordate toate temele actuale legate de raportul de audit;
- utilizarea chestionarului ca metodă de cercetare poate ocaziona superficialitate din partea respondenților, cazuri de nesinceritate sau omiterea unor răspunsuri;
- trimiterea chestionarelor prin e-mail nu permite anonimatul, ceea ce a

determinat un grad de reticență și a redus rata răspunsurilor;

- utilizarea Scalei Likert favorizează următoarele fenomene: „tendința centrală” (răspunsul poate fi evitat, alegându-se valoarea nulă), „tendința de acceptare” (unii utilizatori se pot declara de acord cu toate afirmațiile) sau „tendința socială” (unii utilizatori pot încerca să demonstreze o imagine favorabilă despre ei înșiși, răspunzând ceea ce „trebuie” nu ceea ce cred ei în realitate);
- o caracteristică a Scalei Likert este faptul că din variante de răspuns diferite se poate obține aceeași valoare medie, ceea ce îngreunează activitatea de interpretare a datelor, fiind necesare foarte multe detalii referitoare la variantele de răspuns;
- eșantionul utilizatorilor de informații contabile auditate s-ar putea să nu includă toate categoriile de utilizatori. Categoriile incluse în studiu au fost selecționate în mod logic, pe baza raționamentului profesional.

Anexa 1. Rezultatele testului Kruskal-Wallis privind raportul de audit în România

	AUDITORII **	DIRECTORII FIN. **	UTILIZA- TORII **	TEST KRUSKAL- WALLIS (K)	TEST KRUSKAL- WALLIS REZULTAT
1. Raportul de audit este standardizat excesiv	3,23	3,54	3,19	8,19	S
2. Raportul de audit utilizează un limbaj foarte tehnic.	3,46	3,34	3,33	2,09	NS
3. Raportul de audit utilizează un limbaj ambiguu.	3,89	3,50	3,28	21,79	S*
4. Raportul de audit exprimă o opinie inteligibilă.	1,94	2,29	2,59	48,92	S*
5. Raportul de audit exprimă foarte clar obiectivele auditului.	1,69	2,08	2,27	35,31	S*
6. Auditorul trebuie să exprime în raportul de audit orice tip de iregularitate observată de a lungul desfășurării misiunii de audit.	3,09	3,44	2,34	40,80	S*
7. Auditorul se pronunță în raportul său numai asupra situațiilor financiare anuale.	2,36	2,30	2,41	0,73	NS
8. Raportul auditorului reprezintă o opinie rezonabilă și nu o certificare de absolută garanție asupra situațiilor financiare anuale.	1,53	1,67	1,87	22,02	S*
9. Raportul de audit prezintă un mijloc adecvat de comunicare cu utilizatorii.	2,11	2,20	2,40	6,24	S
10. Rezervele formulate în raportul de audit generează o percepție negativă.	2,45	2,30	3,83	19,05	S*
11. Ați extinde munca auditorului astfel încât să-i permită să se pronunțe în cadrul raportului de audit asupra eficacității modului de gestionare	3,07	3,17	2,68	14,58	S*
12. Ați extinde munca auditorului astfel încât să-i permită să se pronunțe în cadrul raportului de audit asupra evoluției viitoare a firmei.	2,92	2,98	2,63	7,29	S
13. Ați extinde munca auditorului astfel încât să-i permită să se pronunțe în cadrul raportului de audit asupra rentabilității firmei.	2,92	3,13	2,83	6,77	S
14. Ați extinde munca auditorului astfel încât să-i permită să se pronunțe în cadrul raportului de audit asupra solvenței firmei.	2,87	3,08	2,77	6,25	S

**Cifrele din coloanele 2, 3 și 4 reprezintă valorile medii ale răspunsurilor celor trei grupuri chestionate în conformitate cu Scala Likert, în care valoarea 1,00 reprezintă nivelul maxim de acord, iar valoarea 5,00 reprezintă nivelul maxim de dezacord

Coloana a 5-a reprezintă valoarea numerică calculată a Testului Kruskal Wallis

Coloana a 6-a reprezintă rezultatul Testului Kruskal Wallis:

- NS – diferență NESEMNICATIVĂ între grupuri, la $\alpha = 0,05$ semnificație statistică;
- S - diferență SEMNIFICATIVĂ între grupuri, la $\alpha = 0,05$ semnificație statistică;

S* - diferență SEMNIFICATIVĂ între grupuri, la $\alpha = 0,01$ semnificație statistică

Sursă: Procesare proprie

Bibliografie

- Becker, C.L., Defon, J.J. & Subramanyam K.R., 1998, *The effect of audit quality on earnings management*, Contemporary Accounting Research, nr. 15, pag. 1-24
- Cernea O., Ștefănescu C. Al., 2012, *Importanța informațiilor oferite de auditul financiar pentru directori, investitori și analiștii financiari*, Revista „Audit Financiar”, ianuarie 2012, pag. 42-50
- Citron, D.B., Taffler R.J., Uang J.Z., 2008, *Delays in reporting price – sensitive information: The case of going concern*, Journal of Accounting and Public Policy, nr. 27, pag. 19-37
- DeFond, M.L., Francis, J. R. & Wong, T. J., 2000, *Auditor Industry Specialization and Market Segmentation: Evidence from Hong Kong*, Auditing, (Spring) (19) (1), pag. 49-66
- Dobroțeanu L., Coman N., Dobroțeanu C.L., 2011, *Auditorii externi și guvernanta corporativă sub impactul crizei financiare*, Revista „Audit Financiar”, nr. 3/2011, pag. 16-26
- Dobroțeanu L., Manea D., Dobroțeanu C.L., 2011, *Dinamica percepțiilor privind auditul extern sub impactul crizei financiare*, Revista „Audit Financiar” 2/2011, pag. 18-27
- Sorin Domnișoru, Sorin Briciu, I.E. Popa, O.C. Bungeț, 2010, *Audit statutar versus comunicare financiară. De ce și cum?*, Revista „Audit Financiar” nr. 7/2010, pag. 3-13
- Sorin Domnișoru, 2011, *Audit statutar și comunicare financiară*, vol. I, Editura Economică, București, 2011, pag. 191
- Francis J.R. & Krishnan J., 1999, *Accounting accruals and auditor reporting conservatism*, Contemporary Accounting Research, 16(1), pag. 135-165
- Jaba E., Robu I.B., 2011, *Explorarea statistică a pieței de audit în scopul aprecierii auditorului*, Revista „Audit Financiar” nr. 6/2011, pag. 28-36
- Lee R.D., Johnson R.W., Joyce P.D., 2009, *Bugetarea sistemelor publice*, Editura Jones & Bartlett Learning, Sudbury, Massachusetts, USA
- Myers N. Jamer, University of Illinois at Urbana-Champaign, *Mandatory Auditor Rotation: Evidence from Restatements*
- Owusu Ansah S., Leventis S., 2006, *Timeliness of corporate annual financial reporting in Greece*, European Accounting Review, nr. 15, pag. 273-287
- Phillips R., Freeman R.E., Wicks A.C., 2003, *What stakeholder theory is not*, Business Ethics Quarterly, 13(4), pag. 479-502
- Spiegel R. Murray, Stephens J. Larry, 2009, *Estadística*, Editura McGraw-Hill Interamericana Editores, Mexico
- țurlea E., Mocanu M., 2012, *Model privind discrepanțele de percepție asupra independenței în auditul financiar*, Revista „Audit Financiar” nr. 10/2012, pag. 22-29;
- Comitetul Economic și Social European, 2011, *Proiect Preliminar al grupului de studiu „Politica de audit”, privind Cartea Verde „Politica de audit: lecțiile crizei?”*, dezbătut în ședința publică din 28 aprilie 2011, Bruxelles, <http://www.eecs.europa.eu>
- Comisia Europeană, 2011, *Documentul de lucru al Serviciilor Comisiei care însoțește Propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului de modificare a Directivei 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor anuale consolidate și Propunerea de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind dispoziții specifice referitoare la auditul statutar al entităților de interes public*, Bruxelles, 30.11.2011, disponibil on line http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/reform/resume_impact_assesment_ro.pdf
- Federația Internațională a Contabililor, 2013, *Reglementări Internaționale de Control al Calității, Audit, Revizuire, Alte Servicii de Asigurare și Servicii Conexă*, CAFR, București
- PricewaterhouseCoopers UK, *Studiul „Audit Today and Tomorrow”*, iulie 2011, accesat la <http://www.pwc.uk/eng/publications/audit-today-tomorrow-investor-survey.html>
- Proiect de Cercetare realizat de către Maastricht Accounting, Auditing and Information Management Research Center (MARC) of Maastricht University, la cererea Association of Chartered Certified Accountants (ACCA), iulie 2011, http://www.acca.co.uk/pubs/general/activities/library/audit/audit_pubs/extended_auditreporting.pdf
- *****Directiva nr. 2006/43/CE* a Parlamentului European din 17 mai 2006, care se referă la auditul legal al situațiilor financiare și al conturilor anuale consolidate, care modifică Directivele a IV-a și a VII și derogă Directiva 84/253/CEE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. 157/9 iunie 2006
- *****Legea nr. 26 din 2010* pentru modificarea și completarea O.U.G. nr. 75/1999 privind activitatea de audit financiar din România, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 145 din 5 martie 2010
- *****O.U.G. 75/1999 privind activitatea de audit financiar* cu toate modificările ulterioare, republicată în temeiul art. III din Ordonanța Guvernului nr. 67/2002 în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 649 din 31 august 2002, dându-se textelor o nouă numerotare.
- *****Ordonanța de Urgență nr. 90 din 24 iunie 2008* privind auditul statutar al situațiilor financiare anuale și al situațiilor financiare anuale consolidate, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 481 din 30 iunie 2008.

Calculul rezultatului global în conformitate cu IFRS:

Risc ridicat de audit pentru auditorii din România

Allan HODGSON* & Elena NECHITA**

Abstract

Comprehensive Income Calculation under IFRS: Increasing Audit Risk for Romanian Auditors

International Financial Reporting Standards (IFRS) have generated a number of complicated accounting issues, one of which is comprehensive income (CI). CI contains a mixture of realised, unrealised, temporary, persistent and recyclable elements. How, when and where these elements should be reported in income and equity are issues becoming more and more important for Romanian auditors, as IFRS becomes global. This paper outlines how CI is to be calculated under IAS 1 Presentation of Financial Statements effective starting 1st July 2012, and reveals the audit risk areas identified from academic research. The authors conclude by outlining the equity posting and recycling to profit or loss (P&L) issues, noting their inconsistent nature and complexity.

Key words: comprehensive income, audit risk, corporate governance, IFRS

Clasificarea JEL: M41, M42

Cuvinte cheie: rezultat global, risc de audit, guvernanța corporativă, IFRS

„Avem de asemenea o problemă în ceea ce privește definirea rezultatului și a modalității de măsurare a acestuia. Totuși, deosebirea dintre rezultatul net și alte elemente ale rezultatului global (other comprehensive income – OCI, engl.) nu are un fundament bine definit... înțelesul conceptului de OCI este neclar. Există o noțiune vagă referitoare la faptul că OCI servesc la înregistrarea câștigurilor sau pierderilor nerealizate, dar o definiție clară a scopului și înțelesului acestora lipsește.”

(Președintele IASB, Hoogervorst, Amsterdam, Iunie 2012)

În prezentul articol se urmărește concentrarea asupra calculului rezultatului global (CI) în conformitate cu Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS) și se ridică întrebarea: De ce este important pentru auditorii din România să înțeleagă conceptul de rezultat din perspectiva IFRS?

Există mai multe răspunsuri. În primul rând, lumea internațională a afacerilor se îndreaptă cu pași repezi spre adoptarea IFRS, nu numai de către entitățile cotate la bursele de valori, ci în multe țări și de către firmele necotate sau chiar de instituțiile guvernamentale. Având în vedere acest aspect, este foarte probabil ca România să se alinieze evoluției globale, caz în care auditorii vor fi din ce în ce mai solicitați să exprime o opinie privind conformitatea conturilor cu IFRS¹. În al doilea rând, așa cum este indicat și în declarația de mai sus a

* Profesor universitar, UQ Business School, Universitatea din Queensland, Brisbane, Australia, e-mail: a.hodgson@business.uq.edu.au

** Drd., Academia de Studii Economice, București, România, e-mail: elena.nechita@live.com

1 Obiectivul primordial al IASB este acela de a dezvolta un set comun de standarde

președintelui Consiliului pentru Standarde Internaționale de Contabilitate (*International Accounting Standards Board – IASB*, engl.), Hoogervorst, calculul rezultatului conform IFRS este dificil de efectuat și poate fi supus manipulărilor. În al treilea rând, cercetările specialiștilor din mediul academic au dezvăluit arii ce indică lipsa relevanței, precum și arii ce indică evaluarea riscului de audit. În al patrulea rând, metodele IASB recent introduse pentru înregistrarea ajustărilor de la nivelul rezultatului în conturile de capitaluri proprii adaugă complicații suplimentare. În cele din urmă, dovezile existenței unei slabe guvernante corporative în România pot expune adițional rapoartele contabile la posibile manipulări.

De ce este complex calculul rezultatului conform IFRS?

Standardul Internațional de Contabilitate 1 (*International Accounting Standard 1 - IAS 1*, engl.) *Prezentarea situațiilor financiare* (2011), aplicabil începând cu 1 iulie 2012, prevede două cerințe majore. Prima dintre acestea solicită companiilor să combine contul de profit și pierdere (*profit and loss - P&L*, engl.) cu o situație a altor elemente ale rezultatului global (OCI) și să le raporteze prin intermediul unei singure situații financiare a rezultatului global (CI). Această variantă interzice abordarea raportării bazate pe două situații financiare distincte (cont de profit și pierdere și situația altor elemente ale rezultatului global), permisă anterior de IAS 1 (2008). A doua prevedere presupune gruparea elementelor prezentate în OCI pe baza măsurii în care acestea pot fi reclasificate în contul de profit și pierdere (altfel spus, reciclabile) la o data ulterioară. Scopul declarat al acestor două prevederi este acela de a furniza investitorilor potențiali și actuali informații utile în luarea deciziilor economice (Cadrul conceptual IASB, 2009).

Principalele întrebări în ceea ce privește combinarea OCI cu P&L pentru calculul rezultatului global gravitează în jurul măsurii în care: (i) reevaluările (câștiguri sau pierderi) ar trebui recunoscute ca rezultat sau înregistrate direct în capitalurile proprii?; (ii) rezultatul ar trebui raportat ca o singură valoare agregată sau raportat dezagregat prin componente separate?; (iii) dacă sunt înregistrate ca fiind componentă a rezultatului, ce parte a acestor reevaluări ar trebui alocată prin P&L și care prin intermediul OCI? și (iv) se pot înregistra contabil ajustările aferente reciclărilor și reclasificărilor OCI?

Sunt luate în considerare două concepte principale referitoare la rezultat – rezultatul din exploatare și rezultatul „all-inclusive”. Rezultatul din exploatare exclude toate elementele care nu au legătură cu operațiunile curente ale companiei și are la bază conceptul de cost istoric, care este verificat de auditor

doar prin observarea tranzacțiilor trecute. Pe de altă parte, metoda „all-inclusive” presupune recunoașterea atât a rezultatului din exploatare, cât și a reevaluărilor (câștiguri sau pierderi) activelor/datoriilor nete ca parte componentă a rezultatului global.

Există o serie de tehnici pentru reevaluarea activelor/datoriilor permise de IFRS urmând principiul evaluării la valoare justă, acestea fiind clasificate în trei categorii – prezentate în Figura 1.

Figura 1. Tehnici pentru reevaluarea activelor/datoriilor

Sursă: Proiecție proprie

O inspecție relevă faptul că sunt permise mai multe metode de evaluare, care variază de la costuri până la valori viitoare, oferind astfel flexibilitate contabililor în determinarea altor elemente ale rezultatului global provenite din reevaluări care intră în componența rezultatului. Tabelul 1 prezintă situația rezultatului global așa cum este propusă de IASB.

Bonaci et al. (2013) evidențiază sarcina dificilă de a audita estimările bazate pe valoare justă și anume testarea presupunerilor semnificative ale managementului, a credibilității acestor presupuneri, a modelului de evaluare utilizat, precum și a datelor utilizate la aplicarea modelului.

În timp ce responsabilitatea managementului constă în determinarea valorii juste și a prezentării unei imagini fidele a companiei în situațiile financiare, responsabilitatea auditorilor se referă la evaluarea riscului asociat denaturărilor semnificative la nivelul situațiilor financiare, la înțelegerea strategiei și a mecanismelor de control intern cu privire la utilizarea valorii juste, precum și la aplicarea procedurilor de audit care să permită exprimarea unei opinii în privința evaluărilor la valoare justă.

Tabel 1. **Situația rezultatului global – format matrice**

	Nu provin din reestimări		Provin din reestimări/Nerealizate	
	Lichidități	Componente ale contabilității de angajamente		
	Tranzacții cu lichidități	Tranzacții ce implică contabilitatea de angajamente	Schimbări recurente ale valorii juste	Schimbări nerecurente ale valorii juste
SITUAȚIA REZULTATULUI GLOBAL				
PROFIT SAU PIERDERE				
Venituri	Încasări	Clienți		
Costul bunurilor vândute	Plăți	Furnizori		
Profit brut				
Cheltuieli administrative, generale	Plăți	Furnizori		
Profit operațional				
Câștig (pierdere) din cedarea activelor		Alte elemente		
Pierderi din deprecierea activelor circulante				Măsură nerecurentă
Pierderi din deprecierea fondului comercial				Măsură nerecurentă
Venituri financiare	Încasări	Clienți		
Cheltuieli financiare	Plăți	Furnizori		
Parte a profitului din asocieri				
Profitul afacerii				
Profit înainte de impozitare				
Cheltuială cu impozitul de profit		Plătibil		
Profit din operațiuni continue				
Pierdere din operațiuni discontinue				
Profit sau pierdere				
ALTE ELEMENTE DE REZULTAT GLOBAL				
Elemente care nu pot fi reclasificate în profit sau pierdere				
Câștig (pierdere) din reevaluarea activelor			Măsură recurentă	
Câștig (pierdere) din planurile definite de beneficii			Măsură recurentă	
Elemente reclasificate în profit sau pierdere la momentul derecunoașterii				
Câștig (pierdere) din conversia activelor în valută			Măsură recurentă	
Câștig (pierdere) din conversia operațiunilor în valută				Măsură nerecurentă
Câștig (pierdere) din active financiare deținute în vederea vânzării			Măsură recurentă	
Câștig (pierdere) din operațiuni de hedging			Măsură recurentă	
Impozit pe profit		Plătibil		
ALTE ELEMENTE DE REZULTAT GLOBAL				
TOTAL REZULTAT GLOBAL				

Sursă: Proiecție proprie

Reestimările valorii de piață se pot referi la valori de ieșire reprezentate de schimbările valorilor de vânzare nerealizate (Sterling, 1970), reținând câștigurile din creșterea costurilor curente recunoscute ca fiind câștiguri din achiziția de active înainte de creșterea costurilor (Edwards and Bell, 1961) sau pur și simplu costuri istorice².

Cumularea reestimărilor costurilor și prețurilor în rezultatul global este susținută de Ohlson (1995), care pliază câștigurile și

pierderile din reevaluare în cadrul unui „surplus net” (*clean surplus*, engl.). Această abordare nu permite alocarea câștigurilor și pierderilor direct capitalurilor proprii, ele trebuind să fie trecute prin rezultat.

Astfel, complexitatea în ceea ce privește determinarea CI (și OCI) rezidă în faptul că există componente nerealizate ale reestimărilor incluse în rezultat, multe dintre acestea fiind lăsate la discreția managementului. Dacă există o piață activă

² A se vedea Godfrey et al. (2010), Accounting Theory, Capitolul 6, pentru o imagine completă asupra teoriei rezultatului.

și lichidă care oferă evaluări fiabile, atunci problema auditorilor este doar una legată de verificarea pieței. Însă, în cazul în care nu se dispune de o piață relevantă, profesionistul contabil al companiei poate opta pentru folosirea unor tehnici de evaluare din categoriile 2 și 3, care au la bază estimări subiective.

În acest context, se ridică următoarele întrebări din perspectiva auditorilor: (i) are rezultatul global o mai strânsă legătură cu valoarea entității?; (ii) în ce măsură regulile referitoare la rezultat ar trebui să fie bazate pe tranzacții verificabile independent, în detrimentul valorilor viitoare sau estimate?; și (iii) în ce măsură se poate avea încredere în cercetările empirice în vederea informării cu privire la determinarea rezultatului și a capitalului propriu?

În secțiunea următoare a lucrării sunt aduse în atenție cercetările academice care adresează punctele (i) și (ii) la nivel mondial.

Ce au dezvăluit cercetările academice la nivel global?

COMPARAȚIA PROFIT NET VS. REZULTAT GLOBAL

Tabelul 2 evidențiază o imagine de ansamblu asupra principalelor studii, coloanele 5 și 6 comparând relevanța (*value relevance*, engl.) asocierii prețurilor companiilor cotate la bursele de valori cu profitul net (*net income* – NI, engl.) și rezultatul global (CI). Dacă perspectiva IASB este corectă, atunci CI va implica întotdeauna o mai strânsă asociere cu prețurile titlurilor decât mai puțin complexul NI (sau P&L) bazat numai pe tranzacții propriu-zise. Nu acesta este și cazul.

A se vedea în acest sens că, printre cele 16 comparații din Tabelul 2, NI prezintă o mai mare corelație sau asociere predictivă în 10 studii, comparat cu cele 6 pentru CI. Mai mult, contrastând cu Biddle și Choi (2006), Cheng et al. (1993), Dhaliwal et al. (1999), autorii Jones și Smith (2011) raportează un efect mai predominant al NI în SUA, iar Isidro et al. (2004), în cadrul unui studiu efectuat în Franța, Germania, Marea Britanie și SUA, nu raportează existența unui conținut informațional mai bogat în cazul CI. Alte studii conduse de O’Hanlon și Pope (1999-Marea Britanie), Brimble și Hodgson (2005-Australia) și Goncharov și Hodgson (2011-Europa) susțin de asemenea o mai mare relevanță a NI din punct de vedere al legăturii cu prețul titlurilor. Prin urmare, privind în balanță, NI este indicatorul dominant pe piețele bursiere occidentale bine tranzacționate.

În plus, potrivit Libby et al. (2002) și Imhoff et al. (1995), agregarea și raportarea componentelor realizate și nerealizate ale rezultatului au un impact cognitiv ce determină investitorii

să se abată de la luarea unor decizii financiare raționale, ca urmare a presupunerii unei persistențe echivalente a celor două tipuri de componente (a se vedea și Sloan (1996) cu privire la contabilitatea de angajamente) – posibil cauzată de costurile semnificativ mai mari aferente detalierii componentelor rezultatului.

De aceea, auditorii trebuie să acorde atenție deosebită atestării conturilor de rezultate atunci când CI deviază puternic de la valorile fluxurilor de trezorerie sau de la calculele NI bazat pe operațiuni propriu-zise.

DEZAGREGAREA ȘI PREZENTAREA COMPONENTELOR ALTOR ELEMENTE DE REZULTAT GLOBAL

IASB menționează că ... „diferitele componente ale CI prezintă utilitate din diferite perspective și... investitorii reacționează exagerat în ceea ce privește componentele OCI temporare”, iar ... „veniturile și cheltuielile rezultate din utilizarea costurilor istorice trebuie să fie separate de cele provenite din reevaluările activelor și datoriilor” (IASB (2003, 2)).

În această privință, Tabelul 2 prezintă șase coloane suplimentare care documentează relevanța adițională oferită de componentele OCI individuale și care dezvăluie următoarele:

- Reevaluările titlurilor financiare deținute în vederea vânzării sunt puternic și semnificativ corelate cu nivelurile (modificările) prețurilor.
- Reevaluările imobilizărilor necorporale, planurilor de pensii (beneficiilor angajaților), cursului valutar și operațiunilor de acoperire (hedging) a fluxurilor de trezorerie nu prezintă întotdeauna relevanță, iar dacă sunt agregate cu instrumentele financiare pot constitui o informație nesemnificativă sau chiar cu impact negativ. Includerea unor valori semnificative ale acestor elemente semnalează și un nivel ridicat al riscului de audit, iar auditorii trebuie să examineze aceste calculații cu atenție sporită.
- Reevaluarea imobilizărilor corporale foarte rar transmite informații, iar auditorii trebuie să fie foarte atenți în legătură cu includerea unor asemenea creșteri din reevaluare la nivelul rezultatului.
- În ansamblu, prezentarea individuală dezagregată a OCI, care să se bazeze pe o anumită modalitate de distingere a diferențelor dintre informațiile oferite, poate fi utilă, iar auditorii ar trebui să aibă grijă ca la nivelul conturilor aceste reevaluări să nu se prezinte doar agregat. De asemenea, trebuie conștientizate pericolele legate de audit, reprezentate de mixarea componentelor realizate și nerealizate ale rezultatului și atestarea acestui rezultat ca fiind în curs de realizare.

Tabelul 2. **Privire de ansamblu asupra studiilor despre rezultatul global la nivel internațional**

Studiu	Date	Asocieri	Metodologia	CI	NI	PPE	INT	PEN	FCX	CHG	AFS
Isidro, O'Hanlon & Young (2004)	SUA, Marea Britanie, Franța și Germania	Contemporane	MBV f {NI, DS flows}	X	✓	X	X				
Goncharov & Hodgson (2011)	16 țări europene	Contemporane și predictive	P, ΔP f {NI, CI, OCI}	X	✓	X			X		✓
Pronobis & Zulch (2010)	Germania	Predictive	CFO _{t+1} f {NI, OCI, AFS, PPE, INT, FCX, CHG, PEN}	X	✓	X	X	X	X	X	X
O'Hanlon & Pope (1999)	Marea Britanie	Contemporane	ΔP f {NI, CI, OCI}	X	✓		X		X		
Lin (2006)	Marea Britanie – companii industriale	Contemporane	ΔP f {NI, Δ NI, CI, OCI}	✓	X	X	✓		✓		
Barth & Clinch (1998)	Australia	Contemporane	ΔP f {BV, NI, PPE, INT, AFS}			X	✓				✓
Brimble & Hodgson (2005)	Australia - companii industriale	Contemporane	ΔP f {NI, Δ NI, CI, Δ CI OCI}	X	✓	X			X		
Cahan, Courtenay, Gronewoller & Upton (2000)	Noua Zeelandă	Contemporane	ΔP f {NI, Δ NI, CI, Δ CI OCI}	✓	X	✓			X		
Kabir & Laswad (2011)	Noua Zeelandă	Contemporane și predictive	ΔP f {BV, NI, OCI} NI _{t+1} , CI _{t+1} f {NI, CI}	X	✓						
Kubota, Suda & Takehara (2006)	Japonia	Contemporane și predictive	CAR f {NI, CI, OCI}	✓	X				✓		✓
Cheng, Cheung & Gopalakrishnan (1993)	SUA	Contemporane	ΔP f {NI, CI}	X	✓						
Dhaliwal, Subramanyam & Trezevant (1999)	SUA	Contemporane	ΔP f {NI, CI, OCI}	X	✓			X	X		✓
Biddle and Choi (2006)	SUA	Contemporane și predictive	CAR, P _{t+1} f {NI, CI, OCI}	✓	X			✓	✓		✓
Chambers, Linsmeier, Shakespeare & Sougiannis (2007)	SUA	Contemporane	ΔP f {NI, NI _{SFAS130} , CI, OCI}	✓	X			X	✓		✓
Kanagaretnam, Mathieu & Shehata (2009)	Firme canadiene cotate în SUA	Contemporane	P, ΔP f {BV, NI, OCI}	✓	X					✓	✓
Jones & Smith (2011)	SUA	Contemporane și predictive	ΔP f {NI-E(NI), OCI-E(OCI)} AUTOC f {NI, OCI}	X	✓			X	X	X	✓

Rezultatul net (NI) este calculat pe baza tranzacțiilor reale (excluzând în cea mai mare parte elementele extraordinare). OCI reprezintă alte elemente ale rezultatului global și constituie suma reestimărilor nerealizate ale imobilizărilor corporale (PPE), necorporale (INT), planurilor de pensii definite (PEN), conversiilor în alte monede (FCX), operațiunilor de acoperire a fluxurilor de trezorerie (CHG) și a instrumentelor financiare deținute în vederea vânzării (AFS). Rezultatul global (CI) este calculat ca sumă a elementelor de rezultat realizate și nerealizate (NI+OCI). MBV reprezintă valoarea de piață a titlurilor la valoarea contabilă a acestora. P este prețul unei acțiuni, ΔP este rentabilitatea acțiunii, CAR este rentabilitatea cumulativă anormală (ajustată cu covarianța prețului acțiunii cu cota de piață), iar AUTOC reprezintă funcția de autocorelare a variabilelor definite. Primele două coloane indică superioritatea comparativă a CI sau NI, iar următoarele coloane cuprinzând OCI indică acele componente ce aduc plus de relevanță pentru NI.

Sursă: Proiecție realizată de autori

Ajustări la data închiderii exercițiului și reciclarea OCI

ÎNREGISTRĂRI LA NIVELUL CAPITALULUI PROPRIU

IAS 1 *Prezentarea situațiilor financiare* solicită ca OCI să fie atribuite situației modificărilor capitalurilor proprii la data bilanțului³. În anticiparea reciclării, cele șase elemente recunoscute ca OCI în situația rezultatului global (a se vedea Figura 2) devin trei clase de alte elemente ale rezultatului global incluse în capitalurile proprii. Dintre cele două elemente de câștiguri (pierderi) din cadrul poziției „elemente care nu pot fi reclasificate în contul de profit și pierdere”, reevaluarea imobilizărilor este înregistrată ca surplus din reevaluare și planul de beneficii determinate este înregistrat prin rezultatul reportat. Cele patru elemente din categoria „elemente reclasificate prin contul de profit și pierdere la momentul derecunoașterii” sunt clasificate individual ca OCI prin capitalurile proprii (jurnalul detaliat al înregistrărilor se regăsește în Anexa 1).

În timp ce în esență sunt raportate și considerate ca elemente echivalente rezultatului în situația rezultatului global, OCI nu sunt tratate în mod similar în situația poziției financiare. Și anume, la nivel agregat, OCI nu se înregistrează direct prin rezultatul reportat. Deși acest fapt nu este explicat, se presupune că are loc deoarece câștigurile nerealizate nu pot fi plătite prin dividende de vreme ce ele nu constituie o formă de numerar; acestea pot fi plătite numai dacă are loc o creștere de datorie sau un aport de capital, care modifică structura riscului financiar al companiei.

Mai mult, reclasificările nu apar în urma schimbărilor la nivelul surplusului din reevaluarea imobilizărilor. Alături de planurile de pensii determinate, aceste două clase de OCI sunt raportate la rezultat reportat și surplus din reevaluare și nu sunt cumulate în alte elemente de capital propriu⁴. Un motiv posibil pentru tratamentul diferențiat este acela că reevaluarea activelor și reestimarea planurilor de beneficii ale angajaților nu prezintă utilitate în ceea ce privește previziunea fluxurilor de trezorerie viitoare. Indiferent de motiv, descompunerea situației capitalurilor proprii furnizează acum informație diferită de situația rezultatului global.

RECLASIFICAREA ȘI DUBLA CONTABILIZARE

Odată ce OCI sunt cumulate la capitalurile proprii, acestea pot fi mai târziu recunoscute la nivelul profitului sau pierderii – tratamentul fiind cunoscut ca reciclare⁵. Reciclarea recu-

noaște modificările cumulative ale valorii juste ca element în contul de profit și pierdere în momentul în care activele sau datoriile care au stat la baza reevaluărilor sunt vândute sau derecunoscute. Reciclarea elementelor, totuși, poate crea premisele unei duble contabilizări atunci când un câștig sau o pierdere nerealizată la nivelul OCI se realizează ulterior și se reflectă prin contul de profit și pierdere. IAS 1 evită dubla contabilizare la reclasificare prin prescrierea unei deduceri a OCI în situația rezultatului global:

„...în perioada în care câștigurile (pierderile) realizate sunt reclasificate în contul de profit și pierdere, câștigurile (pierderile) nerealizate trebuie să fie deduse din alte elemente ale rezultatului global pentru a evita includerea lor în rezultatul global total de două ori”⁶.

Câștigurile sau pierderile nerealizate ale fiecărei perioade reprezintă temporar alte elemente ale rezultatului global, ce sunt cumulate ca OCI în situația modificărilor capitalurilor proprii anterior derecunoașterii, în perioadele ulterioare. Prin urmare, orice alte elemente de rezultat global acumulate prin capitalurile proprii sunt deduse din OCI în situația rezultatului global la momentul reclasificării. O astfel de reciclare este ilustrată în Anexa 1.

În cele din urmă, o entitate poate prezenta ajustările din reclasificare în situația rezultatului global sau în note⁷. Divulgarea ajustărilor din reclasificare în note este fără îndoială incoerentă atunci când efectele reciclării altor elemente de rezultat global prin profit sau pierdere apar în situația rezultatului global și în capitalurile proprii. În mod particular, câteva scrisori de lobby către AASB considerau noțiunea de reciclare inadecvată și puneau sub semnul întrebării reciclarea anumitor elemente⁸.

Reciclarea OCI evidențiază aspecte legate de persistența acestei componente a rezultatului. Perioada de timp în care OCI sunt menținute la nivelul capitalurilor proprii și măsura în care câștigurile sunt tranzitorii sau continue determină gradul de persistență al acestei părți a rezultatului, precum și abilitatea OCI de a previziona atribute viitoare, cum ar fi rezultate sau fluxuri de numerar. Spre exemplu, dacă reciclarea are loc cu regularitate, atunci va apărea o persistență negativă a elementelor OCI (Jones și Smith, 2011), iar predictibilitatea variabilelor economice viitoare dată de componenta OCI a rezultatului devine incertă.

Rees și Shane (2012) prezintă contabilitatea bazată pe reciclare ca fiind complexă și, dacă aceasta nu furnizează utilizatorilor o informație de calitate superioară, atunci ar trebui să fie

3 Prezentarea Situațiilor Financiare AASB 101, paragraful 106, Melbourne 2010.

4 Prezentarea Situațiilor Financiare AASB 101, paragraful 96, Melbourne 2010.

5 Prezentarea Situațiilor Financiare AASB 101, paragrafele 90, 92, și 95, Melbourne 2010.

6 Prezentarea Situațiilor Financiare AASB 101, paragraful 93, Melbourne 2010.

7 Prezentarea Situațiilor Financiare AASB 101, paragraful 94, Melbourne 2010.

8 Exposure Draft ED/2010/5 către IASB, AASB, Melbourne, 27 septembrie 2010.

scoasă din uz. Indiferent de caz, auditorii trebuie să fie familiarizați cu acest tip de înregistrări contabile și cu problemele contabile legate de evaluare pe care le implică acest tip de practici de reciclare.

Calitatea guvernancei corporative în România

La începutul anilor 2000, OECD a evidențiat faptul că, în termeni de calitate a guvernancei corporative, România se situa doar pe locul 7 printre 10 țări emergente⁹, într-un studiu întreprins de SG Emerging Markets Equity Research. Ulterior, Bursa de Valori București (BVB) a jucat un rol important în ceea ce privește implementarea guvernancei corporative, prin adoptarea în anul 2001 a primului Cod de Guvernanță Corporativă. Mai târziu, în 2003, a fost înființat în cadrul BVB Institutul de Guvernanță Corporativă, având ca obiectiv instruirea personalului companiilor cotate la bursa în legătură cu principiile de guvernanță corporativă atât din punct de vedere teoretic, cât și practic. În anul 2008, un nou Cod de Guvernanță Corporativă bazat pe principiile OECD a fost adoptat de BVB, însă conformitatea cu acesta este doar voluntară. Totuși, societățile listate la BVB au obligația să prezinte anual o Declarație de conformare sau neconformare cu prevederile Codului, prin care să specifice care dintre recomandările Codului au fost implementate. În cazul în care societățile cotate nu implementează, total sau parțial, una sau mai multe recomandări ale Codului, aceștia vor furniza informații adecvate cu privire la motivele conformării parțiale sau neconformării totale cu respectivele recomandări.

Cadrul guvernancei corporative în România se bazează pe Legea societăților comerciale nr. 31/1990, actualizată cel mai recent în 2012 și care stabilește toate formele de societate. De asemenea, Legea pieței de capital nr. 297/2004 stabilește regulile de bază ale pieței de capital, iar dezvoltările ei ulterioare au condus la creșterea semnificativă a protecției investitorilor societăților cotate. Comisia Națională a Valorilor Mobiliare (CNVM) supraveghează activitatea piețelor de capital, a intermediarilor financiari, impune cerințele de informare și reglementările aferente tranzacționării la nivel intern, dar și pentru preluările externe. Având calitatea de agenție independentă, CNVM poate emite reglementări cu caracter juridic obligatoriu, are puteri administrative și a atribuit o mai mare prioritate reformei guvernancei corporative. În 2003 numărul de emitenți sancționați pentru neconformitatea cu reglementările a crescut semnificativ ca urmare a eforturilor de conștrângere depuse de CNVM (Raport ROSC, 2004).

În conformitate cu Legea societăților comerciale 31/1990 actualizată, există două modele de guvernanță corporativă pentru care entitățile pot opta: sistemul unitar, bazat pe modelul „cu un singur palier” al OECD și sistemul dualist, bazat pe modelul „cu două paliere” al OECD. În cazul modelului unitar, compania este condusă doar de un consiliu de administrație, care exercită atât funcția executivă, cât și pe cea de supraveghere și este format din două categorii de membri și anume executivi și ne-executivi. Consiliul de administrație trebuie să fie format dintr-un număr impar de membri și poate numi comitete consultative formate din cel puțin doi membri ai consiliului și cel puțin un director ne-executiv independent. Scopul principal al comitetelor consultative este de a investiga și de a propune recomandări în legătură cu activitățile de audit, remunerare a managementului și desemnare a candidaților pentru funcții de conducere. În al doilea model, funcțiile executivă și de supraveghere aparțin unor organisme diferite, respectiv Directoratul și Consiliul de supraveghere. Directoratul este organul executiv al companiei, cu atribuții de conducere și de reprezentare, în timp ce Consiliul de supraveghere numește membrii și supraveghează activitatea Directoratului. Similar, consiliului de administrație din sistemul unitar, Consiliul de supraveghere poate crea comitete consultative.

Studiul despre guvernanță în România condus de Feleagă et al. (2011) colectează indicatori referitori la atribute ale consiliului de administrație, precum: mărimea, structura, frecvența întâlnirilor, independența, separarea dintre președinte și director executiv și gradul de divulgare a informațiilor pentru un eșantion de 15 societăți industriale cotate pe BVB la categoria I. În ciuda cerințelor de guvernanță puse în aplicare în ultimii zece ani, rezultatele au arătat că cele mai multe companii nu respectă recomandările Codului BVB de guvernanță corporativă în ceea ce privește independența directorilor și membrilor comitetului de audit. Mai mult decât atât, pentru cele mai multe dintre societățile incluse în eșantion gradul de transparență cu privire la informații despre executiv sau remunerația directorilor este mult mai mic decât al altor companii europene.

În plus, Gîrbină et al. (2012) evidențiază nivelul de expunere a informațiilor referitoare la guvernanța corporativă de către societățile românești cotate în categoria I la BVB. Rezultatele cercetării subliniază o variație ridicată în ceea ce privește divulgarea corespunzătoare a aspectelor referitoare la guvernanța corporativă. Astfel, doar 73% dintre societăți au făcut publice pe site-urile lor informațiile obligatorii legate de guvernanța corporativă, existând tendința de a dezvălui un nivel redus de informații și doar în cazul în care această cerință este obligatorie.

9 Cele 10 țări analizate în cadrul studiului sunt Grecia, Israel, Ungaria, Turcia, Polonia, Egipt, România, Republica Cehă, Maroc și Rusia.

ANEXA 1. Înregistrări la data bilanțului și înregistrări aferente reciclării

Înregistrări la data bilanțului

Conform IAS 1 *Prezentarea situațiilor financiare*, câștigurile nerealizate (x, y) în urma reevaluării unui activ sunt prezentate ca OCI în situația rezultatului global în perioada de raportare¹⁰.

D Activ financiar	x	
D Activ imobilizat	y	
C Alt element de rezultat global(A. fin.)		x
C Alt element de rezultat global(A. imob.)		y
D Profit sau Pierdere	w	
C Rezultat raportat		w

Totuși, componentele OCI din situația rezultatului global se închid prin clase diferite ale capitalurilor proprii, corespunzătoare clasei elementelor OCI:

Activele financiare deținute în vederea vânzării sunt cumulate ca o clasă de OCI prin capitaluri proprii (x)

Imobilizările corporale sunt cumulate sub forma unui surplus din reevaluarea activelor prin capitalurile proprii (y) sau înregistrate la nivelul profitului sau pierderii cu ocazia reluării în cazul unei reevaluări negative (z)¹¹.

D Alt element de rezultat global(A. fin.)	x	
D Alt element de rezultat global(A. imob.)	y+z	
C Rezultat global sumarizat		x+y+z
D Rezultat global sumarizat	x+y+z	
C OCI cumulate(Activ fin.)(capital propriu)		x
C Surplus din reevaluarea activelor(capital propriu)		y
C Câștig (pierdere) din reevaluarea imobilizărilor(p&L)		z

În plus, există încă o variație a claselor cumulative ale OCI în situația modificărilor capitalurilor proprii conform IAS 1 paragrafele 106-108. Câștigurile sau pierderile actuariale din planurile definite de beneficii sunt recunoscute ca OCI_(Super) în situația rezultatului și apoi închise prin rezultatul raportat¹²:

D Plan definit de beneficii	x	
C Alt element de rezultat global(Super)		x
D Alt element de rezultat global(Super)	x	
C Rezultat global sumarizat		x
D Rezultat global sumarizat	x	
C Rezultat raportat		x

Înregistrări aferente reciclărilor

Această metodă are în vedere paragraful 93 al IAS 1 și paragraful IG9 al IASCF 2010 „Ghid pentru implementare”, ambele propunând o deducere (debitare) din OCI la nivelul situației rezultatului a sumei realizate în profit sau pierdere. Presupunând existența unui câștig dintr-o perioadă anterioară, se deduce elementul OCI din situația rezultatului global și se debitează OCI cumulate în capitalul propriu după ce reciclarea OCI are loc.

D OCI cumulate(capital propriu)	x	
C Reclasificarea câștigului în OCI(CI)		x
D Reclasificarea câștigului în OCI(CI)	x	
C Câștig din vânzarea a. fin. deținute în vederea vânzării(p&L)		x
D Lichidități	x	
C OCI Operațiuni de acoperire (hedge)		x

Concluzii

Lucrarea oferă o imagine de ansamblu asupra abordării IFRS în ceea ce privește măsurarea rezultatului global. Teoria rezultatului global adoptă abordarea rezultatului „all-inclusive”, prin care toate modificările generate de reestimări ale valorii juste sunt recunoscute la nivelul rezultatului. Contabilitatea rezultatului global prezintă o serie de zone de risc pentru auditori:

Calculul CI este unul complex. Agregarea CI combină componente ce conțin atribute economice diferite (temporare, persistente, realizate, nerealizate) și devine astfel un proces

complex din punct de vedere al verificării. Dacă există o piață activă și lichidă care oferă evaluări fiabile, atunci problema auditorilor este doar una legată de verificarea pieței.

Însă, în cazul în care nu se dispune de o piață relevantă, profesionistul contabil al companiei poate opta pentru folosirea unor tehnici de evaluare din categoriile 2 și 3, care au la bază estimări subiective.

De aceea, auditorii trebuie să acorde atenție deosebită atestării conturilor de rezultate atunci când CI deviază puternic de la valorile fluxurilor de trezorerie sau de la calculele NI bazat pe operațiuni propriu-zise.

10 Prezentarea Situațiilor Financiare AASB 101, paragraful 7, Melbourne 2010.

11 Prezentarea Situațiilor Financiare AASB 101, paragrafele 106 -108, Melbourne 2010; AASB 116 Imobilizări corporale, paragraful 39, Melbourne 2009.

12 Prezentarea Situațiilor Financiare AASB 101, paragraful96, Melbourne 2010.

Elementele OCI prezentate dezagregat nu furnizează întotdeauna cu acuratețe informațiile legate de evaluarea prețurilor. Anumite elemente ar trebui incluse, iar altele nu, dar dacă sunt incluse acestea ar trebui notate de auditor ca prezentând un risc ridicat.

IASB a introdus recent aspectele complexe legate de înregistrarea diferită a elementelor OCI la nivelul capitalurilor proprii și reciclarea acestora prin contul de profit și pierdere.

Auditorii trebuie să aibă cunoștință de aceste cerințe de înregistrare și de lipsa cercetării suficiente pe acest subiect. În cercetări ulterioare trebuie comparate înregistrările la nivelul capitalurilor proprii cu componentele OCI și să se evalueze conținutului informațional ridicat al ajustărilor capitalului propriu, persistența și predictibilitatea dată de reciclare, precum și dacă conținutul informațional rezidă cu precădere în capitalurile proprii, mai mult decât în rezultatul global.

Bibliografie selectivă

- Barth, M.E. și Clinch, G., 1998, *Revalued Financial, Tangible and Intangible Assets: Associations with Share Prices and Non-Market-Based Value Estimates*, Journal of Accounting Research, 36: 199-233.
- Biddle, G.C. și Choi, J.-H., 2006, *Is Comprehensive Income Useful?* Journal of Contemporary Accounting & Economics, 2 1: 1-32.
- Bonaci, C.G., Popa, I.E., Ienciu, A.I., 2013, *Auditarea evaluărilor la valoare justă: o abordare conceptuală*, Audit financiar, 7: 15-23
- Brimble, M. și Hodgson, A., 2005, *The Value Relevance of Comprehensive Income Components for Industrial Firms*, Working Paper, Griffith University, Brisbane, Australia.
- Chambers, D., Linsmeier, T. J., Shakespeare, C. și Sougiannis, T., 2007, *An evaluation of SFAS No. 130 comprehensive income*, Review of Accounting Studies, 12, 4: 557-593.
- Feleagă N., Feleagă L., Dragomir V.D., Bigioi A.D., 2011, *Corporate Governance in Emerging Economies: The Case of Romania*, Theoretical and Applied Economics, vol. XVIII, nr. 9 (562): 5-16
- Gîrbina, M., Albu, N., Albu, C., 2012, *Corporate Governance Disclosures in Romania*, Working Paper
- Godfrey, J., Hodgson, A., Tarca, A., Hamilton, J., Holmes, S., 2010, *Accounting Theory*, 7th Edition, John Wiley & Sons, Brisbane.
- Goncharov, I., Hodgson, A., 2011, *Measuring and Reporting Income in Europe*, The Journal of International Accounting Research, 10, 1: 27-60.
- Hoogervorst, H., 2012, Președintele IASB, Adresare la conferința International Association for Accounting Education and Research (IAAER), Amsterdam, 20 iunie 2012.
- Isidro, H., O'Hanlon, J., Young, S., 2004, *Dirty surplus accounting flows: international evidence*, Accounting and Business Research, 34, 4: 383-410.
- Jones, D.A., Smith, K.J., 2011, *Comparing the Value Relevance, Predictive Value, and Persistence of Other Comprehensive Income and Special Items*, The Accounting Review, 86, 6: 2047-2073.
- Kabir, M.H. Laswad, F., 2011, *Properties of net income and total comprehensive income: New Zealand evidence*, Accounting Research Journal, 24, 3: 268 – 289.
- Kanagaretnam, K., Mathieu, R., Shehata, M., 2009, *Usefulness of comprehensive income reporting in Canada*, Journal of Accounting Public Policy, 28: 349-365.
- Kubota, K., Suda, K., Takehara, H., 2006, *Information Content of Other Comprehensive Income and Net Income: Evidence for Japanese Firms*, Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics, 18, 2: 145-168.
- Lin, S., 2006, *Testing the Information Set Perspective of UK Financial Reporting Standard N°3: Reporting Financial Performance*, Journal of Business, Finance and Auditing, 33, 7-8: 1110-1141.
- O'Hanlon, J., Pope, P., 1999, *The Value Relevance of U.K. Dirty Surplus Accounting Flows*, British Accounting Review, 31: 459-482.
- Pronobis, P., Zulch, H., 2010, *The Predictive Power of Comprehensive Income and its Individual Components Under IFRS*, Working Paper, Leipzig School of Management, disponibil la SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1576384>.
- Rees, L.L., Shane, P.B., 2012, *Academic Research and Standard-Setting: The Case of Other Comprehensive Income*, Accounting Horizons, 26, 4: 789-815.
- Bursa de Valori București, (2008) *Codul de Guvernanță Corporativă*, disponibil la <http://www.bvb.ro/companies/CorporateGovernance.aspx>, accesat 15/06/2013.
- Financial Accounting Standards Board, 1997, *Statement of Financial Accounting Standards (SFAS) No. 130 Reporting Comprehensive Income*, Appendix A., FASB, Norwalk, Connecticut.
- Financial Accounting Standards Board (FASB), 2008, *Preliminary Views on Financial Statement Presentation*, Discussion Paper, Norwalk Connecticut, Octombrie 2008.
- International Accounting Standards Board (IASB), 2003, *Reporting Comprehensive Income*, IASB, Londra, Marea Britanie.
- International Accounting Standards Board (IASB) 2011, *Presentation of Items of Other Comprehensive Income (Amendments to IAS 1)*, Project Summary and Feedback Statement IFRS; Frequently Asked Questions, IASB, Londra, Marea Britanie.
- International Accounting Standards Committee Foundation, (IASCF) 2010, *Presentation of Financial Statements IAS 1, Implementation Guidance*, IASCF, Londra, Marea Britanie.
- Legea societăților comerciale nr. 31/1990, Monitorul Oficial al României, nr. 126-127/17.11.1990, cu actualizările ulterioare
- OECD, World Bank and USAID, (2001) *South East Europe Corporate Governance Roundtable - Corporate Governance Program for Romania*, disponibil la <http://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceprinciples/2390809.pdf>, accesat 15/06/2013.
- World Bank-IMF Reports on the Observance of Standards and Codes (ROSC), (2004) *Corporate Governance Country Assessment – Romania*, disponibil la www.worldbank.org/ifa/ros_cg_rom.pdf, accesat 15/06/2013.

Studiu privind factorii determinanți ai reorganizării prin fuziune

Iuliana Eugenia GEORGESCU* & Irina CHIRIAC**

Abstract

Study on the Determining Factors in Reorganization Through Merger

Mergers are cyclical. When the economy grows, the market increases oversized and when the economy is declining, the mergers market drops further. Depending on the period when considering mergers, the results may be different due to specific characteristics of each wave of mergers. This analysis aims to study the link established between the distribution and evolution of mergers and a number of macroeconomic factors: economic growth stock index, the opening degree of economy, interest rates and inflation, with the ultimate aim to generate a statistical regression model to analyze what factor has the greatest influence on the number of firms that merged at European and national level.

Key words: mergers, economic growth, stock index, the opening degree of economy, interest rates, inflation

Clasificarea JEL: M49

Cuvinte cheie: fuziuni, creșterea economică, indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii centrale, inflație

Introducere

Într-unul din cele mai relevante studii pe tema legăturii între fuziuni, pe de o parte, și factorii macroeconomici, pe de altă parte, Nelson (1959) a investigat legătura care există între indicele bursier, industrie și numărul fuziunilor din perioada 1895-1956. Prin utilizarea regresiei simple, a stabilit că există o legătură pozitivă și semnificativă între variabilele analizate, în perioada 1895-1920 și 1895-1956. Deși rezultatele au fost remarcabile, Nelson nu a reușit să stabilească o legătură între industrie și activitatea fuziunilor.

Clarke și Ioannidis (1996) au investigat legătura dintre fuziuni și indicele bursier. Pentru aceasta a luat în considerare: numărul de fuziuni și valoarea aces-

* Prof.univ.dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Iași, e-mail: iuliag@uaic.ro

** Drd., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Iași, e-mail: irinaochiriac@yahoo.com

tora. Clarke și Ioannidis au utilizat analiza Granger (SPSS), pe fuziuni realizate în Marea Britanie, în perioada 1971-1973. Rezultatul studiului a arătat că indicele bursier influențează atât valoarea, cât și numărul de fuziuni. La aceleași rezultate au ajuns Sharma, Mathur (1989) și Cernat-Gruci (2009).

Alte studii au produs rezultate diferite față de cele menționate anterior. Geroski (1984) nu a găsit o legătură semnificativă între activitatea de fuziuni și factorii macroeconomici. Guerard (1989) a ajuns la concluzia că nu există nici o legătură între industrie și activitatea de fuziuni în perioada 1895-1964, în Statele Unite ale Americii.

Deși numeroase studii au avut rezultate diferite în legătură cu influența factorilor macroeconomici asupra activității de fuziuni și achiziții, tema a rămas atractivă datorită unei trăsături proprii activității de fuziuni. Martynova și Renneborg (2007), Shleifer și Vishny (2002) au prezentat în studiile lor faptul că fuziunile au loc în valuri (cicluri diferite). În funcție de caracteristicile valului în care se analizează operațiunea de fuziune, rezultatele pot să difere.

Keskusteluaiheita (2002) a utilizat pentru analiza influenței factorilor macroeconomici asupra activității de fuziuni următoarele variabile: creșterea economică și rata dobânzii de referință a băncii centrale. Un indice al creșterii economice mare arată faptul că într-o economie dezvoltată există mai multe companii și mai multe fuziuni (Cernat-Gruci 2009).

Valurile fuziunilor intervin în perioade de boom economic (Mueller 1989). În timpul boom-ului economic are loc o creștere rapidă a economiei și astfel ratele bursiere cresc. Ratele bursiere pot afecta fuziunile și achizițiile din cel puțin două motive (Nelson 1959). În primul rând, un indice bursier crescut ajută companiile să își finanțeze achizițiile. În acest caz societatea achizitoare

Analiza noastră își propune să studieze legătura stabilită între distribuția și evoluția fuziunilor și un număr de factori macroeconomici: creșterea economică, indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii centrale și inflația, cu obiectivul final de a genera un model de regresie statistică pentru a analiza ce factor are cea mai mare influență asupra numărului firmelor care au fuzionat la nivel european și național.

nu trebuie să investească profitul sau să crească datoriile pentru a finanța achiziția. Alt motiv este legat de lichiditate. Așadar, acești factori cresc puterea de cumpărare a unei companii (Kiyotaki și Moore 1997).

Valurile fuziunilor coincid cu schimbări în mediul economic și tehnologic. Cele mai importante forțe care au determinat consolidarea băncilor în 1990 au fost dezvoltarea comunicațiilor și tehnologia de procesare a datelor (Broadus 1998). Costul salvat prin utilizarea noilor tehnologii a crescut odată cu creșterea companiei.

Deciziile politice au un impact major asupra fuziunilor și achizițiilor. Formarea zonelor de liber schimb, ca NAFTA sau EU, au schimbat mediul economic. Noi competitori au intrat pe piață. Totuși, în câteva cazuri deciziile politice pot determina scăderea numărului de fuziuni. Legea antitrust poate

bloca realizarea operațiunii de fuziune care conduce la reducerea competiției.

Înțelegerea fuziunilor în economia actuală este foarte importantă din cauza faptului că multe fuziuni și achiziții sunt sortite eșecului ca urmare a lipsei de cunoștințe a persoanelor implicate în această strategie de restructurare.

Metodologia de cercetare

Metodologia cercetării are la bază stabilirea obiectivelor și a ipotezelor, operaționalizarea variabilelor, selectarea participanților și colectarea datelor.

STABILIREA OBIECTIVELOR ȘI A IPOTEZELOR

Obiectivele prezentei metodologii sunt:

- O1:** Determinarea legăturii și a procentului în care creșterea economică influențează numărul fuziunilor la nivel european și în particular la nivelul României;
- O2:** Determinarea legăturii și a procentului în care indicele bursier influențează numărul fuziunilor la nivel european și în particular la nivelul României;
- O3:** Determinarea legăturii și a procentului în care gradul de deschidere al economiei influențează numărul fuziunilor la nivel european și în particular la nivelul României;
- O4:** Determinarea legăturii și a procentului în care dobânda de referință a băncii centrale influențează numărul fuziunilor la nivel european și în particular la nivelul României;
- O5:** Determinarea legăturii și a procentului în care inflația influențează numărul fuziunilor la nivel european și în particular la nivelul României.

Având în vedere demersul nostru științific, am recurs la stabilirea următoarelor ipoteze:

Ipoteza generală: Evoluția numărului de fuziuni la nivel european și la nivelul României este influențată de factorii macroeconomici.

Ipoteza 1: Între numărul de fuziuni și creșterea economică există o legătură directă;

Ipoteza 2: Între indicele bursier și numărul de fuziuni există o legătură inversă;

Ipoteza 3: Dobânda de referință a băncii centrale este invers proporțională cu numărul de fuziuni;

Ipoteza 4: Între gradul de deschidere a economiei și numărul de fuziuni este o legătură directă;

Ipoteza 5: Între numărul de fuziuni și inflația există o legătură indirectă.

OPERAȚIONALIZAREA VARIABILELOR

Studiul are la bază date din perioada 2005-2011 cu privire la numărul fuziunilor, creșterea economică, indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii centrale și inflația. Datele au fost preluate de la Institutul de Fuziuni și Achiziții din Viena și de la Institutul de statistică Eurostat.

Natura și caracteristicile variabilelor utilizate în model sunt rezumate în tabelul 1.

Regresia ne arată cum o variabilă este dependentă de o alta.

Ecuția modelului de regresie este exprimată astfel:

$$N = \alpha + \beta_1 * GDP + \beta_2 * SMI + \beta_3 * G + \beta_4 * D + \beta_5 * I + \xi$$

Unde:

α , β , sunt coeficienți de regresie;

α - ordonata la origine, care arată valoarea variabilei dependente, când variabilele independente = 0;

Tabelul 1. **Variabilele utilizate în modelul econometric**

Nr. crt.	Variabile	Exprimare economică	Exprimare statistică
1	N	Numărul de fuziuni	Variabilă dependentă Variabilă rezultativă Dimensiune cantitativă
2	PIB/GDP	Creșterea economică PIB = Produsul intern brut, indice folosit pentru măsurarea creșterii economice, la nivelul României	Variabilă independentă Dimensiune cantitativă
3	SMI	Indicele bursier	Variabilă independentă Dimensiune cantitativă
4	G	Gradul de deschidere al economiei $G = \frac{\text{Import} + \text{Export}}{\text{GDP}}$	Variabilă independentă Dimensiune cantitativă
5	D	Dobânda de referință a băncii centrale	Variabilă independentă Dimensiune cantitativă
6	I	Inflația	Variabilă independentă Dimensiune cantitativă

Sursă: Proiecție proprie

Semnul parametrului β indică direcția legăturii dintre cele două variabile, pentru $\beta > 0$ legătura este directă sau pozitivă, pentru $\beta < 0$ legătura este inversă sau negativă, iar pentru $\beta = 0$ nu există o legătură.

Parametrul de regresie arată gradul de dependență dintre variabile, respectiv *cu cât crește sau scade în medie variabila dependentă la o creștere a variabilei independente cu o unitate*,

ξ este variabila aleatorie eroare (rezi-duu).

În abordarea metodologică a fost utilizat modelul de regresie multiplă, folosind instrumentul statistic SPSS 19.0

SELECTAREA PARTICIPANȚILOR ȘI COLECTAREA DATELOR

Considerăm că factorii macroeconomici care pot explica distribuția și evoluția fuziunilor la nivel european și la nivelul României, în perioada 2005-2011, sunt următorii: creșterea economică, indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii centrale și inflația.

Datele sunt preluate dintr-un raport Eurostat al Organismului Comisiei

Europene care se ocupă cu statistica, cât și de la Institutul de fuziuni, achiziții și alianțe din Zurich și Viena.

Asupra acestor date s-a aplicat metoda observației și analiza statistică în vederea confirmării sau neconfirmării ipotezelor cercetării, fără ca alegerea să fie aleatorie.

Sistematizarea și gruparea datelor, a indicilor, analiza statistică au fost folosite ca procedee în realizarea cercetării științifice.

Analiza datelor, obținerea și interpretarea rezultatelor

Această analiză studiază legătura care există între distribuția și evoluția fuziunilor și un număr de factori macroeconomici: creșterea economică, indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii centrale și inflația, cu obiectivul final de a genera un model de regresie statistică pentru a analiza ce factor a avut cea mai mare influență asupra numărului firmelor care au fuzionat.

Tabelul 2. Legătura care există între variabile la nivel european

		Correlations					
		Număr fuziuni	Creștere economică	Indicele bursier	Gradul de deschidere al economiei	Rata dobânzii	Inflația
Pearson Correlation	Număr fuziuni	1.000	0.104	0.584	0.127	0.849	-0.047
	Creștere economică	0.104	1.000	0.444	0.023	0.537	0.435
	Indicele bursier	0.584	0.444	1.000	-0.500	0.621	-0.471
	Gradul de deschidere al economiei	0.127	0.023	-0.500	1.000	0.227	0.825
	Rata dobânzii	0.849	0.537	0.621	0.227	1.000	0.266
	Inflația	-0.047	0.435	-0.471	0.825	0.266	1.000
Sig. (1-tailed)	Număr fuziuni	.	0.413	0.084	0.393	0.008	0.460
	Creștere economică	0.413	.	0.159	0.480	0.107	0.165
	Indicele bursier	0.084	0.159	.	0.126	0.068	0.143
	Gradul de deschidere al economiei	0.393	0.480	0.126	.	0.312	0.011
	Rata dobânzii	0.008	0.107	0.068	0.312	.	0.282
	Inflația	0.460	0.165	0.143	0.011	0.282	.
N	Număr fuziuni	7	7	7	7	7	7
	Creștere economică	7	7	7	7	7	7
	Indicele bursier	7	7	7	7	7	7
	Gradul de deschidere al economiei	7	7	7	7	7	7
	Rata dobânzii	7	7	7	7	7	7
	Inflația	7	7	7	7	7	7

Sursă: Prelucrare proprie, cu ajutorul programului de statistică SPSS 19.0

Analiza s-a realizat la nivel european și în particular la nivelul României.

ANALIZA EMPIRICĂ LA NIVEL EUROPEAN

Din tabelul 2 se constată că *legătura cea mai semnificativă este între numărul de fuziuni și dobânda de referință a băncii centrale*. Între variabila dependentă – numărul de fuziuni – și variabila independentă – rata dobânzii – *există o legătură directă puternică*, valoarea coeficientului de corelație este egală cu + 0,849, cu o valoare Sig. mai mică decât 0,05.

Din tabelul 3 se observă că 95 % din variația numărului de fuziuni poate fi explicată prin influența variabilelor independente. Diferența este pusă pe seama altor factori conjuncturali.

Ecuatia modelului de regresie, în funcție de datele prezentate mai sus, este următoarea:

$$N = 30222,896 + 418,584 * GDP - 1,640 * SMI - 0,000 * G + 5398,247 * D - 6611,128 * I$$

Coeficienții de regresie sunt:

$$\alpha = 30222,896; \beta_1 = + 418,584;$$

$$\beta_2 = - 1,640; \beta_3 = - 0,000;$$

$$\beta_4 = + 5398,247; \beta_5 = - 6611,128.$$

Modelul reflectă influența creșterii economice (GDP), a indicelui bursier, a

gradului de deschidere al economiei, a dobânzii de referință a băncii centrale, a inflației, asupra numărului de fuziuni la nivel global.

Din modelul prezentat se desprind câteva idei (vezi tabelul 4):

Dacă vom menține constante: indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii centrale,

Tabelul 3. Procentul legăturii între variabile la nivel european

Model Summary ^f				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	0.958 ^a	0.918	0.505	2901.64993
2	0.958 ^b	0.917	0.752	2053.92867
3	0.946 ^c	0.896	0.791	1885.44819
4	0.895 ^d	0.801	0.701	2255.68465
5	0.849 ^e	0.720	0.665	2388.86021

Sursă: Prelucrare proprie, cu ajutorul programului statistic SPSS 19.

Tabelul 4. Coeficienții de regresie la nivel european

Model		Coefficients ^a						
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	30222.896	192468.866		.157	.901		
	Creștere economică	418.584	9136.176	0.265	.046	0.971	0.002	405.445
	Indicele bursier	-1.640	14.639	-0.895	-.112	0.929	0.001	772.599
	Gradul de deschidere al economiei	0.000	.001	0.449	.137	0.913	0.008	130.630
	Rata dobânzii	5398.247	13464.585	1.521	.401	0.757	0.006	174.568
	Inflația	-6611.128	48329.407	-1.359	-0.137	0.913	0.001	1196.856
2	(Constant)	21426.133	9487.930		2.258	0.152		
	Indicele bursier	-0.973	1.015	-0.531	-.0959	0.439	0.135	7.413
	Gradul de deschidere al economiei	0.000	.000	0.301	0.727	0.543	0.241	4.153
	Rata dobânzii	4791.858	1751.510	1.350	2.736	0.112	0.170	5.896
	Inflația	-4400.821	2044.664	-.905	-2.152	0.164	0.234	4.275
3	(Constant)	23020.999	8473.407		2.717	0.073		
	Indicele bursier	-1.337	0.810	-0.729	-1.651	0.197	0.178	5.604
	Rata dobânzii	5367.209	1434.170	1.513	3.742	0.033	.213	4.691
	Inflația	-3857.041	1746.714	-0.793	-2.208	0.114	.270	3.703
4	(Constant)	9554.826	2742.920		3.483	.025		
	Rata dobânzii	3288.870	821.757	0.927	4.002	.016	0.929	1.076
	Inflația	-1428.377	1126.478	0.294	-1.268	.274	0.929	1.076
5	(Constant)	6543.280	1453.173		4.503	0.006		
	Rata dobânzii	3012.004	838.990	.849	3.590	0.016	1.000	1.000

Sursă: Prelucrare proprie, cu ajutorul programului de statistică SPSS 19.0

Tabelul 5. Diagnosticul coliniarității la nivel european

Model		Dimension	Eigenvalue	Condition Index	Collinearity Diagnostics ^a				
					(Constant)	Creștere economică	Indicele bursier	Gradul de deschidere al economiei	Rata dobânzii
1	1	4.408	1.000	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	2	0.795	2.355	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	3	0.570	2.781	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	4	0.208	4.602	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	5	0.018	15.603	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	6	1.7925	496.014	1.00	1.00	1.00	0.96	0.98	1.00
2	1	4.064	1.000	0.00	0.00	0.00	0.01	0.00	0.00
	2	0.644	2.511	0.00	0.00	0.00	0.19	0.00	0.00
	3	0.260	3.952	0.00	0.00	0.00	0.00	0.18	0.01
	4	0.028	11.989	0.01	0.07	0.72	0.05	0.48	0.48
	5	0.003	34.115	0.99	0.92	0.09	0.76	0.51	0.51
3	1	3.619	1.000	0.00	0.00	0.00	0.01	0.00	0.00
	2	0.262	3.718	0.00	0.00	0.00	0.22	0.01	0.01
	3	0.115	5.605	0.00	0.04	0.04	0.02	0.12	0.12
	4	0.004	30.906	0.99	0.96	0.96	0.75	0.87	0.87
4	1	2.688	1.000	0.01	0.01	0.01	0.04	0.01	0.01
	2	0.261	3.206	0.06	0.06	0.06	0.95	0.05	0.05
	3	0.050	7.302	0.92	0.92	0.92	0.01	0.94	0.94
5	1	1.784	1.000	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11
	2	.216	2.871	0.89	0.89	0.89	0.89	0.89	0.89

Sursă: Prelucrare proprie, cu ajutorul programului de statistică SPSS 19.0

inflația, o *mărire procentuală a creșterii economice* conduce la creșterea numărului de fuziuni și achiziții cu 4.183,584 fuziuni;

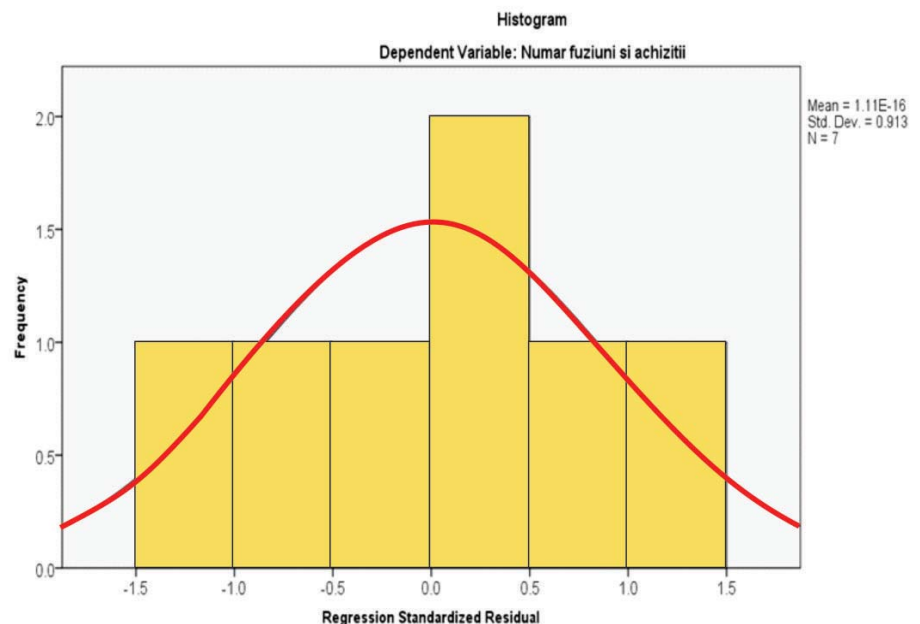
Dacă vom menține constante: GDP, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii centrale, inflația, o *creștere procentuală a indicelui bursier* conduce la scăderea numărului de fuziuni și achiziții cu 1.640 fuziuni;

Dacă vom menține constante: GDP, indicele bursier, dobânda de referință a băncii centrale, inflația, o *creștere procentuală a gradului de deschidere al economiei nu* conduce la modificarea numărului de fuziuni;

Dacă vom menține constante: GDP, indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, inflația, o *creștere procentuală a ratei dobânzii de referință* conduce la creșterea numărului de fuziuni cu o valoare foarte mare, de 5.398,247;

Dacă vom menține constante: GDP, indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii cen-

Figura 1. Verificarea normalității cercetării la nivel european prin Histograma

Sursă: Calcule proprii, cu ajutorul programului de statistică SPSS 19.0

trale, o *creștere procentuală a inflației* conduce la scăderea numărului de fuziuni cu o valoare mare, de 6.611,128.

Din tabelul 5 rezultă faptul că există o corelație puternică între variabilele independente.

Tabelul 6. Legătura care există între variabile la nivelul României

		Correlations					
		Număr fuziuni	Creștere economică	Indicele bursier	Gradul de deschidere al economiei	Rata dobânzii	Inflația
Pearson Correlation	Număr fuziuni	1.000	0.060	-0.020	0.151	-0.226	-0.364
	Creștere economică	0.060	1.000	0.512	0.422	-0.117	0.342
	Indicele bursier	-0.020	0.512	1.000	0.176	-0.687	-0.282
	Gradul de deschidere al economiei	.0151	0.422	0.176	1.000	-0.075	0.073
	Rata dobânzii	-0.226	-0.117	-0.687	-0.075	1.000	0.063
	Inflația	-0.364	0.342	-0.282	0.073	0.063	1.000
Sig. (1-tailed)	Număr fuziuni	.	0.449	0.483	0.373	0.313	0.211
	Creștere economică	0.449	.	0.120	0.173	0.401	0.226
	Indicele bursier	0.483	0.120	.	0.353	0.044	0.270
	Gradul de deschidere al economiei	0.373	0.173	0.353	.	0.437	0.438
	Rata dobânzii	0.313	0.401	0.044	0.437	.	0.447
	Inflația	0.211	0.226	0.270	0.438	0.447	.
N	Număr fuziuni	7	7	7	7	7	7
	Creștere economică	7	7	7	7	7	7
	Indicele bursier	7	7	7	7	7	7
	Gradul de deschidere al economiei	7	7	7	7	7	7
	Rata dobânzii	7	7	7	7	7	7
	Inflația	7	7	7	7	7	7

Sursă: Prelucrare proprie, cu ajutorul programului de statistică SPSS 19.0

Tabelul 7. Procentul legăturii între variabile la nivelul României

Model Summary ^c				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	0.987 ^a	0.975	0.848	9.45297
2	0.0981 ^b	0.962	0.887	8.12859

Sursă: Prelucrare proprie, cu ajutorul programului de statistică SPSS.19

Respectarea ipotezelor cerute de analiza de regresie poate fi verificată grafic folosind diagramele P-P plot și Histograma (Figura 1).

Tabelele și figurile prezentate în analiză sunt obținute cu ajutorul programului de statistică SPSS.19, program care generează datele în limba engleză.

Analiza empirică la nivelul României

Se constată că legătura cea mai semnificativă este între numărul de fuziuni și inflația. Între variabila dependentă – numărul de fuziuni – și variabila independentă – inflația – există o legătură indirectă puternică; valoarea coeficientului de corelație este egală cu - 0,364 (vezi tabelul 6).

Din tabelul 7 se constată că 96 % din variația numărului de fuziuni poate fi explicată prin influența variabilelor independente. Diferența este pusă pe seama altor factori conjuncturali.

Ecuația modelului de regresie, în funcție de datele prezentate în tabelul 8, este următoarea:

$$N = 392,412 + 7,124 * GDP - 9,669 * SMI - 8,371 * G - 19,163 * D - 23,678 * I$$

Coeficienții de regresie sunt:

$$\alpha = 392,412; \beta_1 = + 7,124; \beta_2 = - 9,669; \beta_3 = - 8,371; \beta_4 = - 19,163; \beta_5 = - 23,678.$$

Modelul reflectă influența creșterii economice (GDP), a indicelui bursier, a gradului de deschidere al economiei, a dobânzii de referință a băncii centrale și

a inflației asupra numărului de fuziuni la nivel global. Din modelul prezentat se desprind câteva idei:

Dacă vom menține constante: indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii centrale, inflația, o creștere procentuală a creșterii economice conduce la creșterea numărului de fuziuni și achiziții cu 7 fuziuni;

Dacă vom menține constante: GDP, gradul de deschidere al economiei, dobânda de referință a băncii centrale, inflația, o creștere procentuală a indicelui bursier conduce la scăderea numărului de fuziuni și achiziții cu 9 fuziuni;

Dacă vom menține constante: GDP, indicele bursier, dobânda de referință a băncii centrale, inflația, o creștere procentuală a gradului de deschidere al economiei conduce la scăderea numărului de fuziuni și achiziții cu 8 fuziuni;

Dacă vom menține constante: GDP, indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, inflația, o creștere procentuală a ratei dobânzii de referință conduce la scăderea numărului de fuziuni și achiziții cu 19 fuziuni;

Dacă vom menține constante: GDP, indicele bursier, gradul de deschidere al econo-

Tabelul 8. Coeficienții de regresie la nivelul României

Model		Coefficients ^a					Collinearity Statistics	
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Tolerance	VIF
		B	Std. Error	Beta				
1	(Constant)	392.412	51.440		7.629	.083		
	Creștere economică	7.124	1.470	1.563	4.847	0.130	0.244	4.095
	Indicele bursier	-9.669	1.766	-2.222	-5.476	0.115	0.154	6.482
	Gradul de deschidere al economiei	-8.371E-5	0.000	-0.126	-0.692	0.615	0.769	1.300
	Rata dobânzii	-19.163	3.720	-1.489	-5.152	0.122	0.304	3.287
	Inflația	-23.678	4.202	-1.424	-5.635	0.112	0.398	2.512
2	(Constant)	383.559	42.843		8.953	0.012		
	Creștere economică	6.685	1.140	1.467	5.863	0.028	0.300	3.333
	Indicele bursier	-9.376	1.474	-2.155	-6.360	0.024	0.164	6.111
	Rata dobânzii	-18.625	3.128	-1.447	-5.955	0.027	0.318	3.144
	Inflația	-23.012	3.517	-1.384	-6.543	0.023	0.420	2.380

Sursă: Prelucrare proprie, cu ajutorul programului de statistică SPSS 19.0

Tabelul 9. Diagnosticul coliniarității la nivelul României

Collinearity Diagnostics ^a									
Model	Dimen- sion	Eigen- value	Condition Index	Variance Proportions					
				(Constant)	Creștere economică	Indicele bursier	Gradul de deschidere al economiei	Rata dobânzii	Infla- ția
1	1	3.981	1.000	0.00	0.01	0.00	0.01	0.00	0.00
	2	1.148	1.862	0.00	0.04	0.00	0.41	0.01	0.00
	3	0.508	2.798	0.00	0.16	0.00	0.47	0.03	0.00
	4	0.299	3.649	0.00	0.13	0.02	0.05	0.13	0.00
	5	0.061	8.070	0.00	0.01	0.11	0.00	0.19	0.15
	6	0.003	35.163	1.00	0.66	0.87	0.06	0.64	0.85
2	1	3.899	1.000	0.00	0.01	0.00		0.00	0.00
	2	0.729	2.313	0.00	0.23	0.00		0.02	0.00
	3	0.307	3.562	0.00	0.11	0.02		0.15	0.00
	4	0.061	7.986	0.00	0.01	0.12		0.20	0.16
	5	0.003	33.662	1.00	0.65	0.86		0.62	0.84

Sursă: Prelucrare proprie, cu ajutorul programului de statistică SPSS 19.0

miei, dobânda de referință a băncii centrale, *o creștere procentuală a inflației* conduce la scăderea numărului de fuziuni și achiziții cu 23 fuziuni.

Respectarea ipotezelor cerute de analiza de regresie se verifică prin figura 2; valorile sunt distribuite normal, conform clopotului lui Gauss.

Testarea ipotezelor pe baza datelor prelucrate

În acest capitol vom testa valabilitatea fiecărei ipoteze, testarea fiind realizată preponderent cu ajutorul figurilor și graficelor din capitolele precedente.

Tabelul 10 sistematizează:

- Coeficienții de corelație Pearson, pentru a determina dacă există o legătură semnificativă între variabila dependentă, numărul de fuziuni și variabilele independente: creșterea economică, indicele bursier, gradul de deschidere al economiei, rata dobânzii, inflația;

- Coeficienții de regresie care determină gradul de influență a variabilelor independente asupra numărului de fuziuni.

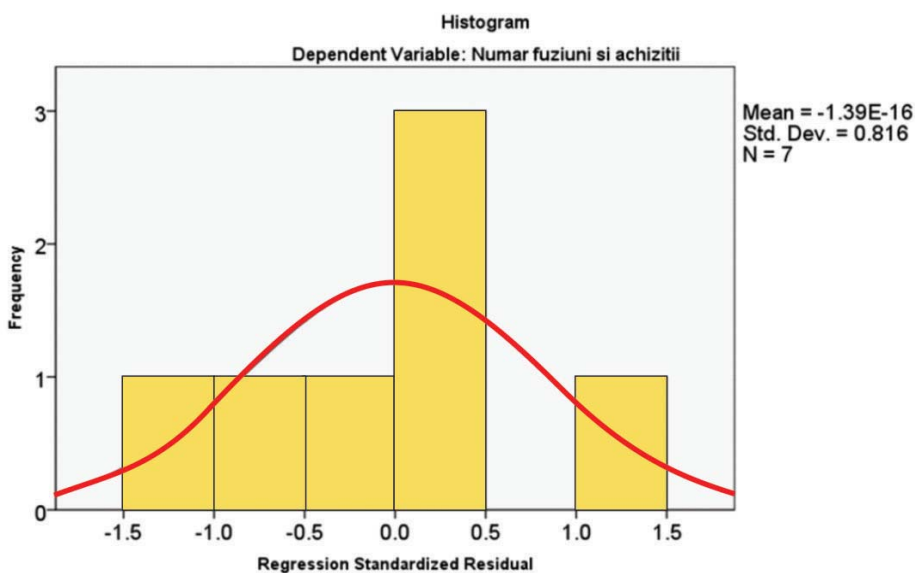
Tabelul 11 sintetizează ipotezele formulate la începutul cercetării și deciziile cu privire la validarea sau invalidarea lor, pe baza modelului econometric utilizat.

Conform coeficienților de corelație și de regresie prezentați în tabelul 2, toate ipotezele de cercetare se validează.

Concluzii și posibilitatea falsificării rezultatelor

Rezultatele acestei cercetări coincid cu opiniile autorilor: Nelson (1959), Mathur (1989), Cernat-Gruci (2009), Clarke și Ionnadis (1996), Broaddus (1998), și anume: există o legătură semnificativă între factorii economici

Figura 2. Verificarea normalității cercetării la nivel european prin Histograma

Sursă: Calcule proprii, cu ajutorul programului de statistică SPSS 19.0

Tabelul 10. Sistematizarea coeficienților de regresie și Pearson

Factori economici	Coeficienții de corelație - Pearson		Coeficienții de regresie	
	La nivel european	La nivelul României	La nivel european	La nivelul României
GDP	0,104	0,060	418,584	7,124
Indicele bursier	0,584	-0,020	-1,640	-9,669
Gradul de deschidere al economiei	0,127	0,151	0	-8,371
Rata dobânzii	0,849	-0,226	5398,247	-19,163
Inflația	-0,047	-0,364	-6611,128	-23,678

Sursă: Prelucrări proprii

Tabelul 11. Validarea ipotezelor

Obiective	Ipoteze formulate	Decizie cu ajutorul modelului de regresie multiplă	
		La nivel european	La nivelul României
Analiza modului în care factorii economici influențează numărul fuziunilor la nivel european și în particular la nivelul României.	H1: Între numărul de fuziuni și creșterea economică există o legătură directă	Ipoteza este invalidată	Ipoteza este invalidată
	H2: Între indicele bursier și numărul de fuziuni există o legătură inversă	Ipoteza este invalidată	Ipoteza este invalidată
	H3: Dobânda de referință a băncii centrale este direct proporțională cu numărul de fuziuni	Ipoteza se validează	Ipoteza este invalidată
	H4: Între gradul de deschidere a economiei și numărul de fuziuni este o legătură directă;	Ipoteza este invalidată	Ipoteza este invalidată
	H5: Între numărul de fuziuni și inflație există o legătură indirectă	Ipoteza este invalidată	Ipoteza se validează

Sursă: Prelucrări proprii

analizați și evoluția numărului de fuziuni. Evoluția numărului de fuziuni la nivel european este influențată de factorii macroeconomici.

Studiul nostru este util pentru cunoașterea contextului în care operează societățile care fuzionează. Astfel, în perioade de criză economică, la nivelul României crește numărul de fuziuni, fapt datorat creșterii inflației.

Un euro valorează mai puțin decât valora înainte de criză, deci scade puterea de cumpărare a populației, implicit veniturile companiilor scad, iar societățile sunt nevoite să recurgă la operațiunea de fuziune pentru a supraviețui.

Perioada de criză economică și scăderea dobânzii la nivel european nu a încurajat societățile să fuzioneze.

O diminuare a dobânzii de referință sporește eficiența utilizării creditelor pentru firme și le orientează în sensul dezvoltării activității lor pe baza angajării de capitaluri suplimentare.

Operațiunea de fuziune este direct influențată de lipsa lichidităților și scăderea creditării, ce intervin ca urmare a crizei economice. Analiza lasă loc altor interpretări și cercetări viitoare deoarece, în funcție de perioada de timp, de contextul cultural și economic când sunt analizate fuziunile, rezultatele pot să difere.

Acknowledgement

Articolul prezintă rezultatele cercetării susținută financiar din fonduri sociale europene gestionate de Autoritatea de Management pentru Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [grant POS-DRU/107/1.5/S/78342].

This work was supported by the the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [grant POS-DRU/107/1.5/S/78342].

Bibliografie

- Boateng, A., Naraidoo, R. and Uddin, M., *An Analysis of the Inward Cross-border Mergers and Acquisitions in the UK: A Macroeconomic Perspective*, Journal of International Financial Management and Accounting, 2011
- Dunning, J.H., *Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor?*, Journal of International Business Studies, 2009
- Erel, I., Liao, R.C. and Weisbach, M.S. (2011), *Determinants of Cross-border Mergers and Acquisitions*, Journal of Finance, Forthcoming, 2011
- Gugler, K., Mueller, D.C., and Weichselbaumer, M., *The Determinants of Merger Waves: An International Perspective*, International Journal of Industrial Organization, Forthcoming, 2011
- Kalotay, K. and Sulstarova, A., *Modelling Russian Outward FDI*, Journal of International Management, Vol. 16(2), 2010
- Neto, P., Brandao, A and Cerqueira, A., *The Macroeconomic Determinants of Cross-Border Mergers and Acquisitions and Greenfield Investments*, Journal of Business Strategy, VII, 2010
- Pablo, E., *Determinants of Cross-border M&As in Latin America*, Journal of Business Research, 62, 2009
- Sudarsanam, S. and Sorwar, G., *Determinants of Takeover Premium in cash offers: An option pricing Approach*, Journal of Business Finance & Accounting, 37 (5)& (6), 2010
- Tolentino, P.E., *Home country macroeconomic factors and outward FDI of China and India*, Journal of International Management, 2010
- Uddin, M and Boateng, A., *Explaining the Trends in cross-border mergers and acquisitions in the UK: An Analysis of Macroeconomic Factors*, International Business Review, Vol. 20, 2011

Recunoașterea și evaluarea capitalului uman: o reflecție asupra literaturii de specialitate

Nicoleta Maria IENCIU*

Abstract

Recognition and Evaluation of Human Capital: A Literature Perspective

The paper reviews the existing literature relating to the recognition and evaluation of human capital by providing a short overview of it. Presently, the accounting regulations allow for inconsistencies in the recognition and evaluation of human capital and for this reason this topic arise many dilemmas and controversies. The purpose of this review is to provide evidence and alternatives developed in the literature in order to help both the academic and practical environment toward valorization and understanding human capital.

Key words: human capital, recognition, valuation, literature, theoretical perspective

Clasificarea JEL: M59

Cuvinte cheie: capital uman, recunoaștere, evaluare, literatură de specialitate, perspectivă teoretică

Introducere

Un număr considerabil de cercetări au ca subiect central capitalul uman, tratat din punct de vedere al evaluării și recunoașterii acestuia în cadrul situațiilor financiare (Heckmian & Jones, 1967; Tayles *et al.*, 2007; Samudhram *et al.*, 2008; Chadbury & Roomi, 2010; Giuliani & Marasca, 2011).

Dezvoltarea studiilor privind capitalul uman presupune recunoașterea faptului

* Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, e-mail: nicoleta.ienciu@econ.ubbcluj.ro

că resursele umane sunt resursele esențiale ale oricărei entități sau afaceri și, asemenea capitalului fizic și capitalului financiar, acestea contribuie la dezvoltarea și creșterea economică a entității (Chadbury & Roomi, 2010), motiv pentru care orice cheltuială cu formarea, dezvoltarea și sprijinirea acestora ar trebui considerată drept o investiție, nu doar o simplă cheltuială (Ballot *et al.*, 2006). Încă din 1973, Comitetul Asociației Americane de Contabilitate în domeniul contabilizării resurselor umane face referire la procesul de identificare și evaluare a resurselor umane comunicând informații în acest sens părților interesate (American Accounting Association, 1973, p. 169). Conform acestuia, toate costurile cu resursele umane sunt raportate ca investiții, spre deosebire de abordarea tradițională a contabilității, potrivit căreia aceste costuri sunt tratate drept cheltuieli în cadrul situațiilor financiare, ce determină micșorări ale profitului (Flamholtz, 1971, p. 195).

În acest sens, obiectivul fundamental al lucrării îl reprezintă crearea unei imagini a stadiului cunoașterii în domeniu privind recunoașterea și evaluarea capitalului uman, ca element tripartit al capitalului intelectual. În vederea atingerii acestui obiectiv lucrarea este structurată de așa natură încât să furnizeze o serie de repere din domeniul evoluției capitalului uman privind modul de recunoaștere și evaluare a acestuia din perspectiva literaturii de specialitate.

Astfel, prima secțiune aferentă prezentei lucrări reflectă, într-o manieră succintă, abordările metodologice vizate, urmând ca celelalte secțiuni să fie destinate evidențierii reflecției asupra literaturii de specialitate a modului de recunoaștere și evaluare a capitalului uman la nivel teoretic.

Lucrarea se finalizează prin prezentarea principalelor concluzii și a viitoarelor direcții de cercetare.

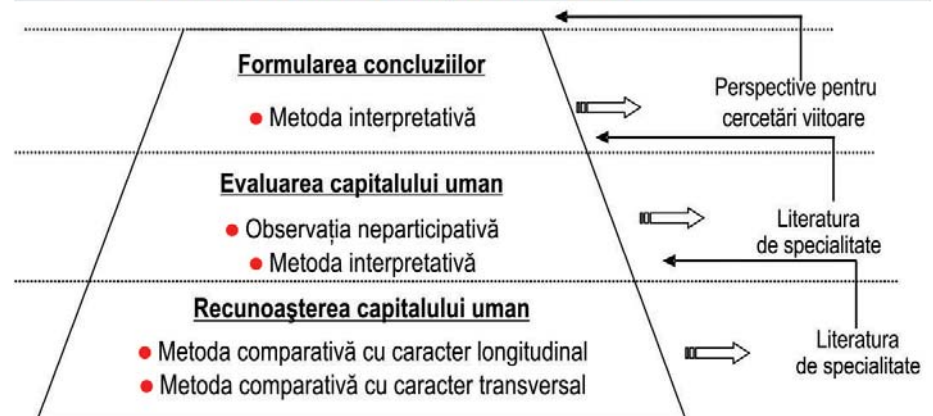
Metodologia cercetării științifice

În lucrarea de față am încercat să evidențiem principalele contribuții identificate în domeniul recunoașterii și evaluării capitalului uman din perspectiva literaturii de specialitate. În acest sens sursele de informare care stau la baza acestei cercetări sunt reprezentate de articole publicate în reviste de specialitate atât în sfera contabilă, cât și în sfera economică, cărți de specialitate relevante domeniului de referință, documente oficiale și alte documente emise de organisme internaționale care activează în sfera contabilității (IASB, FASB), pe baza cărora am realizat o incursiune în literatura de specialitate. Ca metode de cercetare lucrarea se bazează în special pe interpretarea și analiza informațiilor regăsite în cadrul surselor de informare considerate.

Din punct de vedere al curentelor de cercetare, lucrarea de față se situează în cadrul curentului principal de cercetare, având o tentă pozitivistă. O prezentare mai detaliată a metodologiei cercetării științifice întreprinsă în cadrul acestei lucrări este reprezentată prin intermediul Figurii 1.

Prin intermediul reprezentării grafice din Figura 1 încercăm să reliefăm procesul de cercetare pe care l-am realizat.

Figura 1. Metodologia cercetării științifice întreprinse

Sursă: Proiecție proprie

Demersul a început cu partea de cunoaștere a ariei de cercetare în domeniul recunoașterii și evaluării capitalului uman, urmată de formularea concluziilor generale.

Recunoașterea capitalului uman

Noțiunea de contabilitate a capitalului uman datează de mai bine de câteva decenii, fiind introdusă de economistul Theodore Schultz. Primele publicații care vizau contabilitatea resurselor umane au apărut în 1963 și 1964, Roger Herbert Hermanson fiind unul dintre promotorii acestui subiect, munca lui urmând a fi dezvoltată și adaptată ulterior contabilității capitalului uman de către Flamholtz (1999), Abeysekera & Guthrie (2004), Roslender *et al.* (2007), Samudhram *et al.* (2010). Abeysekera & Guthrie (2004) precizează că aceste dezvoltări ale contabilității capitalului uman au la bază trei curente de cercetare:

1. primul curent se referă la modelele de măsurare a capitalului uman (Flamholtz, 1999);
2. al doilea curent face referire la studiile bazate pe utilitatea informațiilor legate de capitalul uman (Verma & Dewe, 2008; Flamholtz *et al.*, 2002);

3. iar al treilea curent de cercetare face trimitere la studii bazate pe raportarea informațiilor legate de capitalul uman (Guthrie & Petty, 2000; Bozzolan *et al.*, 2003).

American Accounting Association (1973, p. 169) definește contabilitatea capitalului uman ca fiind procesul de identificare și măsurare a capitalului uman și de comunicare a acestor informații părților interesate. Plecând de la această supoziție, Flamholtz (2002) și ulterior Verma & Dewe (2008) au extins definiția contabilității capitalului uman precizând trei funcții majore ale acesteia: (1) furnizarea de informații numerice despre costul și valoarea oamenilor ca resurse organizaționale; (2) furnizarea unui cadru analitic de facilitare a procesului de luare de decizie; (3) motivarea celor care iau decizii să adopte perspectiva capitalului uman (Samudhram *et al.*, 2010).

Interesul manifestat față de contabilitatea capitalului uman a fluctuat de-a lungul timpului, cunoscând cinci stagii importante, prezentate în Tabelul 1.

Primul stagiul a fost reprezentat de perioada în care s-a încercat definirea conceptului de contabilitate a capitalului uman din mai multe perspective, plecându-se de la ideea conform căreia resursele umane sunt cele mai valoroase

resurse organizaționale (Likert, 1967). Al doilea stagiul al dezvoltării contabilității capitalului uman a cuprins o perioadă în care cercetătorii au testat validitatea evaluării capitalului uman (Flamholtz *et al.*, 2002). În cadrul acestui stagiul cercetătorii au analizat deficiențele tratării costurilor cu angajații drept cheltuieli, nu ca active (Amaefule, 2008).

Cel de-al treilea stagiul se remarcă printr-o creștere a interesului manifestat față de contabilitatea capitalului uman, pusă în evidență prin încercări de introducere a conceptului în mediul practic, în cadrul entităților. Această creștere a fost urmată de o scădere a interesului acordat contabilității capitalului uman, moment surprins în cadrul celui de-al patrulea stagiul de dezvoltare. Motivul acestei scăderi a fost legat de faptul că cercetările aferente acestui subiect au fost realizate în mare parte. Ce a mai rămas de cercetat era de natură mai complexă, inaccesibil oricărui cercetător și trebuia realizat în așa măsură încât să poată fi aplicat de entitățile economice. Astfel, cercetările cerute presupuneau aplicarea contabilității resurselor umane în cadrul entităților, costul subvenționării unor astfel de cercetări fiind unul semnificativ (Amaefule, 2008, p.39). Odată cu începutul anilor 1980, se remarcă o nouă creștere a interesului

acordat contabilității capitalului uman, din cauza intensificării competiției între entități. Majoritatea entităților au început să se reorienteze, schimbând operațiunile bazate pe produse cu operațiuni bazate mai mult pe servicii, termenul de capital uman câștigând astfel mai multă atenție, iar cercetările și studiile focusate pe dezvoltarea și aplicarea contabilității capitalului uman s-au intensificat.

În prezent, asistăm la o manifestare a unui nivel crescut al interesului față de problematica resurselor umane, în speță a capitalului uman, dat fiind faptul că generarea sau crearea de valoare în cadrul unei entități este dată de capitalul uman cu care sunt înzestrate resursele umane ale unei entități.

Încă din anii 1960 au existat discuții referitoare la precizarea capitalului uman în cadrul situațiilor financiare și a raportărilor financiare. De atunci teoria și practica contabilizării capitalului uman s-a dezvoltat semnificativ, fiind încă „în construcție” (Ahonen, 2009). Unul dintre subiectele de un interes aparte este legat de recunoașterea capitalului uman în cadrul situațiilor financiare. Motivul lansării unei astfel de prezumții, de a recunoaște capitalul uman și alte elemente de natură intangibilă în cadrul situației poziției financiare, este legat de creșterea compatibilității dintre valoarea de piață și valoarea netă contabilă a unei entități (Ahonen, 2009, p.118-119).

Unii autori consideră că diferența dintre cele două valori reflectă valoarea corectă a elementelor intangibile, fiind calculată ca sumă a investițiilor în elementele intangibile, care nu sunt incluse în situația poziției financiare, din cauza reglementărilor contabile naționale (Ahonen, 2009; Stewart, 1997; Edvinsson & Malone, 1997). Pe de altă parte, alți autori consideră că această diferență este reprezentată de fapt de fondul comercial obținut în urma unei achiziții sau fuziuni a entității (Ohlson, 1995; Holthausen & Watts, 2001).

Tabelul 1. **Scurt istoric al contabilității capitalului uman**

Fazele de dezvoltare	Perioada	Caracteristici
Stagiul 1	Începutul și mijlocul anilor 1960	Stabilirea conceptelor care stau la baza contabilității resurselor umane.
Stagiul 2	Sfârșitul anilor 1960	Apariția cercetărilor academice și dezvoltarea de modele de evaluare.
Stagiul 3	Începutul și mijlocul anilor 1970	Creșterea interesului manifestat față de contabilitatea resurselor umane.
Stagiul 4	Sfârșitul anilor 1970	Scăderea interesului manifestat față de contabilitatea resurselor umane.
Stagiul 5	Începutul anilor 1980-prezent	Reaparitia creșterii interesului manifestat față de contabilitatea resurselor umane.

Sursă: *Adaptare după Samudhram et al., 2008, p. 656*

Drumul spre recunoașterea resurselor umane a fost evidențiat de Likert (1967), Brummett *et al.* (1968), Likert & Bowers (1969). Aceștia au subliniat ideea conform căreia, din cauza existenței anumitor dificultăți în precizarea unei diferențe între ceea ce reflectă o investiție și ceea ce reflectă cheltuielile cu resursele umane, contabilitatea consideră tot ce e legat de capitalul uman al resurselor umane cheltuieli ale perioadei, respectând astfel principiul prudenței.

De asemenea, aceiași autori au reliefat necesitatea înregistrării cel puțin a unei părți a resursei umane a entităților, dat fiind faptul că valoarea lor de piață contribuie la apariția și explicarea fondului comercial, iar prețul real plătit la achiziția unei entități include toate elementele generatoare de profit, inclusiv resursele umane, chiar dacă acestea nu sunt recunoscute în cadrul situațiilor financiare.

În 1971, Baruch Lev și Aba Schwartz au venit cu propunerea măsurării acelei părți componente a capitalului uman care poate fi înregistrată ca activ, plecând de la cheltuielile cu recrutarea și formarea resurselor umane, la care se adaugă valoarea actualizată a salariilor pe care un angajat ar trebui să le obțină în timpul în care este angajat în cadrul entității.

Estimând astfel seria temporală¹ a salariilor viitoare, prin intermediul unor caracteristici precum locul de muncă, vârstă sau formare, Lev & Schwartz (1971) au obținut o evaluare a valorii investite în capitalul uman. Cu toate acestea, ei consideră că principiile contabilizării activelor nu pot fi adaptate resurselor umane, propunând în acest sens să se urmeze o abordare bazată pe sistemul de leasing. De asemenea, aceștia sugerează că evaluarea valorii capitalului uman al unei entități ar trebui să se facă asemenea unui activ sau unei

datorii recunoscute în cadrul situației poziției financiare (Gumb & Desmoulin-Lebeault, 2010, p. 3).

Standardul Internațional de Contabilitate *IAS 38* nu permite recunoașterea capitalului uman în categoria activelor în cadrul situației poziției financiare, nici măcar ca element distinct în categoria activelor intangibile, cu toate că o astfel de informație are influență asupra procesului decizional al utilizatorilor. Elias (1972) a arătat că o astfel de informație influențează deciziile utilizatorilor referitoare la investiția în stocuri, în timp ce Schwan (1976) a arătat că precizarea informațiilor referitoare la capitalul uman ar conduce la o previzionare mai bună a câștigurilor nete.

Practicile contabile curente sunt criticate de numeroși lideri de afaceri, în special în domeniul IT și analizei financiare, din cauza faptului că elementul cel mai semnificativ al unei afaceri, precum capitalul uman, nu este supus procesului de evaluare și de recunoaștere în

Resursele umane sunt resursele esențiale ale oricărei entități sau afaceri și, asemenea capitalului fizic și capitalului financiar, acestea contribuie la dezvoltarea și creșterea economică a entității (Chadbury & Roomi, 2010), motiv pentru care orice cheltuială cu formarea, dezvoltarea și sprijinirea acestora ar trebui considerată drept o investiție, nu doar o simplă cheltuială (Ballot et al., 2006)

¹ Autorii au utilizat statistici naționale pentru caracterizarea seriei temporale a salariilor.

cadrul situațiilor financiare. Într-o economie a cunoașterii, din ce în ce mai multe afaceri încep să acorde o importanță aparte capitalului uman, dat fiind faptul că acesta oferă avantaje competitive pe piață și determină creșteri economice mai mult decât capitalul fizic. De aici și ideea conform căreia în domeniul afacerilor începe să se investească din ce în ce mai mult pe capitalul uman (Seetharaman, 2002).

În mod ironic, profesia contabilă privește acest aspect în mod negativ, în loc să îl aprecieze ca o investiție productivă pentru viitoarele inovații și creșteri, considerându-l drept o pierdere și deci cu cât o entitate va investi mai mult în capitalul său intelectual cu atât pierderea va fi mai mare. Potrivit lui Leif Edvinsson (1997), profesia contabilă ar trebui să îndeplinească patru noi roluri în ceea ce privește investiția în capitalul uman.

Primul face referire la proiectarea unor sisteme informatice contabile de gestionare și monitorizare a capitalului intelectual și implicit a celui uman, al doilea rol se referă la stabilirea unui set de standarde de raportare general acceptate privind evaluarea, politicile, valorile de referință și indicatorii capitalului intelectual, auditarea și certificarea capitalului intelectual să fie cel de-al treilea rol și, în cele din urmă, noul rol sau al patrulea rol să fie cel de consiliere a clienților în ceea ce privește modelele și sistemele de creare de valoare a capitalului intelectual.

Celor care consideră că sistemul contabil prezintă deficiențe semnificative li se alătură și Lev (1997), Seetharaman (2002) și alții.

Conform primilor doi, sistemul contabil curent, bazat pe tranzacții, recunoaște existența unui element doar atunci când are loc tranzacția acestuia înspre părțile interesate. Astfel, dacă nu există tranzacție, nu există valoare. Brennan & Connell (2000) precizează că atât capi-

talul intelectual, cât și cel uman sunt mereu în cadrul entității încă din prima zi de la înființarea acesteia, motiv pentru care ar trebui foarte bine gestionate, asemenea capitalului fizic. Potrivit părerii lui Leadbeater (1999), abordarea contabilității tradiționale bazată pe tranzacții, referitoare la evaluarea activelor, nu poate fi adaptată activelor intangibile dat fiind faptul că acestea nu pot fi tranzacționate asemenea activelor tangibile.

De aici ideea apariției fondului comercial, recunoscut în cadrul situației poziției financiare, apărut ca urmare a unei achiziții sau fuziuni și nicidecum aflându-se în cadrul entității de la înființarea acesteia. Această problemă a recunoașterii capitalului intelectual și astfel a capitalului uman datează de mai bine de 40 de ani, iar comunitatea contabilă nu îi acordă importanța cuvenită. Marea nemulțumire este exprimată de Baruch Lev, încă din 1997, astfel:

Dacă dezvolti ceva, este considerat imediat o cheltuială. Dacă vei cumpăra același lucru, nu va fi considerat cheltuială, ci va fi recunoscut drept activ, fapt ce nu are nici un sens. Baruch Lev, 1997.

(Seetharaman, 2002, p. 132).

Scepticismul manifestat față de recunoașterea și evaluarea capitalului uman este destul de dominant la scară largă. Motivul acestei prezumții este datorat faptului că, spre deosebire de activele tangibile, capitalul uman poate „dispărea” peste noapte, creând astfel incertitudine în rândul investitorilor și managerilor, în loc să îi ajute.

Oricare ar fi actualmente situația acestui tip de capital, considerăm că mai este un drum lung până la cunoașterea celor mai bune practici de recunoaștere a acestuia în cadrul situațiilor financiare.

Evaluarea capitalului uman

Evaluarea poate fi considerată una dintre practicile contabile utile în reprezentarea unui fenomen, în vederea comparării lui cu alte fenomene. Problematika evaluării capitalului intelectual și implicit a capitalului uman reprezintă un subiect de actualitate, dat fiind faptul că în prezent nu există nici un ghid general acceptat la nivel internațional în acest sens. Metodele de evaluare și instrumentele de măsurare a valorii acestui tip de capital sunt deseori problematice, nerecunoscute și/sau netestate. De asemenea, rolul capitalului uman în procesul creării de valoare este neclar, fiind greu de introdus într-o formulă de evaluare (Giuliani & Marasca, 2011). De-a lungul timpului au fost propuse câteva metode și instrumente de determinare a valorii acestuia utile atât pentru scopurile interne (manageriale), cât și pentru cele externe (raportări) (Marr *et al.*, 2003).

Cercetările contabile în domeniul capitalului uman au urmat diverse direcții, unele aspecte ale contabilizării acestuia avându-și originea în contabilizarea resurselor umane (Tayles *et al.*, 2007). Collier (2001) punctează ipoteza conform căreia capitalul uman al unei entități poate fi diferit de capacitatea sa intelectuală, asociindu-l mai degrabă cu un flux de numerar decât cu un stoc. Mouritsen (1998) a subliniat că elementele separate ale activelor intangibile sunt multiplicative, nu aditive, având astfel implicații semnificative asupra procesului de evaluare. Acest lucru semnifică faptul că nu se poate estima valoarea totală a elementelor intangibile a unei entități prin calcularea valorii fiecărui element în parte și apoi comasarea valorilor, situație în care este important să se cunoască modul de interacțiune între elemente și efectul de sinergie pe care acestea îl produc. Actualmente este demonstrat faptul că valoarea

intangibilelor este imposibil de calculat cu precizie pe baza datelor contabile (Ahonen, 2009), aspect privit drept un criticism sever la adresa abordărilor prezentate, legate de evaluarea intangibilelor în cadrul literaturii de specialitate. Astfel se explică de ce numeroase modele de estimare a valorii capitalului intelectual/uman includ elemente de analiză de natură subiectivă (Lev, 2001).

Unele studii au explorat evaluarea anumitor componente specifice capitalului intelectual în ideea determinării de valori agregate (precum valoarea de piață minus valoarea contabilă a entității) sau evaluarea individuală a componentelor și apoi agregarea lor. De exemplu, Samudhram *et al.* (2008) prezintă doar evaluarea capitalului uman, care poate fi extinsă și altor componente specifice capitalului intelectual.

Printre cercetătorii domeniului contabil care au oferit sugestii privind metodele de contabilizare a capitalului uman s-au remarcat Likert (1967), Brummet *et al.* (1968) și Flamholtz (1985). Brummet (1968) sugerează abordarea capitalului uman la cost istoric, costurile investite în training-ul și dezvoltarea capitalului uman să fie capitalizate, iar restul costurilor asociate recrutării să fie considera-

te cheltuieli ale perioadei. Motivul argumentației acestuia este acela că prin investirea în training și dezvoltare o entitate se așteaptă să obțină beneficii economice viitoare pe o perioadă mai lungă de timp. Likert (1967) prezintă, în schimb, metoda de evaluare la cost de înlocuire, sugerând în acest sens că toate costurile asociate angajaților ar trebui evaluate în funcție de ceea ce entitatea va putea înlocui în situația în care un angajat pleacă din cadrul ei.

Mai concret, această metodă se referă la costurile asociate cu veniturile angajaților actuali și la costurile asociate cu angajarea și dezvoltarea angajaților noi („înlocuitorii” angajaților precedenți). Flamholtz (1985) sugerează că resursele umane ale unei entități ar trebui evaluate la valoarea actuală a serviciilor viitoare așteptate a fi furnizate de un angajat pe perioada anticipată în care va rămâne în entitate.

Indiferent de metoda de evaluare aleasă, procesul de evaluare nu poate fi efectuat într-un singur pas, fiind un proces riguros care prezintă câteva etape existente între colectarea datelor și obținerea de valoare (Penman, 2007).

În literatura de specialitate (Sveiby,

2004; Samudhram *et al.*, 2008; Samudhram *et al.*, 2010) întâlnim patru categorii de *metode de cuantificare a elementelor „invizibile”*, bazate pe:

- *scorecards*, prin care se evaluează și raportează diferite componente ale capitalului intelectual prin diverse metode financiare și non-financiare – de exemplu, Kaplan & Norton (1992) *Balanced Scorecard*, Edvinsson & Malone (1997) *Skandia Navigator* și Sveiby (1997) *Intangible Monitor Assets*;
- *estimări directe ale capitalului intelectual*, prin care se furnizează valorile monetare ale fiecărei componente ale capitalului intelectual, valori care pot fi agregate în vederea furnizării unei valori totale a capitalului intelectual – de exemplu, Brooking (1996) *Technology Broker*, Sullivan (2000) *Intellectual Asset Valuation* și Anderson & McLean (2000) *Total Value CreationTM*;
- *capitalizarea pieței*, bazată pe diferența dintre valoarea de piață și valoarea contabilă a activelor unei entități – de exemplu, *Tobin's Q* și *valori contabile și de piață* discutate de Stewart (1997);

- *măsuri bazate pe rentabilitatea activelor*, care împart media câștigurilor unei entități la costul capitalului entității, incluzând rate ale dobânzilor aplicabile – de exemplu, *Valoarea Economică Adăugată* (EVA) discutată de Stewart (1997).

Deși aceste metode sunt citate frecvent în literatura de specialitate, actualmente nu există nici o metodă care să dezvolte activele intangibile în termeni monetari. De asemenea, deși prin intermediul acestor metode se identifică elementele intangibile care în prezent nu sunt recunoscute în cadrul situațiilor financiare, nu există nici o metodă general valabilă de evaluare a acestora (Samudhram *et al.*, 2008, p. 656).

Literatura contabilă în domeniul capitalului uman prezintă două modele principale de evaluare: *modelul bazat pe costuri și modelul bazat pe valori* (Flamholtz, 1999). Modelul bazat pe costuri se referă la costurile implicate în dezvoltarea capitalului uman, incluzând costul istoric, costul curent și costul de oportunitate, iar modelul bazat pe valori este axat pe valoarea capitalului uman din cadrul unei entități și include modele monetare, non-monetare și mixte (Samudhram *et al.*, 2010, p. 110). Samudhram *et al.* (2008) consideră modelul bazat pe costuri, care se referă la cheltuielile cu capitalul uman, ca fiind reprezentat de inputuri în dezvoltarea capitalului uman, iar modelul bazat pe valori ca fiind reprezentat de outputuri sau beneficii aferente cheltuielilor cu capitalul uman propunând, în acest sens, un cadru de evaluare a capitalului uman care ghidează raportarea acestuia plecând de la cheltuielile cu capitalul uman și beneficiile aferente acestora.

Similar situației oricărui tip de capital, necesitatea evaluării capitalului uman prezintă o importanță aparte. Unul din-

tre motivele care stau la baza acestei supoziții ar fi că prin intermediul evaluării valorii acestui capital se poate deduce dacă acesta a înregistrat o îmbunătățire în timp sau din contră, dacă a fost depreciat. De asemenea, fiind considerat unul dintre elementele esențiale, generatoare de valoare adăugată pentru o entitate, evaluarea sa este importantă în special pentru entitățile care se află în procesul de fuziune sau de achiziție. În acest sens, Guillard & Roussel (2005, p. 4-5) prezintă în cadrul cercetării realizate trei *metode de evaluare* care pot fi utilizate pentru valorizarea capitalului uman:

1. *evaluarea la nivel de cunoștințe dobândite (utilizată sau depreciat)* – are ca obiectiv evaluarea stocului de capital uman plecând de la cunoștințe, ținându-se cont de nivelul de formare al angajaților, al calificărilor lor și nivelul remunerației primite de aceștia;
2. *evaluarea investiției în capitalul uman* – prin intermediul costurilor de înlocuire al resurselor umane, costurilor de utilizare al resurselor umane și costurilor social-globale asociate resurselor umane;
3. *evaluarea rentabilității investiției în capitalul uman* – cu referire la valoarea serviciilor realizate ca urmare a utilizării capitalului uman al unui individ, adică prețul pe care o entitate este dispusă să îl plătească pentru a beneficia de acele servicii.

În cadrul cercetării întreprinse, Bukh *et al.* (2001) precizau că termenul de „capital” utilizat în cadrul sintagmei „capital intelectual” nu este un termen contabil, formularea de bază a acestuia în cadrul situației poziției financiare fiind: *Active – Datorii = Capital*. Până în prezent, abordările existente în domeniul echivalează capitalul intelectual doar

cu elemente ce ar putea fi considerate active intelectuale, ignorând potențialul impact al elementelor ce pot fi considerate datorii² intelectuale de natură contingă (Gowthorpe, 2009). Există unele limitări ale recunoașterii „datoriilor intelectuale”, în cadrul literaturii de specialitate, ca factori importanți în stabilirea valorii unei entități. De exemplu, Harvey & Lusch (1999) au încercat o clasificare a acestora, făcând referire la factorii precum circuitul personalului de pe poziții ierarhice înalte³, discriminarea și calitatea slabă a produselor sau serviciilor. Însă *cum ar putea o astfel de clasificare să explice unele pierderi de valoare înregistrate din când în când de către entitățile cotate pe piețele de capital?* (Gowthorpe, 2009). Răspunsul la această întrebare este evidențiat printr-o exemplificare instructivă venită tot din partea autoarei. Aceasta prezintă cazul managerului general (Gerald Ratner) al unei companii engleze de bijuterii, care a făcut niște comentarii nepotrivite referitoare la natura produselor companiei, în timpul unei ședințe organizate în cadrul departamentului directoral:

Comentariul care i-a pecetluit soarta a fost momentul în care a zis că el nu poate să își vândă tava sa de argint și cele șase pahare de coniac la prețul de 4,95 £, deoarece sunt niște mizerii.

(Gowthorpe, 2009, p. 827).

Reacțiile au fost imediate, în special din partea clienților. Pierderea valorii entității pe piață a fost catastrofală, iar una din cele mai profitabile entități în domeniu ajunge aproape în pragul falimentului. Entitatea beneficia de multe elemente intelectuale semnificative precum cunoștințe ale angajaților, capital structural și capital relațional, elemente care au fost distruse în urma unui

2 Aici autoarea face referire la ideea de obligație, de răspundere pe care entitatea o are față de părțile interesate.

3 Rata cu care o entitate angajează sau pierde angajați de pe poziții superioare, cum ar fi cazul directorilor, managerilor etc.

comentariu necorespunzător, răspunderea sau „datoria” fiind aici de departe mai semnificativă decât suma elementelor intelectuale (Gowthorpe, 2009).

După părerea noastră, prin acest exemplu se încearcă să se scoată în evidență faptul că, din moment ce capitalul uman este considerat *capital* și conform sistemului contabil acesta este determinat ca diferență între activele și datoriile entității, este necesar să se aibă în vedere și posibilitatea unei asocieri a acestuia cu elemente ce pot fi considerate datorii ale entității. Majoritatea studiilor atribuie ca rol primordial capitalului uman crearea de valoare pentru o entitate, însă puține studii⁴ abordează și cealaltă parte, cea a elementelor ce ar putea ține de datoriile intelectuale, care pot fi considerate de natură contingenta. Prin exemplul oferit, Catherine Gowthorpe (2009) dorește să scoată în evidență ideea conform căreia utilizarea capitalului uman poate să aducă beneficii entității, caz în care e considerat activ, cu toate că nu e recunoscut în cadrul situațiilor financiare, dar poate să și tragă entitatea în jos, cum este cazul directorului companiei de bijuterii care, conform onestității și valorilor sale etice posedate și ca urmare a comentariului său necorespunzător, a creat o imagine negativă entității pe piață.

Similar acestei abordări, Edvinsson & Malone (1997) au prezentat capitalul intelectual și implicit capitalul uman drept elemente de datorie, care trebuie gestionate asemenea capitalului. În asentimentul acestora s-au remarcat și Alcaniz *et al.* (2011) care precizau că nu ar trebui să se țină cont doar de partea de active intangibile când vine vorba despre capitalul intelectual, ci și de cealaltă parte a bilanțului contabil, de datoriile intangibile. În acest sens, el a definit capitalul intelectual ca fiind diferența dintre activele intangibile și datoriile

intangibile ale unei entități, acestea din urmă referindu-se la excesul numărului de angajați cu spirit antreprenorial sau la existența unui model organizațional inflexibil, care nu permite dezvoltarea procesului de învățare în cadrul unei entități.

Bazându-se pe sintagma consacrată literaturii de specialitate conform căreia „dacă un lucru poate fi evaluat, atunci el poate fi gestionat”, o serie de cercetători au încercat să evalueze capitalul uman la diferite nivele, utilizând diverse abordări (Brummet *et al.*, 1968; Lev & Schwartz, 1971; Flamholtz, 1971; Nazari & Herremans, 2007; Tan *et al.*, 2008).

În opinia noastră, multitudinea de metode și abordări propuse pentru evaluarea și recunoașterea capitalului uman în cadrul situațiilor financiare determină persistența lacunei unui model teoretic general acceptat privind înțelegerea acestui tip de capital, cu care se confruntă literatura de specialitate.

Actualmente reglementările contabile nu prevăd norme care să oblige entitățile să recunoască în cadrul situațiilor financiare capitalul uman, neexistând totodată o metodă de evaluare general valabilă, cercetările în domeniu sunt variate și adoptă abordări diversificate, dând astfel capitalului uman un caracter dificil de înțeles

⁴ Conform celor precizate în studiul realizat de Catherine Gowthorpe (2009, p. 827), în cadrul literaturii de specialitate nu există studii care să abordeze impactul potențial al datoriilor contingente intelectuale, cu excepția studiului realizat de Theeke (2005).

Concluzii și perspective ale cercetării

Plecând de la ideea conform căreia „*Dacă acum ceva timp factorul decisiv de producție era pământul iar mai târziu capitalul, astăzi factorul decisiv este chiar omul, omul și cunoașterea sa*” (Papa Ioan Paul al II-lea), considerăm că actualmente recunoașterea și evaluarea capitalului uman reprezintă elementele cheie în înțelegerea și valorificarea capitalului uman care stârnesc interes atât din partea mediului academic, cât și a practicii. În acest sens, lucrarea de față contribuie la literatura de specialitate prin realizarea unei succinte incursiuni în domeniul recunoașterii și evaluării capitalului uman din perspectivă teoretică. Având în vedere rolul și importanța capitalului uman în viața economică a unei entități, literatura de specialitate prezintă o diversitate de abordări și metode de valorificare a acestuia.

Din cauza faptului că actualmente

reglementările contabile nu prevăd norme care să oblige entitățile să recunoască în cadrul situațiilor financiare capitalul uman, neexistând totodată o metodă de evaluare general valabilă, cercetările în domeniu sunt variate și adoptă abordări diversificate, dând astfel capitalului uman un caracter dificil de înțeles.

Având în vedere scopul lucrării de față, cel de a evalua literatura de specialitate prin prezentarea de-o manieră teoretică a modului de recunoaștere și evaluare a capitalului uman, concluzionăm că pentru înțelegerea și punerea în aplicare a unor principii/reguli general valabile în acest sens mai este cale lungă de străbătut.

Cu toate că domeniul avut în discuție a cunoscut de-a lungul timpului trei stagii de dezvoltare (vezi Guthrie *et al.* 2012), considerăm că fiecare astfel de stagiū ajută mediul academic și în special pe cel practic, într-o oarecare măsură, să conștientizeze că fără adoptarea unui cadru universal acceptat a ceea ce reprezintă capitalul uman, implicațiile

acestuia în viața economică a unei entități vor rămâne în continuare necunoscute cu exactitate și greu de identificat.

Lucrarea de față prezintă desigur și o serie de limite, care dau naștere viitoarelor direcții de cercetare. Dintre acestea menționăm prezentarea succintă a modului de recunoaștere și de evaluare a capitalului uman din perspectivă teoretică. Ca perspectivă viitoare de cercetare vom avea în discuție acest subiect și din perspectivă aplicativă, oferind în acest sens exemplificări practice atât din punct de vedere al recunoașterii capitalului uman în cadrul unei entități (Barry Corporation ca exemplu consacrat în literatură), cât și al evaluării acestuia (modelul Skandia Navigator considerat a fi promotorul modelelor de evaluare și raportare a capitalului intelectual și implicit uman). Tot ca perspectivă viitoare de cercetare vom avea în discuție de-o manieră teoretico-aplicativă dezvoltarea aspectelor legate de raportarea capitalului uman ca element tripartit al capitalului intelectual, în scopul creșterii relevanței cercetării vizate.

Referințe bibliografice

- Abeyssekera, I., J., Guthrie (2004), *Human capital reporting in a developing nation*, The British Accounting Review, vol. 36, no. 3, p. 251-268.
- Ahonen, G. (2009), *On the mystery of odd human capital values*, Journal of Human Resource Costing & Accounting, vol. 13, pp. 118-24.
- Alcaniz, L., F. Gomez-Bezarez, R. Roslender (2011), *Theoretical perspectives on intellectual capital: a backward look and a proposal for going forward*, Accounting Forum, vol. 35, p. 104-117.
- Amaefule, E. (2008), *Human Capital Accounting: Should employees be classified as assets?*, Journal of Business and Public Policy, vol. 2, no. 1, p. 36-49.
- American Accounting Association (1973), *Report of committee on Human Resource Accounting*, The Accounting Review, 1973 Supplement, vol. 48, no. 4, p. 168-185.
- Andersen R, McLean R. (2000), *Accounting for the Creation of Value*, Ongoing research project sponsored by the Canadian Institute of Chartered Accountants
- Ballot, G., F. Fakhfakh, E., Taymaz (2006), *Who benefits from training and R&D, the firm or the workers?*, British Journal of Industrial Relations, vol. 44, no. 3, p. 473-5.
- Bozzolan, S., F. Favotto, F. Ricceri (2003), *Italian annual intellectual capital disclosure. An empirical analysis*, Journal of Intellectual Capital, vol. 4, no. 4, p. 543-558.
- Brennan, N., B., Connell (2000), *Intellectual capital: current issues and policy implications*, Journal of Intellectual Capital, vol. 1, no. 3, p. 206-40.
- Brooking, A. (1996), *Intellectual Capital*, Thomas Business Press, Londra.
- Brummet, R.L., Flamholtz, E.G. and Pyle, W.C. (1968), *Human resource measurement – a challenge for accountants*, The Accounting Review, vol. 18, no. 2, p. 217-24.
- Bukh, P.N., H.T., Larsen, J., Mouritsen (2001), *Constructing intellectual capital statements*, Scandinavian Journal of Management, vol. 17, no. 1, p. 87-108.
- Chadbury, N. I., M. A. Roomi (2010), *Accounting for the development of human capital in manufacturing organizations. A study of the Pakistani textile sector*, Journal of Human Resource Costing & Accounting, vol. 14, no. 3, p. 178-195.
- Collier, P. (2001), *Valuing intellectual capital in the police*, Accounting, Auditing & Accountability Journal, vol. 14, no. 4, p. 437-55.
- Edvinsson, L. (1997), *Developing intellectual capital at Skandia*, Long Range Planning, vol. 30, no. 3, p. 320-31.
- Edvinsson, L., M.S. Malone (1997), *Intellectual Capital: Realizing your*

- Company's True Value by Finding its Hidden Brainpower*, Harper Business, New York, NY.
- Elias, N. (1972), *The Effect of Human Asset Statement on the Investment Decision: An Experiment*, Journal of Accounting Research, vol. 10, no. 3, p. 215-233.
- Flamholtz, E. (1971), *A Model for Human Resource Valuation: A Stochastic Process with Service Rewards*, The Accounting Review, vol. 46, no. 2, p. 253-267.
- Flamholtz, E. (1999), *Human Resource Accounting: Advances in Concepts, Methods, and Applications*, 3rd ed., Kluwer, Boston, MA.
- Flamholtz, E., Bullen, M.L., W., Hua (2002), *Human resource accounting: a historical perspective and future implications*, Management Decision, vol. 40, no. 2, p. 947-54.
- Flamholtz, E.G. (1985), *Human Resource Accounting*, 2nd edition, Jossey-Bass, San Francisco, CA.
- Giuliani, M., S., Marasca (2011), *Construction and valuation of intellectual capital: a case study*, Journal of Intellectual Capital, vol. 12, no. 3, p. 377-391.
- Gowthorpe, C. (2009), *Wider still and wider? A critical discussion of intellectual capital recognition, measurement and control in a boundary theoretical context*, Critical Perspective on Accounting, vol. 20, p. 823-834.
- Guillard, A., J. Roussel (2010), *Le capital humain en gestion des ressources humaines: éclairage sur le succès d'un concept*, Management & Avenir, vol. 1, no. 31, p. 160-181.
- Gumb, B., F., Desmoulins-Lebeault (2010), *De la pertinence du capital humain comme objet comptable : le cas des joueurs de football*, Capital immatériel : état des lieux et perspectives, Montpellier, France
- Guthrie, J., R. Petty (2000), *Intellectual capital: Australian annual reporting practices*, Journal of Intellectual Capital, vol. 1, no. 3, p. 241-251.
- Guthrie, J., Ricceri, F., Dumay, J. (2012), *Reflections and projections: a decade of intellectual capital accounting research*, British Accounting Review, vol. 44, no. 2, pp. 68-92.
- Harvey M.G., R.F., Lusch (1999), *Balancing the intellectual capital books: intangible liabilities*, European Management Journal, vol. 17, no. 1, p. 85-92.
- Heckman, J.S., C.H., Jones (1967), *Put people on your balance sheet*, Harvard Business Review, vol. 45, p. 105-13.
- Holthausen, R.W., R.L., Watts (2001), *The relevance of the value relevance literature for financial accounting standard setting*, Journal of Accounting and Economics, vol. 31, p. 3-75.
- Kaplan, R.S., and D. P. Norton, (1992), *The Balanced Scorecard - Measures that Drive Performance*, Harvard Business Review 70: 72-9.
- Leadbeater, C. (1999), *New measures for the new economy*, paper to be presented at the International Symposium, Measuring and Reporting Intellectual Capital: Experience, Issues, and Prospects, Amsterdam, 9-11 June.
- Lev, B. (1997), *The old rules no longer apply*, available at www.forbes.com
- Lev, B. (2001), *Intangibles: Management, Measurement, and Reporting*, The Brookings Institution, Washington, DC.
- Lev, B., A., Schwartz (1971), *On the use of the economic concept of human capital in financial statements*, The Accounting Review, vol. 46, no. 1, p. 103-112.
- Likert R., D.G., Bowers (1969), *Organizational theory and human resource accounting*, The American Psychologist, vol. 24, no. 6, p. 585-592.
- Likert, R. (1967), *The Human Organization: Its Management and Value*, McGraw-Hill, New York, NY.
- Mouritsen, J. (1998), *Driving growth: economic value versus intellectual capital*, Management Accounting Research, vol. 9, no. 4, p. 461-82.
- Nazari, J.A., I.M., Herremans (2007), *Extended VAIC Model: Measuring Intellectual Capital Components*, Journal of Intellectual Capital, vol. 8, no. 4, p. 595-609.
- Ohlson, J.A. (1995), *Earnings, equity book values, and dividends in equity valuation*, Contemporary Accounting Research, vol. 11, no. 2, p. 661-87.
- Penman, S.H. (2007), *Financial Statement Analysis and Security Valuation*, 3rd edition, McGraw-Hill, Singapore.
- Roslender, R., G., Ahonen, G., Rimmel (2007), *Accounting for the human factor: a brief history of a continuing challenge*, in: Johanson U, Ahonen G, Roslender R, editors. Health and management control: an European perspective. Stockholm: Thomson-Gee Publishing.
- Samudhram, A., G. Sivalingam, B. Shanmugam (2010), *Non-disclosure of human-capital based information: theoretical perspectives*, Journal of Human Resource Costing & Accounting, vol. 14, no. 2, p. 106-128.
- Samudhram, A., Shanmugam, B., L.T.L., Kevin (2008), *Valuing human resources: an analytical framework*, Journal of Intellectual Capital, vol. 9, no. 4, p. 655-67.
- Schwan, E.S. (1976), *The Effect of Human Resource Accounting Data on Financial Decisions: An Empirical Test*, Accounting, Organizations and Society, vol. 1, no. 2-3, p. 219-237.
- Seetharaman, A., H.H.B.Z., Sooria, A.S., Saravanan (2002), *Intellectual capital accounting and reporting in the knowledge economy*, Journal of Intellectual Capital, vol. 3, no. 2, p. 128-148.
- Stewart, T.A. (1997), *Intellectual Capital*, Nicholas Brealey Publishing, London.
- Sullivan, P. (2000), *Value-Driven Intellectual Capital - How to Convert Intangible Corporate Assets into Market Value*, John Wiley and Sons, New York, NY.
- Sveiby, K.E. (1997), *The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge-based Assets*, Barrett-Kohler, San Francisco, CA.
- Sveiby, K.E. (2004), *Methods for measuring intangible assets*, available at: www.sveiby.com
- Tan, H.P., D., Plowman, P., Hancock (2008), *The Evolving Research on Intellectual Capital*, Journal of Intellectual Capital, vol. 9, no. 4, p. 585-608.
- Tayles, M., R.H. Pike, S. Sofian (2007), *Intellectual capital, management accounting practices and corporate performance. Perceptions of managers*, Accounting, Auditing & Accountability Journal, vol. 20, no. 4, p. 522-548.
- Theeke, H. (2005), *A human resource accounting transmission: shifting from failure to a future*, Journal of Human Resource Costing & Accounting, vol. 9, no. 1, p. 40-59.
- Verma, S., P., Dewe (2008), *Valuing human resources: perceptions and practices in UK organizations*, Journal of Human Resource Costing & Accounting, vol. 12, no. 2, p. 102-23.

Semnal editorial

Autor consacrat și coautor al mai multor cărți și manuale din domeniul economic, care acoperă în special sfera contabilității, profesorul **Neculai Tabără** propune un nou titlu: „**Sisteme contabile comparate**”. Lucrarea este organizată în trei părți: I - *Contextul internațional al contabilității*; II - *Sisteme contabile naționale* și III - *Alte domenii ale sistemelor contabile*.

Sintetizarea, cu un spirit analitic riguros, a principalelor elemente care își pun amprenta asupra științei contabilității din zilele noastre, luând în considerare atât curentele teoretice apărute, cât și particularitățile sistemelor contabile din mai multe țări, oferă o imagine de ansamblu completă asupra acestui domeniu economic în momentul de față și constituie un punct de reper pentru cercetările ulterioare.

În prefața cărții, prof. univ. dr. Mihai Ristea precizează: *Arareori am întâlnit, în perimetrul literaturii contabile, o carte cu o tematică atât de complexă și actuală - **Sisteme contabile comparate**. [...] Lucrarea aduce contribuții deosebite în domeniul cercetării contabile. Prin conținut, ea se adresează cu prioritate studenților*

*economiști, masteranzilor, doctoranzilor, profesioniștilor și teoreticienilor în domeniu care doresc să cunoască geneza, fundamentele științifice ale contabilității pe plan internațional și influența unor factori asupra sistemelor contabile. Lucrarea își propune și reușește să problematizeze pentru toți cei care în cadrul sistemelor de contabilitate doresc să aleagă și să aplice tratamente și metode de elaborare și prezentare de informații, analiză și interpretare. Totodată, cartea pune în evidență o construcție științifică seducătoare din punct de vedere intelectual. Demersul autorului este unul dezinvolt prin formă și conținut, motivat prin soluțiile pe care le propune pentru teoria și practicile contabile, riguros prin abordare, creativ și perseverent, dominat de nuanță și problematizări pentru a sparge adevărul într-o policromie care să valideze sintagma „**nu există știință decât în general, nu există adevăr decât în particular, fiecare problemă se rezolvă pe măsură și nu de-a gata**”. Într-adevăr, este o carte elegantă și bogată din punct de vedere creativ, ce impune respect și recunoașterea valorii științifice a autorului.*

Important pentru autori!

Evaluarea articolelor științifice se realizează, în paralel, de către cel puțin doi membri din Consiliul Științific al revistei, în modalitatea double-blind-review, ceea ce înseamnă că evaluatorii nu cunosc numele autorilor și nici autorii nu cunosc numele evaluatorilor.

Criterii de evaluare a articolelor: originalitatea, actualitatea, importanța și încadrarea în aria tematică a revistei; calitatea metodologiei de cercetare; claritatea și relevanța prezentării și argumentării; relevanța surselor bibliografice utilizate; contribuția adusă cercetării în domeniul abordat.

Recomandările Consiliului Științific al revistei sunt: acceptare; acceptare cu revizuire; respingere. Rezultatele evaluărilor sunt comunicate autorilor, urmând a fi publicate numai articolele acceptate de Consiliul Științific. Articolele se trimit redacției la adresa de

e-mail: revista@cafr.ro, obligatoriu în format electronic cu extensia .doc, cuprinzând următoarele elemente: limba de redactare a articolului - **română**, pentru autorii români sau **engleză**, pentru autorii străini; textul în limba română se redactează cu diacritice, conform prescripțiilor lingvistice ale Academiei Române; dimensiunea maximă a articolului 7-10 pagini/2000 caractere grafice cu spații/pagină; în articol se precizează titlul în limba română și engleză, metodologia de cercetare folosită, contribuțiile autorilor și referințele bibliografice în subsolul paginii; un rezumat în limbile engleză și română de circa o pagină redactat la persoana a III-a, în care se prezintă obiectivul cercetării, principalele probleme abordate și contribuția autorilor; rezumatul este însoțit de 4-5 termeni cheie, în limbile română și engleză, inclusiv clasificarea JEL.

Detalii pe site-ul www.revista.cafr.ro, la secțiunile „Recenzii” și „Manuscrise”.

Important for the Authors!

The review of the articles is performed in parallel by at least two members of the Scientific Council of the „Financial Audit” Journal, a double-blind-review, which means that those who perform the reviews do not know the names of the authors, and also the authors do not know the names of the reviewers.

Assessment criteria for articles: innovative input, actuality, importance and the relevance for the subject matter of the review; the quality of the research methodology; presentation and argumentation clarity and pertinence; the relevance of the bibliographic sources used; contribution made to the research in the area.

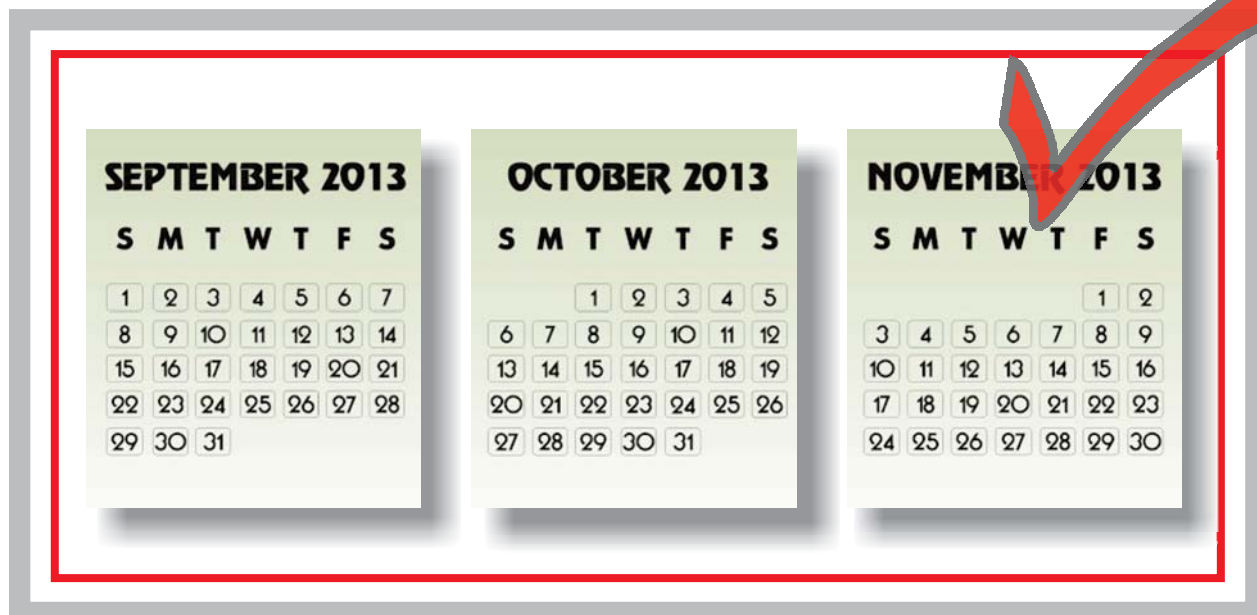
The recommendations of the Scientific Council are: accepted,

accepted with reviewing, rejected. The results of the assessments are communicated to the authors and only the articles approved by the Scientific Council are published. The articles are submitted to the editor by e-mail at: revista@cafr.ro, compulsory in Microsoft Word format containing the following elements: the language the article is drafted is **English**; the maximum size of the article 7-10 pages/2000signs/page spaces included; the article mention the research methodology used, authors' contributions, footnote references from the bibliography; an abstract in English presenting the subject of the research and authors' contributions; the abstract is accompanied by 4-5 key words, in English, and also by JEL Classification.

Details on our website www.revista.cafr.ro, section: „Reviews” and „Manuscripts”.

Pregătire profesională 2013

Sistem clasic

Efectuați orele de pregătire profesională
prin participarea la cursurile organizate de CAFR
în sistem clasic,
în perioada septembrie – noiembrie 2013.

Pentru mai multe informații vă rugăm să contactați
Departamentul de învățământ sau să accesați site-ul Camerei:
www.cafr.ro

Important pentru membrii CAFR!

Se apropie termenul scadent - 30 SEPTEMBRIE 2013
- pentru plata tranșei a II-a din cotizația fixă
de către auditorii financiari.

Pentru mai multe informații vă rugăm să contactați
Departamentul de servicii pentru membri,
la telefon 021.410.74.43 int. 107/108, 0749.011.145 sau e-mail: servicii.membri@cafr.ro

SUNTEȚI PREGĂTIȚI PENTRU RAPORTAREA FINANCIARĂ CONFORM IFRS?

Domeniul financiar este în continuă schimbare. Globalizarea afacerilor aduce noi provocări contabililor și auditorilor – de aceea trebuie să fiți tot timpul cu un pas înainte; pregătiți să demonstrați cunoștințe practice de IFRS cât mai rapid posibil. Diploma aptitudinile relevante pentru a lucra cu Standarde Internaționale de Raportare Financiară, iar studiul pentru aceasta este flexibil – sunteți pregătiți?

ACCA

**PREGĂTIȚI PENTRU
A FI DIFERIȚI**

AFLAȚI MAI MULTE INFORMAȚII DESPRE CELE
MAI CERUTE CALIFICĂRI INTERNAȚIONALE
ÎN DOMENIUL FINANCIAR CONTABIL

031 780 0012
info@ro.accaglobal.com
www.accaglobal.com